

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Privatinės teisės katedra**

Gerdos Sinkevičiūtės,
V kurso, komercinės teisės
studijų šakos studentės

**Magistro darbas
Arbitro nepriklausomumo ir nešališkumo principas**

Vadovas: prof. habil. dr. Valentinas Mikelėnas

Recenzentas: prof. habil. dr. Vytautas Nekrošius

Vilnius
2019

TURINYS

ĮVADAS	3
1. ARBITRO NEPRIKLAUSOMUMO IR NEŠALIŠKUMO SAMPRATA	7
1.1. Bendroji apžvalga	7
1.2. Arbitro nepriklausomumo sąvoka	11
1.3. Arbitro nešališkumo sąvoka	13
2. ARBITRO ATSKLEIDIMO PAREIGA	16
2.1. Bendroji apžvalga	16
2.2. Tarptautinės advokatų asociacijos Gairės dėl interesų konfliktų tarptautiniame arbitraže	20
2.3. Atskleidimo pareigos trukmė	28
2.4. Arbitro pareiga atlikti paklausimą dėl galimo interesų konflikto	29
2.5. Atskleidimo pareigos neįvykdymas	32
3. ARBITRO NEPRIKLAUSOMUMO IR NEŠALIŠKUMO PRINCIPŲ NEĮGYVENDINIMO PASEKMĖS	35
3.1. Arbitro nušalinimas	35
3.1.2. Arbitrų nušalinimo standartai	35
3.1.3. Arbitro nušalinimo tvarka pagal Lietuvos teisę	41
3.1.4. Arbitro nušalinimo teisiniai padariniai	44
3.1.5. Pasikartojančios aplinkybės, sudarančios arbitro nušalinimo pagrindą	48
3.2. Arbitražo teismo sprendimo panaikinimas ar nepripažinimas pagal Lietuvos teisę	52
3.2.1. Bendroji apžvalga	52
3.2.2. Arbitražo teismo sprendimo panaikinimo ar atsisakymo pripažinti pagrindai	53
3.2.3. Arbitro nepriklausomumo ir nešališkumo standartas	57
3.2.4. Teisės į prieštaravimą atsisakymas	59
4. NUOLATINĖS ARBITRAŽO INSTITUCIJOS IR JOS PIRMININKO NEPRIKLAUSOMUMO IR NEŠALIŠKUMO PAREIGA PAGAL LIETUVOS TEISĘ	63
IŠVADOS	66
LITERATŪROS SĄRAŠAS	68

IVADAS

Temos aktualumas. Vienas iš pagrindinių arbitražo pranašumų, palyginti su teisiniu ginčų sprendimu, yra galimybė išsirinkti neutralius ir nešališkus arbitrus¹. Pasitikėjimas visa arbitražo sistema visų pirma priklauso nuo pasitikėjimo konkrečiais ginčą sprendžiančiais arbitrais. Vienas žymiausių arbitražo teisės specialistų Jan Paulsson pabrėžia, jog „arbitražo idėja yra ginčo išsprendimo privalomumas, ramiai priimtas tų, kuriems tenka to privalomumo pasekmės, nes jie turi specialų pasitikėjimą pasirinktais sprendimo priėmėjais“². Pasitikėjimą pasirinktais ginčo sprendėjais visų pirma užtikrina jiems nustatyti reikalavimai, iš kurių svarbiausias – arbitro pareiga būti nepriklausomu ir nešališku³. Kilus abejonių dėl arbitro nepriklausomumo ir nešališkumo, ginčo šalys arbitražo proceso metu turi tam tikras priemones, kuriomis gali naudotis. Pavyzdžiui, šalis gali pareikšti arbitrai nušaliną⁴. Tuo tarpu jei aplinkybės, leidžiančios abejoti arbitru, atsiranda po arbitražo proceso, šalis turi teisę prašyti panaikinti arbitražo teismo sprendimą⁵ arba prašyti atsisakyti jį pripažinti ir leisti vykdyti užsienio valstybėse⁶. Vienos iš pirmaujančių komercinio arbitražo institucijos paskelbti statistiniai duomenys rodo, jog 2015 m. arbitrams iš viso buvo pareikšti 28 nušalinimai, 2016 m. – 50 nušalinimų, o 2017 m. – 48 nušalinimai⁷. Didėjantys pareikštų nušalinimų skaičiai rodo, jog šalių abejonės dėl arbitro nepriklausomumo ir nešališkumo pareigos tinkamo įgyvendinimo išlieka aktuali tarptautinio arbitražo problema. Nesant aiškaus ir vieningo nepriklausomumo ir nešališkumo pareigos bei priemonių, kuriomis šalis gali naudotis pažeidus šią pareigą, teisinio reguliavimo, požiūris į nepriklausomumo ir nešališkumo reikalavimą bei jį užtikrinančias priemones skirtingose jurisdikcijose yra skirtingas.

1996 m. priėmus Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymą (toliau – KAI), šio įstatymo 15 straipsnio 1 dalyje buvo įtvirtinta arbitro nepriklausomumo ir nešališkumo pareiga. 2012 m. peržiūrėjus KAI, jis buvo papildytas 8 straipsnio 1 dalimi įtvirtinančia nuolatinės arbitražo institucijos ir jos pirmininko nepriklausomumo principą. Nors nuo KAI priėmimo jau praėjo daugiau nei dvidešimt metų, negalima būtų teigti, kad nepriklausomumo ir nešališkumo pareiga, jos turinys bei nušalinimo ir arbitražo

¹ DAUJOTAS, Rimantas. *Tarptautinio investicinio arbitražo arbitro nušalinimo institutas*. Teisė, 2015, Nr. 95, p. 200.

² PAULSSON, Jan. *The Idea of Arbitration*. New York: Oxford University Press, 2013, p. 1.

³ KOCH, Christopher. *Standards and Procedures for Disqualifying Arbitrators*. Journal of International Arbitration. Vol. 20, No. 4, 2003, p. 325;

⁴ Žr. KAI 15 str. 2 d.

⁵ Žr. KAI 50 str. 3 d. 2, 4 ir 6 p.

⁶ Žr. Niujorko konvencijos dėl užsienio arbitražų sprendimų pripažinimo ir vykdymo (toliau – Niujorko konvencija) V str. 1 d. b ir d p., 2 d. b p.

⁷ ICC Dispute Resolution Bulletin, 2018, p. 57 psl. [interaktyvus, žiūrėta 2019 m. kovo 10 d.]. Prieiga per internetą: <<https://iccwbo.org/publication/2017-icc-dispute-resolution-statistics/>>.

sprendimo panaikinimo ar nepripažinimo institutų taikymas pažeidus šią pareigą yra pakankamai išnagrinėtas teisės doktrinoje, išaiškintas teismų praktikoje.

Darbo tikslas ir uždaviniai. Magistro darbo tikslas yra išanalizuoti darbo objektą sudarančius klausimus ir įvertinti Lietuvos teisinį reguliavimą bei teismų praktiką šių klausimų kontekste.

Užsibrėžtam tikslui pasiekti yra keliami šie uždaviniai:

- 1) Išanalizuoti arbitro nepriklausomumo ir nešališkumo sąvokų turinį ir nustatyti ar šalių paskirtiems arbitrams yra taikomi lygiai tokie pat nešališkumo ir nepriklausomumo reikalavimai kaip ir arbitražo teismo pirmininkui ar vienasmeniam arbitrai;
- 2) Įvertinti arbitro atskleidimo pareigos apimtį, trukmę, šios pareigos neįvykdymo pasekmes ir arbitro pareigą tirti interesų konfliktus;
- 3) Nustatyti arbitro nepriklausomumo ir nešališkumo standartą arbitro atskleidimo pareigos, arbitro nušalinimo ir arbitražo teismo sprendimo panaikinimo ar nepripažinimo metu;
- 4) Išanalizuoti arbitro nušalinimo standartus, nušalinimo sukeltus teisinius padarinius ir nušalinimo tvarką pagal Lietuvos teisę;
- 5) Nustatyti arbitražo teismo sprendimo panaikinimo ir nepripažinimo pagrindus, šioje arbitražo stadijoje taikomą nepriklausomumo ir nešališkumo standartą bei įvertinti teisės į prieštaravimą atsisakymą;
- 6) Ištirti nuolatinės arbitražo institucijos ir jos pirmininko nepriklausomumo ir nešališkumo pareigą pagal Lietuvos teisę.

Objektas. Magistro darbe yra analizuojamas arbitro nepriklausomumo ir nešališkumo principas bei esminiai su šiuo principu susiję klausimai: kaip arbitro nepriklausomumo ir nešališkumo sąvokų turinys yra atskleidžiamas arbitražo teisės doktrinoje bei Lietuvos teismų praktikoje? Ar šalių paskirtiems arbitrams ir arbitražo teismo pirmininkui ar vienasmeniam arbitrai yra taikomi vienodi nešališkumo ir nepriklausomumo reikalavimai? Kokia apimtimi arbitras turi pareigą atskleisti interesų konfliktus ir kokie yra atskleidimo pareigos neįvykdymo padariniai? Ar pagrįstų abejonių standartas yra vienodas arbitro atskleidimo pareigos vykdymo metu, siekiant arbitro nušalinimo ir arbitražo teismo sprendimo panaikinimo ir nepripažinimo stadijoje? Ar arbitras turi pareigą tirti galimus interesų konfliktus? Kokie yra arbitro nušalinimo tvarkos pagal KAI privalumai ir trūkumai? Kokių teisinių padarinių kyla nušalinus arbitrą? Remiantis kokiais pagrindais galima panaikinti ar nepripažinti arbitražo teismo sprendimo nustačius arbitro nepriklausomumo ir nešališkumo trūkumą? Ar šalis žinanti

aplinkybes, keliančias pagrįstas abejones dėl arbitro nepriklausomumo ir nešališkumo, bet nereiškianti arbitrai nušalinimo gali remdamasi šiomis aplinkybėmis kreiptis dėl arbitražo teismo sprendimo panaikinimo ar nepripažinimo? Ar nuolatinės arbitražo institucijos pirmininkui ir arbitrai Lietuvoje yra taikoma vienoda nepriklausomumo ir nešališkumo pareiga bei pažeidus šią pareigą taikomos priemonės? Pabrėžtina, kad magistro darbo tyrimas apsiriboja arbitro nepriklausomumo ir nešališkumo principo analize tik komerciniame arbitraže, netiriant šio principo veikimo investiciniame arbitraže.

Tyrimo metodai. Magistro darbe yra naudojami šie tyrimo metodai:

- 1) **Lyginamasis** – lyginamasis metodas buvo naudojamas analizuojant skirtingas teisės mokslininkų pozicijas, užsienio valstybių ir Lietuvos teismų praktiką. Šio metodo pagalba taip pat buvo lyginami skirtingi arbitro nušalinimo standartai. Šio metodo naudojimas pasireiškė visose magistro darbo dalyse.
- 2) **Lingvistinis** – lingvistinio metodo pagalba pirmoje magistro darbo dalyje buvo tiriamas arbitro nepriklausomumo ir nešališkumo sąvokų turinys. Šis metodas taip pat buvo naudotas tiriant pagrįstų abejonių ir kitų standartų sampratą.
- 3) **Teleologinis** – teleologinis metodas buvo svarbus analizuojant, kodėl Tarptautinės advokatų asociacijos darbo grupė Interesų konfliktų kontrolės gairėse pasirinko įtvirtinti subjektyvų arbitro atskleidimo pareigos testą ir Oranžinį sąrašą.
- 4) **Sisteminis** – šis metodas leido sistemiškai įvertinti nepriklausomumo ir nešališkumo standartą taikomą arbitro atskleidimo pareigos metu, siekiant arbitro nušalinimo ir arbitražo teismo sprendimo panaikinimo ir nepripažinimo stadijoje.

Darbo originalumas. Užsienio arbitražo teisės doktrinoje arbitro nepriklausomumo ir nešališkumo principą bei su juo susijusius klausimus yra analizavę daugelis mokslininkų⁸. Lietuvos Respublikos arbitražo teisės doktrinoje arbitro nepriklausomumo ir nešališkumo principas nėra detaliai iki šiol nagrinėtas. Dr. Tadas Varapnickas arbitro nepriklausomumo ir nešališkumo pareigą ribota apimtimi yra

⁸ *FOUCHARD, GAILLARD, GOLDMAN on International Commercial Arbitration*. Edited by Emmanuel Gaillard, John Savage. The Hague: Kluwer Law International, 1999; LEW, J. D. M.; MISTELIS, L. A. ir KROLL, Stefan M. *Comparative International Commercial Arbitration*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2003; BORN, Gary B. *International Commercial Arbitration. Second Edition. Volume II: International Arbitral Procedures*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2014; WAINCYMER, Jeffrey. *Procedure and Evidence in International Arbitration*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2012.

analizavęs savo disertacijoje⁹ bei apie arbitro nušalinimo tvarką ir teisinius padarinius yra parašęs straipsnį¹⁰. Arbitro nušalinimo institutą arbitražo institucijos kontekste taip pat yra analizavę prof. habil. dr. Vytautas Nekrošius ir Renata Račko¹¹ bei dr. Rimantas Daujotas¹². Vilniaus universitete Danielius Matonis yra parengęs magistro darbą analogiška tema, tačiau minėtame magistro darbe nebuvo detaliam analizuojama arbitro atskleidimo pareiga, arbitro nušalinimo institutas, arbitražo teismo sprendimo panaikinimas ar nepripažinimas pažeidus nepriklausomumo ir nešališkumo pareigą bei nuolatinei arbitražo institucijai ir jos pirmininkui taikomas nepriklausomumo ir nešališkumo reikalavimas. Taigi, šis magistro darbas originalus tuo, kad minėti arbitro nepriklausomumo ir nešališkumo pareigos klausimai Lietuvoje iki šiol nėra išsamiai analizuoti.

Svarbiausi šaltiniai. Magistro darbe yra remiamasi Lietuvos bei užsienio teisės aktais, Lietuvos bei užsienio nacionalinių teismų praktika. Lietuvos teismų praktika buvo itin aktuali analizuojant nuolatinei arbitražo institucijai ir jos pirmininkui taikomą nepriklausomumo ir nešališkumo reikalavimą. Kadangi, kaip minėta, Lietuvos arbitražo teisės doktrinoje arbitražo nepriklausomumo ir nešališkumo principas nėra detaliam analizuotas, magistro darbui didelę įtaką turėjo užsienio teisės doktrina. Kaip svarbiausi autoriai paminėtini: Gary B. Born, Julian D. M. Lew, Loukas A. Mistelis bei Stefan Michael Kroll, Jeffrey Waincymer. Iš Lietuvos mokslininkų darbų paminėtinas V. Mikelėnas, V. Nekrošius, E. Zemlytė „Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymo komentaras“.

⁹ VARAPNICKAS, Tadas. *Arbitro civilinė atsakomybė ir jos ribos*: daktaro disertacija. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2018.

¹⁰ VARAPNICKAS, Tadas. *Arbitro nušalinimas ir jo teisiniai padariniai*. Teisė, 2016, nr. 99.

¹¹ NEKROŠIUS, Vytautas ir RAČKO, Renata. *Arbitro nušalinimo instituto taikymas Vilniaus komercinio arbitražo teismo praktikoje*. Arbitražas. Teorija ir praktika, 2016.

¹² DAUJOTAS, Rimantas. *Tarptautinio investicinio arbitražo arbitro nušalinimo institutas*. Teisė, 2015, Nr. 95.

1. ARBITRO NEPRIKLAUSOMUMO IR NEŠALIŠKUMO SAMPRATA

Šis magistro darbo skyrius analizuos arbitro nepriklausomumo ir nešališkumo kategorijų turinį. Pirmojoje magistro darbo skyriaus dalyje bus analizuojamos arbitro nepriklausomumo ir nešališkumo pareigos užuomazgos ir bus atsakyta į klausimą, ar šalių paskirtiems arbitrams yra taikomi lygiai tokie pat nešališkumo ir nepriklausomumo reikalavimai kaip ir arbitražo teismo pirmininkui ar vienasmeniam arbitrai. Antrojoje ir trečiojoje magistro darbo skyriaus dalyje bus analizuojami arbitražo teisės doktrinoje ir Lietuvos teismų praktikoje vyraujantys arbitro nepriklausomumo ir nešališkumo sąvokų apibrėžimai.

1.1. Bendroji apžvalga

Tarptautinio arbitražo praktikoje ir doktrinoje pripažįstama, kad arbitrų nešališkumo ir nepriklausomumo principai yra universalieji tarptautinio arbitražo principai¹³. Arbitrų nešališkumo ir nepriklausomumo principų reikšmė tarptautiniame arbitraže sietina su tuo, jog arbitražo, kaip alternatyvaus ginčų sprendimo būdo, kuriam būdingas šalims privalomo sprendimo priėmimas, neatsiejamas elementas yra sąžiningo proceso garantijos. Reikalavimas, kad byla nagrinėjantis subjektas būtų nepriklausomas ir nešališkas yra teisės į tinkamą procesą *conditio sine qua non*¹⁴. Ši akcioma yra įtvirtinta Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos (toliau - EŽTK) 6 straipsnyje, kuris numato, kad „<...> asmuo turi teisę, kad jo byla būtų nagrinėjama <...> pagal įstatymą sudaryto nepriklausomo ir nešališko teismo“¹⁵. Europos Žmogaus Teisių Teismas *R. C. v. Ukraine* byloje pripažino, kad EŽTK 6 straipsnio 1 dalis yra taikoma arbitražui¹⁶. Kiekvienam asmeniui garantuojama teisė į tinkamą procesą yra įtvirtinta ir Lietuvos Respublikos Konstitucijos 31 straipsnio 2 dalyje bei 109 straipsnio 2 dalyje¹⁷. Nešališkumo ir nepriklausomumo principas bei teisė į tinkamą procesą yra pamatiniai, visa apimantys ir fundamentalūs tarptautinio arbitražo standartai, sudarantys sąžiningo ir skaidraus arbitražo proceso pagrindą¹⁸.

¹³ FOUCHARD, GAILLARD, GOLDMAN *on International Commercial Arbitration*. Edited by Emmanuel Gaillard, John Savage. The Hague: Kluwer Law International, 1999, p. 561.

¹⁴ LEW, J. D. M.; MISTELIS, L. A. ir KROLL, Stefan M. *Comparative International Commercial Arbitration*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2003, p. 95-97.

¹⁵ 1950 m. lapkričio 4 d. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. *Valstybės žinios*, 1995, nr. 40-987.

¹⁶ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2008 m. balandžio 3 d. sprendimas byloje *R. C. v. Ukraine*, Nr. 773/03.

¹⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucija (su pakeitimais ir papildymais). *Lietuvos Aidas*, 1992, Nr. 220.

¹⁸ LEW, J. D. M.; MISTELIS, L. A. ir KROLL, Stefan M. *Comparative International Commercial Arbitration*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2003, p. 95-97.

Analogiškos pozicijos yra laikomasi ir Lietuvos teismų praktikoje. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pabrėžia, kad „nepriklausomai nuo šalių ginčą sprendžiančio subjekto (teismas ar arbitražas), jo nešališkumas ir nepriklausomumas yra fundamentali šalių teisių garantija, privaloma šalims užtikrinti visais atvejais“¹⁹.

Arbitrų nepriklausomumo ir nešališkumo pareigos užuomazgų galima išvysti jau viduramžių laikais. Senovės Graikijoje arbitrams buvo nustatyta pareiga priimti priesaiką spręsti ginčus teisingai ir nešališkai. Terminas „*koinos*“, senovės Graikijoje vartotas apibūdinti arbitrą, buvo neatskiriamai siejamas su arbitro nešališkumu, nurodant, kad „*koinos* yra trečiasis asmuo, nešališkas, bendras abiemis ginčo šalims“²⁰. Analogiška pareiga arbitrams buvo numatyta ir senovės Romos teisės šaltiniuose²¹. Senovės įrašuose galima aptikti ir tokių arbitro nešališkumo pareigos apibrėžimų, kuriuos būtų galima pritaikyti ir sprendžiant ginčus šiandieniniame arbitraže. Viename tokių 17 amžiaus įrašų yra nurodyta, kad: „arbitras yra laikomas netekęs įgaliojimų dėl išreikšto šališkumo vienai iš šalių, kadangi jis turi pareigą užtikrinti, kad teisingumas būtų įvykdytas vadovaujantis tik tiesa“²². Arbitro prievolė būti nepriklausomu ir nešališku išliko ne mažiau aktuali ir šiandieniniame arbitraže.

Arbitro nepriklausomumo ir nešališkumo pareiga yra įtvirtinta tiek tarptautiniuose²³, tiek ir nacionaliniuose arbitražo teisės šaltiniuose²⁴. Tačiau nešališkumo ir nepriklausomumo kategorijų turinys nei 1985 m. Jungtinių Tautų Tarptautinės prekybos teisės komisijos pavyzdiniame įstatyme dėl tarptautinio komercinio arbitražo (toliau - UNCITRAL Pavyzdiniame įstatyme), nei pagal jį parengtame KAI nėra detaliai apibrėžtas. Išimtimi laikytinos tik Tarptautinės advokatų asociacijos (angl. *IBA*) parengtos Etikos taisyklės Tarptautiniams arbitrams. Šių taisyklių 3 straipsnio 1 dalyje nurodoma, jog „šališkumas atsiranda tada, kai arbitras teikia pirmenybę vienai iš šalių ar, kai jis turi išankstinę nuomonę dėl ginčo dalyko. Priklausomumas atsiranda dėl ryšių tarp arbitro ir vienos iš šalių ar asmens, glaudžiai susijusio su viena iš šalių“²⁵.

¹⁹ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2016 m. vasario 15 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Aukštaitijos vandenys“ v. AB „Ekra“, Nr. e2A-410-823/2017.

²⁰ ROEBUCK, Derek. *Ancient Greek Arbitration*, 2001, p. 164, 349.

²¹ ROEBUCK, Derek and De Loynes de Fumichon, Bruno. *Roman Arbitration*, 2004, p. 51-52, 57-61.

²² MALYNES, Gerard. *Consuetudo, vel, Lex Mercatoria, or The Ancient Law Merchant. Divided into Three Parts, according to the Essentiall Parts of traffick. Necessary for All Statesmen, judges, Magistrates, Temporal and Civil Lawyers, Mint-men, Merchants, Mariners, and all Others Negotiating in All Places of the World Ch. XV*, 1622.

²³ Žr. Tarptautinių advokatų asociacijos Gairių 1 principas, UNCITRAL Pavyzdinio įstatymo 11 str. 5 d., 12 str., Tarptautinių advokatų asociacijos Etikos taisyklių Tarptautiniams arbitrams 1 str.

²⁴ Žr. KAI 8 str. 1 d., 15 str. 1 ir 2 d.

²⁵ Rules of Ethics for International Arbitrators (1987) [interaktyvus, žiūrėta 2019 m. Kovo 10 d.]. Prieiga per internetą: < <https://www.trans-lex.org/701100> >.

Nors visuotinai pripažįstama, kad arbitras turi būti nepriklausomas ir nešališkas, tačiau kai kuriose valstybėse yra įtvirtintas tik nešališkumo principas ir nekalbama apie nepriklausomumą (pvz. Anglijos arbitražo įstatymo 24 str.), kitose atvirkščiai – nurodomas tik nepriklausomumas (pvz. Šveicarijos Tarptautinės privatinės teisės akto²⁶ 180 str.), trečiose valstybėse įtvirtinami abu principai (pvz. KAI 15 str.). Tačiau tai nereiškia, kad skirtingose valstybėse arbitrai keliami nepriklausomumo ir nešališkumo reikalavimai kardinaliai skiriasi²⁷.

Arbitražo teisės doktrinoje nėra laikomasi vieningos nuomonės dėl nepriklausomumo ir nešališkumo sąvokų apibrėžimo bei griežto jų atribojimo, taikant praktikoje, tikslingumo²⁸. Vieni autoriai nurodo, jog nepriklausomumo ir nešališkumo sąvokos yra „juridiškai/teisiškai sinoniminės“²⁹. Gary B. Born išreiškia nuomonę, kad „skirtumams tarp nepriklausomumo ir nešališkumo sąvokų dažnai yra suteikiama nepagrįstai didelė reikšmė“, toliau nurodydamas, jog „neracionalu aiškinti įstatymines nuorodas į vieną sąvoką skirtingai nuo nuorodos į kitą sąvoką: abi formulės sprendžia skirtingus aspektus to paties tyrimo ir privalo būti svarstomos kartu“³⁰. Priešingą poziciją išreiškiantys autoriai teigia, jog „nepriklausomumo ir nešališkumo sąvokos nėra lygiavertės. Jos akivaizdžiai sutampa, bet jos skiriasi svarbiais aspektais“³¹. Pritariantys šiai nuomonei autoriai nurodo, kad „nepriklausomumą ir nešališkumą galima vertinti kaip dvi savarankiškas ypatybes“³². Dar kiti autoriai pažymi, kad tinkamesnis požiūris yra, jog „nešališkumas apima nepriklausomumą“³³.

Arbitražo teisės doktrinoje mokslininkų taip pat nėra bendrai sutariama ar šalių paskirtiems arbitrams yra taikomi lygiai tokie pat nešališkumo ir nepriklausomumo reikalavimai kaip ir arbitražo teismo pirmininkui ar vienasmeniam arbitrai. Gary B. Born nurodo, kad „neteisinga teigti, jog nepriklausomumo ir nešališkumo reikalavimai visiems

²⁶ Switzerland's Federal Code on Private International Law (CPIL) [interaktyvus, žiūrėta 2019 m. kovo 7 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.umbrecht.ch/fileadmin/downloads/Swiss_Federal_Code_on_Private_International_Law_CPI_L_2017.pdf>.

²⁷ VARAPNICKAS, Tadas. *Arbitro civilinė atsakomybė ir jos ribos*: daktaro disertacija. Vilnius: Viliaus universitetas, 2018.

²⁸ BORN, Gary B. *International Commercial Arbitration. Second Edition. Volume II: International Arbitral Procedures*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2014, p. 1474.

²⁹ STEYN, Lord. *England: the independence and/or impartiality of arbitrators in international commercial arbitration, ICC Special Supplement – Independence of Arbitrators (Paris: ICC)*, p. 95.

³⁰ BORN, Gary B. *International Commercial Arbitration. Second Edition. Volume II: International Arbitral Procedures*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2014, p. 1474.

³¹ KUMAR, Leela. *The independence and impartiality of Arbitrators in International Commercial Arbitration*, p. 2. [interaktyvus, žiūrėta 2019 m. kovo 16 d.]. Prieiga per internetą: <https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2428632>.

³² TIMMER, Laurens J. E. *The quality, independence and impartiality of the arbitrator in international commercial arbitration*, 2012, p. 1.

³³ WAINCYMER, Jeffrey. *Procedure and Evidence in International Arbitration*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2012, p. 16.

arbitrams yra taikomi vienodai. Neišvengiamai didesnė šališkumo tikimybė egzistuoja šalies skiriamo arbitro, o ne arbitražo teismo pirmininko ar vienasmenio arbitro atveju. Šališkumo rizika, kuri yra pateisinama šalies skiriamo arbitro atžvilgiu, nedaug, bet esmingai skiriasi nuo rizikos, kuri yra pateisinama vienasmenio ar arbitražo teismo pirmininko atžvilgiu³⁴. Palaikantys šią poziciją mokslininkai teigia, kad iliuzija būtų reikalauti iš šalies paskirto arbitro tokio pat laipsnio nepriklausomumo ir nešališkumo, kokio reikalaujama iš arbitražo teismo pirmininko ar vienasmenio arbitro, ypač tarptautiniame arbitraže. Kiti mokslininkai priešingai, mano, kad tai yra arbitražo patikimumo klausimas, ir teigia, kad nepriklausomumo ir nešališkumo garantijos turi būti vienodos tiek šalies paskirtam arbitrai, tiek arbitražo teismo pirmininkui ar vienasmeniam arbitrai³⁵. Pritariantys šiai nuomonei autoriai nurodo, jog teigti, kad šalies paskirtam arbitrai gali būti keliami mažesni reikalavimai negu šalių neskirtam arbitrai, reikštų iškreipti arbitražo esmę, leistų abejoti arbitražo priimamų sprendimų objektyvumu³⁶. Manytina, toks požiūris yra teisingas, kadangi jis atitinka visuotinai pripažintų arbitražo teisės šaltinių nuostatas. Tarptautinės advokatų asociacijos patvirtintos Interesų konfliktų kontrolės gairės (toliau – Gairės), kurios yra aktyviai taikomos tiek tarptautinėje, tiek ir nacionalinėje arbitražo praktikoje numato, jog visi arbitrai turi būti nešališki ir nepriklausomi³⁷. UNCITRAL Pavyzdiniame įstatyme, kuriuo savo arbitražo teisę grindžia net 80 valstybių 111 jurisdikcijose³⁸, įskaitant ir Lietuvą, taip pat nėra nurodomas skirtumas tarp šalies paskirto arbitro ir arbitražo teismo pirmininko ar vienasmenio arbitro. Taigi, remiantis šiais visuotinai pripažintais ir taikomais teisės šaltiniais galima teigti, jog šalies paskirtiems arbitrams ir arbitražo teismo pirmininkui bei vieninteliam arbitrai turėtų būti taikomi vienodi nešališkumo ir nepriklausomumo reikalavimai. Siekiant geriau suvokti nepriklausomumo ir nešališkumo reikalavimų turinį ir ypatumus, šioje magistro darbo dalyje šios sąvokos bus analizuojamos atskirai.

³⁴ BORN, Gary B. *International Commercial Arbitration. Second Edition. Volume II: International Arbitral Procedures*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2014, p. 1812.

³⁵ Šveicarijos Konfederacijos Federalinio Aukščiausiojo Teismo Pirmoji civilinių bylų kolegija. 2010 m. spalio 29 d. sprendimas byloje *Alejandro Valverde Belmonte v. Comitato Olimpico Nazionale Italiano et al*, Nr. 4A_234/2010.

³⁶ VARAPNICKAS, Tadas. *Arbitro nušalinimas ir jo teisiniai padariniai*. Teisė, 2016, nr. 99, p. 178.

³⁷ Guidelines on Conflicts of interest in International Arbitration (2014) [interaktyvus, žiūrėta 2019 m. kovo 12 d.]. Prieiga per internetą: <[https://www.ibanet.org/Publications/publications_IBA_guides_and_free_materials.aspx#Practice Rules and Guidelines](https://www.ibanet.org/Publications/publications_IBA_guides_and_free_materials.aspx#Practice_Rules_and_Guidelines)>.

³⁸ Status of UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration (1985), with amendments as adopted in 2006 [interaktyvus, žiūrėta 2019 m. kovo 20 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.uncitral.org/uncitral/en/uncitral_texts/arbitration/1985Model_arbitration_status.html>.

1.2. Arbitro nepriklausomumo sąvoka

Tarptautinio arbitražo teisės doktrinoje sutinkama aiškesnė arbitro nepriklausomumo sąvokos apibrėžimų. Gary B. Born teigimu nepriklausomumas reiškia, jog „neturi būti nepriimtinių išorinių santykių ar ryšių tarp arbitro ir šalies ar jos atstovo (pavyzdžiui, finansinių, profesinių, darbo ar asmeninių santykių)³⁹. Tęsdamas, Gary B. Born nurodo, kad „pagrindinis nepriklausomumo reikalavimo tikslas yra užtikrinti, kad nebūtų sąsajų, ryšių ar santykių tarp arbitro ir šalių, kurie pažeistų arbitro gebėjimą būti nešališku⁴⁰. Kiti mokslininkai nurodo, kad „nepriklausomumas reiškia, jog neturėtų būti jokių faktinių ar buvusių priklausomumo santykių tarp šalies ir arbitro, kurie galėtų ar atrodo, jog galėtų daryti poveikį arbitro sprendimo teisei. Nešališkumas yra būtinas, siekiant užtikrinti, kad teisingumas būtų įvykdytas, tuo tarpu nepriklausomumas yra būtinas, siekiant užtikrinti, kad teisingumas būtų matomas⁴¹. Leela Kumar nuomone, „nepriklausomumas paprastai yra susijęs su santykiu, pvz., ar arbitras yra profesionaliai ar asmeniškai susijęs su viena iš šalių, arba, ar jis turi šeiminių ar verslo ryšių su kita šalimi. Profesiniams santykiams galima priskirti tuos atvejus, kai arbitras ar jo partneris veikė ar vis dar tebeveikia kaip šalies patarėjas, darbuotojas ar konsultantas. Verslo santykiams galima priskirti įmones, kuriose arbitras ar partneris užima vadovaujančias ar nevadovaujančias pareigas arba jis yra sandorio su ginčo šalimi dalyvis. Šeiminius santykius gali būti tada, kai arbitras, partneris ar verslo partneris yra susijęs su viena iš šalių kaip sutuoktinis, tėvas, teta ar pusbrolis. Asmeninis santykis gali būti tada, kai pavyzdžiui, arbitrą ar šalį sieja ilgalaikė draugystė⁴².

Aukščiau minėtų santykių egzistavimas savaime nesukuria prezumpcijos, jog arbitras yra priklausomas. Arbitro priklausomumui nustatyti būtina įvertinti ir šių santykių laipsnį. Pavyzdžiui, arbitras turėjo ar vis dar turi nuolatinius ryšius su šalimi. Santykių laipsniui taip pat įtaką gali daryti laikas, vieta ar erdvė⁴³. Lietuvos teismų

³⁹ BORN, Gary B. *International Commercial Arbitration. Second Edition. Volume II: International Arbitral Procedures*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2014, p. 1474.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 1474.

⁴¹ LEW, J. D. M.; MISTELIS, L. A. ir KROLL, S. M. *Comparative International Commercial Arbitration*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2003, p. 3.

⁴² KUMAR, Leela. *The independence and Impartiality of Arbitrators in International Commercial Arbitration*, p. 2-3 <...>.

⁴³ TRAKMAN, Leon. *The impartiality and Independence of Arbitrators Reconsidered*, p. 7. [interaktyvus, žiūrėta 2019 m. kovo 25 d.]. Prieiga per internetą: <https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=981085&download=yes>.

praktikoje nurodoma, jog kuo intensyvesnis ryšys tarp arbitro ir šalies ar jos atstovo, tuo mažesnis arbitro (arbitražo tribunolo) nepriklausomumo laipsnis⁴⁴.

Lietuvos arbitražo teisės doktrinoje nepriklausomumo sąvoka iš esmės yra apibrėžiama analogiškai, nurodant, kad nepriklausomumas parodo arbitro santykį su šalimis. Jis reiškia, kad arbitras negali vadovautis nė vienos iš šalių vienašališku nurodymu ar kaip kitaip kuri nors šalis galėtų daryti vienašališką įtaką arbitrai⁴⁵. Lietuvos teismų praktikoje teigiama, jog „nepriklausomumas yra objektyviojo pobūdžio teisinė kategorija, kurią galima identifikuoti išoriškai. Asmens nepriklausomumas yra susijęs su organizacinių, asmeninių, struktūrinių, socialinių, ekonominių, verslo, pavaldumo ir kt. ryšių tarp kelių subjektų nebuvimu. Subjekto nepriklausomumas vertinamas ne *a priori*, o konkrečioje byloje, atsižvelgiant į susiklosčiusių individualių aplinkybių visumą. Vertinami ne tik subjekto santykiai su bylos šalimis, subjektas taip pat turi būti nepriklausomas ir nuo kitų asmenų, kurie galėtų daryti arba galėtų siekti daryti jam įtaką, todėl turi būti įvertinamos ir sąsajos su trečiaisiais asmenimis, jei dėl jų gali kilti interesų konfliktas. Vertinamos gali būti ne tik tiesioginės, bet ir netiesioginės sąsajos (ryšiai per kitus asmenis). Atliekant šį vertinimą, atsižvelgiama į nustatytų ryšių esmę, pobūdį, intensyvumą, istoriją, subordinacijos, galimybės kontroliuoti arba daryti lemiamą įtaką egzistavimą ir kitas reikšmingas aplinkybes⁴⁶. Vertinant subjekto, kuris gali priimti sprendimą nepriklausomumą, atsižvelgiama į jo skyrimo vykdyti pareigas būdą, įgaliojimų trukmę, apsaugos nuo išorinės įtakos garantijų egzistavimą ar neegzistavimą. Vertinant nepriklausomumą, atsižvelgiama ir į tai, ar subjektas, dėl kurio sprendžiama, iš anksto atskleidė atitinkamų veiksmų egzistavimą⁴⁷.

Arbitro nepriklausomumą šalys gali lengviau įvertinti arbitražo proceso pradžioje, atsižvelgiant į aplinkybes, kurias atskleidė arbitras⁴⁸. Siekiant patikrinti arbitro nepriklausomumą, reikia taikyti objektyvųjį testą, pagal kurį yra vertinama ar egzistuoja faktiniai ryšiai ar santykiai, kurie gali sąlygoti arbitro subjektyvų šališkumą⁴⁹. Objektyvusis testas yra grindžiamas santykio, o ne požiūrio egzistavimu⁵⁰. Taikant šį testą yra vertinama „ar protingas asmuo, žinodamas arbitro ir šalies ryšį, galėtų spręsti,

⁴⁴ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2019 m. sausio 7 d. nutartis civilinėje byloje *Serbijos Respublikos privatizavimo ginčų sprendimo agentūra*, Nr. e2T-4-370/2019.

⁴⁵ DOMINAS, G. ir MIKELĖNAS, V. *Tarptautinis komercinis arbitražas*. Vilnius: Justitia, 1995, p. 164.

⁴⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2016 m. rugsėjo 1 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Elgamos grupė“ v. UAB „Instra“ v. UAB „THE7“*, Nr. e3K-3-387-421/2016;

⁴⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2018 m. birželio 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-7-154-378/2018.

⁴⁸ HASCHER, Dominique. *Independence and impartiality of arbitrators: 3 issues*. 2012, p. 792.

⁴⁹ BORN, Gary B. *International Commercial Arbitration. Second Edition. Volume II: International Arbitral Procedures*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2014, p. 1474.

⁵⁰ WAINCYMER, Jeffrey. *Procedure and Evidence in International Arbitration*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2012, p. 16.

kad arbitras yra priklausomas⁵¹. Lietuvos teismų praktikoje yra išreiškiama analogiška pozija, teigiant, kad „(ne)priklausomumo buvimas arba vienokių ar kitokių ryšių tarp subjektų egzistavimas gali būti nustatomas išoriškai, išreiškiamas konkrečiomis kategorijomis, todėl jo patikrinimas yra nukreiptas į vienokias ar kitokias sąsajas tarp subjektų įrodančių faktų analizę bei vertinimą⁵².

1.3. Arbitro nešališkumo sąvoka

Aplinkybių, patvirtinančių arbitro priklausomumą, nebuvimas savaime nereiškia, kad arbitras kartu yra ir nešališkas. Nepriklausomas arbitras gali būti šališkas, ir atvirkščiai, nešališkas arbitras gali būti priklausomas. Arbitro nešališkumas yra sudėtingiau apibūdinama kategorija nei nepriklausomumas⁵³.

Užsienio arbitražo doktrinoje nėra mokslininkų vieningai sutariama dėl vienos arbitro nešališkumo sąvokos. Vieni autoriai teigia, kad „nešališkumas reikalauja, kad arbitras nebūtų palankus vienai iš šalių ir nebūtų nusiteikęs dėl ginčo dalyko. Kadangi tai apima arbitro vidinę būseną, tai yra gana abstraktus ir subjektyvus standartas, kurį sudėtinga įrodyti⁵⁴. Gary B. Born nurodo, kad „nešališkumas reiškia, kad arbitras yra subjektyviai nešališkas ir nelinkęs į vieną šalį. Nešališkumo reikalavimo pagrindinis tikslas yra užtikrinti, kad arbitras būtų nešališkas ir sąžiningas. Šiuo atžvilgiu nešališkumo pareiga gali būti laikoma subjektyviu patikrinimu, kuris reikalauja tam tikros arbitro vidinės būsenos⁵⁵. Leela Kumar teigimu „nešališkumas yra susijęs su vidine būsena, nustatoma iš elgesio įrodančio šią vidinę būseną. Arbitras yra šališkas, jeigu jis teikia pirmenybę ar demonstruoja šališkumą vienai iš šalių arba jeigu trečiasiasis asmuo pagrįstai suvokia jog arbitras yra šališkas. Šiuo atveju vertinama, ar pagrįsta manyti, jog arbitras teiks pirmenybę vienai iš šalių dėl priešasčių nesusijusių su pagrįstu sprendimu dėl bylos esmės. Šios nesusijusios priešastys gali apimti santykius, pavyzdžiui, profesinių, verslo ar asmeninių santykių įtaka gali kelti pagrįstą abejonių dėl arbitro šališkumo. Šališkumas taip pat gali būti susijęs su arbitro elgesiu neegzistuojant aukščiau minėtiems santykiams, pavyzdžiui, pareiškimas arbitražo proceso metu, jog atitinkamos

⁵¹ TRAKMAN, Leon. *The impartiality and Independence of Arbitrators Reconsidered*, p. 7 <...>.

⁵² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2016 m. rugsėjo 1 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Elgamos grupė“, UAB „Instra“ v. UAB „THE7“, Nr. e3K-3-387-421/2016.

⁵³ FOUCHARD, GAILLARD, GOLDMAN *on International Commercial Arbitration*. Edited by Emmanuel Gaillard, John Savage. The Hague: Kluwer Law International, 1999, p. 5.

⁵⁴ LEW, J. D. M.; MISTELIS, L. A., KROLL ir Stefan M. *Comparative International Commercial Arbitration*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2003, p. 2.

⁵⁵ BORN, Gary B. *International Commercial Arbitration. Second Edition. Volume II: International Arbitral Procedures*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2014, p. 1474.

pilietybės asmenys yra melagiai arba kad, asmuo, priklausantis tautinei mažumai yra prastesnis⁵⁶. Jeffrey Waincymer nuomone, „šališkumas dažniausiai pasireiškia vienos iš šalių palankiu vertinimu ar išankstinės nuomonės dėl ginčo dalyko turėjimu“⁵⁷.

Iš esmės analogiškai arbitro nešališkumas yra apibūdinamas ir Lietuvos arbitražo teisės doktrinoje, nurodant, kad bešališkumas parodo arbitro santykį su ginčo esme, jo nesuinteresuotumą bylos baigtimi⁵⁸. Lietuvos teismų praktikoje nešališkumas yra suprantamas kaip subjektyvaus pobūdžio teisinė kategorija, suponuojanti tam tikrą arbitro vidinę būseną, reiškiančią išankstinio nusistatymo dėl ginčo teisinio santykio ar šalių nebuvimą⁵⁹. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra nurodęs, jog „nešališko subjekto vidinė būseną ir vertinimas neturi būti paveikti jo subjektyvių mąstymo ar emocinių veiksnių, galinčių trukdyti vykdyti savo pareigas ir, be kita ko, sąžiningai dėti maksimalias pastangas priimant objektyvų sprendimą“⁶⁰.

Nešališkumo patikrinimui yra taikomas subjektyvus testas, pagal kurį yra vertinama arbitro faktinė vidinė būseną ir atitinkamais atvejais, tolimesnis elgesys⁶¹. Tačiau šis testas iš dalies yra ir objektyvus, nes arbitro vidinė būseną susijusi su šališkumu gali būti įrodyta remiantis faktais, apibūdinančiais išorinį elgesį. Taigi, praktikoje, nešališkumas yra vertinamas pagal objektyvius veiksnius, kurie yra taikomi siekiant įvertinti nepriklausomumą⁶². Šiai pozicijai pritaria ir Šveicarijos federalinis tribunolas, nurodydamas, kad „kaltinimai bus atmesti, jeigu šališkumas bus grindžiamas tik vienos iš šalių subjektyvia nuojauta, o ne patikimais faktais objektyviai ir pagrįstai patvirtinančiais nepasitikėjimą asmeniu“⁶³. Analogiška pozicija yra išreiškiama ir Lietuvos teismų praktikoje, teigiant, jog „nešališkumo trūkumas gali būti nustatomas tik iš faktų, susijusių su arbitro elgesiu proceso metu“⁶⁴. Kadangi, nešališkumas yra subjektyvi ir abstraktesnė koncepcija negu nepriklausomumas, tai lemia, jog šališkumą

⁵⁶ KUMAR, Leela. *The independence and Impartiality of Arbitrators in International Commercial Arbitration*, p 3 <...>.

⁵⁷ WAINCYMER, Jeffrey. *Procedure and Evidence in International Arbitration*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2012, p. 16.

⁵⁸ DOMINAS, G. ir MIKELĖNAS, V. *Tarptautinis komercinis arbitražas*. Vilnius: Justitia, 1995, p. 164.

⁵⁹ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2016 m. gegužės 12 d. nutartis civilinėje byloje AB „Ekra“ v. UAB „Aukštaitijos vandenys“, Nr. e2A-300-370/2016.

⁶⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2016 m. rugsėjo 1 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Elgamos grupė“, UAB „Instra“ v. UAB „THE7“, Nr. e3K-3-387-421/2016.

⁶¹ TRAKMAN, Leon. *The impartiality and Independence of Arbitrators Reconsidered*, p. 8 <...>.

⁶² CROFT, C.; KEE, C. ir WAINCYMER, J. *A guide to the UNCITRAL Arbitration Rules*. Cambridge University Press, 2013, p. 131.

⁶³ FOUCHARD, GAILLARD, GOLDMAN on *International Commercial Arbitration*. Edited by Emmanuel Gaillard, John Savage. The Hague: Kluwer Law International, 1999, p. 5.

⁶⁴ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2016 m. gegužės 12 d. nutartis civilinėje byloje AB „Ekra“ v. UAB „Aukštaitijos vandenys“, Nr. e2A-300-370/2016.

yra ypač sudėtinga įvertinti ir įrodyti⁶⁵. Priešingai nei nepriklausomumo atveju, nešališkumas dažniau paaiškėja arbitražo proceso metu, o ne jo pradžioje⁶⁶.

Reikalavimas, jog arbitras būtų subjektyviai nešališkas praktiškai visada yra įrodomas tik per išorinių objektyvių faktų ir aplinkybių tyrimą, tuo tarpu objektyvios aplinkybės rodančios arbitro priklausomumą yra svarbios tiek, kiek jos įrodo nepriimtina riziką dėl arbitro šališkumo⁶⁷. Taigi, nors arbitro nepriklausomumas ir nešališkumas yra skirtingą reikšmę turinčios sąvokos, tačiau jos abi yra neatskiriamai susijusios ir nė viena iš jų negali būti teisingai suvokiama ir taikoma nesivadovaujant kita.

Arbitrai privalo išlikti nepriklausomi ir nešališki viso arbitražo proceso metu, t.y. nuo tada, kai jie priima paskyrimą iki sprendimo dėl ginčo esmės priėmimo⁶⁸. Šis reikalavimas yra aiškiai išreikštas minėtose Tarptautinės advokatų asociacijos Gairėse⁶⁹. Šių Gairių pirmajame principo nurodoma, jog kiekvienas arbitras turi būti nešališkas ir nepriklausomas nuo šalių tuo metu, kai priima paskyrimą ir turi toks išlikti iki kol bus priimamas galutinis sprendimas, ar procesas galutinai užbaigiamas kitokiu būdu. Dario Alessi nuomone, tai reiškia, jog arbitras turi pareigą „nepriimti atskirų šalių pavedimų, susilaikyti nuo išankstinių vertinimų, vengti bet kokių kitų sutarčių su kažkuria iš šalių sudarymo“⁷⁰. Kyla klausimas, ar ši pareiga turėtų tęstis tuo metu, kai sprendimas gali būti apskustas atitinkamiems teismams? Tarptautinė advokatų asociacija pateikdama atsakymą Gairėse nurodo, jog ši pareiga neturėtų taip išsitęsti, nebent galutinis sprendimas gali būti grąžinamas atgal arbitražo teismui pagal aktualią taikytiną teisę, ar aktualias institucijos taisykles. Taigi, arbitro nepriklausomumo ir nešališkumo pareiga baigiasi, kai arbitražo teismas priima galutinį sprendimą ir bet kokie taisymai ar išaiškinimai, kurie yra leidžiami pagal atitinkamas taisykles, buvo atlikti arba terminas jiems atlikti pasibaigė, procesas buvo galutinai užbaigtas, ar arbitras kitokiu būdu nebeturi jurisdikcijos⁷¹.

⁶⁵ AL-HAWAMDEH, A. M.; DABBAS, N. A. ir AL-SHARARIRI, Q. E.. *The Effects of Arbitrator's Lack of Impartiality and Independence on the Arbitration Proceedings and the Task of Arbitrators under the UNCITRAL Model Law*. Journal of Politics and Law. Vol. 11, No. 3, 2018, p. 65.

⁶⁶ HASCHER, Dominique. *Independence and impartiality of arbitrators: 3 issues*. 2012, p. 792.

⁶⁷ BORN, Gary B. *International Commercial Arbitration. Second Edition. Volume II: International Arbitral Procedures*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2014, p. 1446.

⁶⁸ FOUCHARD, GAILLARD, GOLDMAN on *International Commercial Arbitration*. Edited by Emmanuel Gaillard, John Savage. The Hague: Kluwer Law International, 1999, p. 5.

⁶⁹ Guidelines on Conflicts of interest in International Arbitration (2014) <...>.

⁷⁰ ALESSI, Dario. Enforcing Arbitrator's Obligations: Rethinking international Commercial Arbitrators' Liability. *Journal of International Arbitration*, 2014, t. 31(6), p. 773.

⁷¹ Guidelines on Conflicts of interest in International Arbitration (2014) <...>.

2. ARBITRO ATSKLEIDIMO PAREIGA

Šiame magistro darbo skyriuje bus analizuojama arbitro pareiga atskleisti interesų konfliktus. Pirmojoje ir antrojoje magistro darbo skyriaus dalyje bus analizuojama arbitro atskleidimo pareigos apimtis ir pagrindiniai Tarptautinės advokatų asociacijos Gairių bruožai. Antrojoje ir trečiojoje magistro darbo skyriaus dalyje bus vertinama atskleidimo pareigos trukmė ir atsakoma į klausimą, ar arbitras turi pareigą tirti galimus interesų konfliktus. Ketvirtojoje magistro darbo skyriaus dalyje bus analizuojama ar ir kokios kyla pasekmės arbitrai tinkamai neįgyvendinus pareigos atskleisti interesų konfliktus.

2.1. Bendroji apžvalga

Arbitro nepriklausomumo ir nešališkumo reikalavimas negali būti tinkamai įgyvendintas, visų pirma tinkamai neužtikrinus arbitro pareigos atskleisti šalims ar kitam arbitrą skiriančiam subjektui visas aplinkybes, kurios gali kelti abejonių dėl arbitro nepriklausomumo ir nešališkumo⁷². Pareiga pranešti apie galimus interesų konfliktus yra prievolės būti nepriklausomam ir nešališkam sudėtinė dalis⁷³. Ši prievolė yra prevencinė priemonė, padedanti riboti arbitro nušalinimo ir arbitražo teismo sprendimo panaikinimo tikimybę, remiantis tariamu arbitro nepriklausomumo ir nešališkumo reikalavimo nevykdymu. Siekiant padėti šalims įvertinti arbitro nepriklausomumą ir nešališkumą, būtina užtikrinti visišką skaidrumą dėl visų ryšių, kuriuos arbitras gali turėti su ginču ar šalimis⁷⁴.

Pareiga atskleisti interesų konfliktą yra įtvirtinta UNCITRAL Pavyzdiniame įstatyme⁷⁵, pagal jį parengtuose valstybių nacionaliniuose įstatymuose, nuolatinių arbitražo institucijų taisyklėse⁷⁶ bei tarptautinėse rekomendacijose⁷⁷. Lietuvoje arbitro

⁷² WAINCYMER, Jeffrey. *Procedure and Evidence in International Arbitration*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2012, p. 22.

⁷³ HWANG, Michael, *et al.* Claims Against Arbitrators for Breach of Ethical Duties. *Contemporary Issues in International Arbitration and Mediation: The Fordham Papers*, 2007, t.1, p. 237.

⁷⁴ LOPEZ, Carlos A. Matheus. *Should Arbitrators Come from Utopia Island?* *Kluwer Arbitration Blog*, 2018 [interaktyvus, žiūrėta 2019 m. kovo 10 d.]. Prieiga per internetą: <<http://arbitrationblog.kluwerarbitration.com/2018/12/06/should-arbitrators-come-from-utopia-island/>>

⁷⁵ UNCITRAL Mode Law on International Commercial Arbitration 1985. With amendments as adopted in 2006 [interaktyvus, žiūrėta 2019 m. kovo 10 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.uncitral.org/uncitral/en/uncitral_texts/arbitration/1985Model_arbitration.html>.

⁷⁶ UNCITRAL Arbitration Rules 2010. With amendments as adopted in 2013 [interaktyvus, žiūrėta 2019 m. kovo 10 d.]. Prieiga per internetą: http://www.uncitral.org/uncitral/en/uncitral_texts/arbitration/2010Arbitration_rules.html.

⁷⁷ Guidelines on Conflicts of interest in International Arbitration (2014) <...>; Rules of Ethics for International Arbitrators (1987) [interaktyvus, žiūrėta 2019 m. kovo 10 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.trans-lex.org/701100>>.

atskleidimo pareiga, remiantis UNCITRAL Pavyzdiniu įstatymu, yra įtvirtinta KAI 15 str. 1 d., kuriame nustatyta, jog „asmuo, į kurį kreipiamasi dėl galimo jo skyrimo arbitru, prieš duodamas sutikimą būti arbitru <...> turi raštu pranešti šalims, nuolatinei arbitražo institucijai, Vilniaus apygardos teismui <...> apie visas aplinkybes, galinčias kelti pagrįstų abejonių dėl jo nepriklausomumo ir nešališkumo“. Ši nuostata nustato gana paprastą, objektyvų atskleidimo standartą - jei aplinkybės „gali kelti pagrįstų abejonių“ arbitro nepriklausomumu ir nešališkumu, vertinant objektyviai, jos privalo būti atskleistos⁷⁸. Užsienio teismų praktikoje taip pat yra išreiškiamas analogiškas požiūris nurodant, kad atskleidimo pareiga apima tik tuos faktus, kurie objektyviai įvertinus, gali kelti pagrįstas abejones dėl arbitro nešališkumo ar nepriklausomumo⁷⁹. Lietuvos teismų praktikoje yra pabrėžiama šios pareigos svarba, nurodant, jog „jei vienokio ar kitokio pobūdžio ryšiai tarp arbitro ir šalies ar jos atstovo egzistuoja ar egzistavo praeityje, toks ryšys turi būti atskleidžiamas ir kiekvienu konkrečiu atveju įvertinamas“⁸⁰.

Pažymėtina, jog arbitrai privalo atskleisti tik tas aplinkybes, kurios yra reikšmingos ir svarbios tinkamam arbitražo proceso veikimui ir neturi atskleisti tų aplinkybių, kurios lemtų nereikalingą proceso vilkinimą, suvokiant, jog nereikšmingų aplinkybių atskleidimas nesuteiks jokios naudos. Priešingu atveju yra rizikuojama, jog arbitražas negrįžtamai bus užmirštas kaip sėkmingas alternatyvus ginčų sprendimo būdas⁸¹. Pavyzdžiui, *Tecso v. Neoelectra Group* byloje Prancūzijos Aukščiausiasis Teismas sprendė, kad aplinkybė, jog arbitražo teismo pirmininkas ir vienos iš šalių atstovas yra draugai Facebook socialiniame tinkle, yra nereikšminga, todėl atitinkamai neturėjo būti atskleista⁸². Daugiau situacijų, kurios objektyviu požiūriu nekelia įspūdžio apie šališkumo ar priklausomumo egzistavimą, todėl arbitras neturi pareigos jų atskleisti, yra numatyta Tarptautinės advokatų asociacijos Gairių Žaliajame sąrašė. Vienoje byloje Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nurodė, kad arbitras neprivalėjo atskleisti aplinkybės, jog arbitras ir vienos iš šalių atstovė dirba toje pačioje universiteto katedroje ir Lietuvos advokatūros drausmės komitete, kadangi šios aplinkybės patenka į Tarptautinės advokatų

⁷⁸ BORN, Gary B. *International Commercial Arbitration. Second Edition. Volume II: International Arbitral Procedures*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2014, p. 95.

⁷⁹ UNCITRAL 2012 Digest of Case Law on Model Law on International Commercial Arbitration, U. N. Sales No. E.12.V.9. (2012), p. 66 [interaktyvus, žiūrėta 2019 m. kovo 16 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.uncitral.org/pdf/english/clout/MAL-digest-2012-e.pdf>>.

⁸⁰ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2019 m. sausio 7 d. nutartis civilinėje byloje *Serbijos Respublikos privatizavimo ginčų sprendimo agentūra, Nr. e2T-4-370/2019*.

⁸¹ LOPEZ, Carlos A. Matheus. *Should Arbitrators Come from Utopia Island? Kluwer Arbitration Blog, 2018* <...>.

⁸² Prancūzijos Aukščiausiasis Teismas. 2012 m. spalio 10 d. sprendimas byloje *Tecso v. Neoelectra Group, No. 11-20299*.

asociacijos Gairių Žaliąjį sąrašą⁸³. Atkreiptinas dėmesys, kad pernelyg platus aplinkybių atskleidimas gali sukelti tiek pat žalos, kiek ir nepakankamas atskleidimas⁸⁴.

Arbitro atskleidimo pareiga privalo būti suderinta su arbitražo proceso konfidencialumo principu, kuris apima bet kokios informacijos, susijusios su konkretau ginčo esamu ar buvusiu nagrinėjimu neviešinimą⁸⁵. Konfidencialumo principas įpareigoja arbitražą atskleisti aplinkybes, keliančias abejonių dėl jo nepriklausomumo ir nešališkumo tokiu būdu, kuris nepažeistų ginčo šalių teisės į konfidencialų arbitražo procesą⁸⁶. Arbitrai pažeidus konfidencialumo principą, šalys remdamosios KAI 8 str. 3 d. galėtų reikalauti iš arbitro nuostolių atlyginimo.

Atkreiptinas dėmesys, kad priešingai nei KAI 15 str. 1 d. nustatytos atskleidimo pareigos atveju, kuomet arbitras turi pranešti apie aplinkybes „galinčias kelti pagrįstas abejones“, arbitro nušalinimo atveju KAI 15 str. 2 d. numato, jog arbitras gali būti nušalintas tik tuo atveju „kai yra pagrįstų abejonių“ dėl jo nepriklausomumo ar nešališkumo. Taigi, darytina išvada, jog KAI 15 str. 1 d. įtvirtintai atskleidimo pareigai yra nustatytas žemesnis pagrįstų abejonių standartas, priešingai negu KAI 15 str. 2 d. numatytam arbitro nušalinimo atveju. Tokią išvadą patvirtina ir užsienio valstybių, kurių arbitražo teisė taip pat grindžiama UNCITRAL Pavyzdiniu įstatymu, teismų praktika. Honkongo Aukščiausiasis teismas *Jung Science Information Technology Co. Ltd. v. Zte. Corporation* byloje sprendė, kad yra skirtumas tarp aplinkybių, kuriomis remiantis arbitras gali būti nušalintas, ir aplinkybių, kurios patenka į arbitro atskleidimo pareigą. Aplinkybės, kurios privalo būti atskleistos neapsiriboja faktais, kurie pateisina arbitro nušalinimą⁸⁷.

Pareigos atskleisti informaciją įgyvendinimui ypatingą reikšmę turi jau minėtos Tarptautinės advokatų asociacijos Gairės, sulaukusios didelio pasisekimo ir plačiai taikomos⁸⁸. Ne išimtis yra ir Lietuvos teismų praktika, kurioje taip pat dažnai yra

⁸³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2018 m. liepos 5 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Galinta ir partneriai“ v. SATIVA Group OU, Nr. e3K-3-298-687/2018.

⁸⁴ PARK, William. *Arbitrator Bias*, 2015, p. 29 [interaktyvus, žiūrėta 2019 kovo 10 d.]. Prieiga per internetą:

<https://scholarship.law.bu.edu/faculty_scholarship/15/?utm_source=scholarship.law.bu.edu%2Ffaculty_scholarship%2F15&utm_medium=PDF&utm_campaign=PDFCoverPages>.

⁸⁵ MIKELĖNAS, V.; NEKROŠIUS, V. ir ZEMLYTĖ, E. *Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymo komentaras*. Vilnius: Justitia, 2016, p. 36.

⁸⁶ The UNCITRAL Arbitration Rules: A Commentary, p. 136 [interaktyvus, žiūrėta 2019 kovo 10 d.]. Prieiga per internetą: <<https://utrechtuniversity-on-worldcat-org.proxy.library.uu.nl>>.

⁸⁷ Honkongo Aukščiausiasis teismas. 2008 m. liepos 22 d. sprendimas byloje *Jung Science Information Technology Co. Ltd. v. Zte. Corporation*, No. 14/2008.

⁸⁸ BORN, Gary B. *International Arbitration: Law and Practice*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2012, p. 132.

vadovaujamosi šiomis Gairėmis⁸⁹. Šių Gairių trečiajame pagrindiniame principo yra įtvirtinta arbitro pareiga atskleisti informaciją apie galimus interesų konfliktus, nurodant, kad „jeigu egzistuoja faktai ar aplinkybės, kurios šalių požiūriu gali kelti abejonių dėl arbitro nešališkumo ir nepriklausomumo, arbitras privalo šalims, arbitražo institucijai ar kitai skiriančiajai institucijai <...> atskleisti tokius faktus ar aplinkybes, jei jie egzistuoja iš anksto - prieš priimant jo ar jos paskyrimą“⁹⁰. Atkreiptinas dėmesys, jog Gairių trečiasis principas, skirtingai nei KAI 15 str. 1 d., nustato ne objektyvų, o subjektyvų testą, kuris reikalauja arbitro įvertinti faktus ir aplinkybes ne objektyvaus trečiojo asmens, o šalies požiūriu, kartu atsižvelgiant į šalies gyvenamosios vietos kultūrą ir papročius⁹¹. Manytina, jog minėtas standartas nėra absoliučiai subjektyvus, kadangi Tarptautinės advokatų asociacijos Gairės įtvirtina Žaliąjį sąrašą, kuriame numatytos aplinkybės niekada negali lemti arbitro netinkamumo pagal objektyvųjį testą, todėl neturi būti atskleistos⁹².

Atkreiptinas dėmesys, jog detaliau KAI nenurodoma, kokios aplinkybės gali kelti pagrįstas abejones dėl arbitro nepriklausomumo ir nešališkumo, paliekant tai subjektyviam arbitro vertinimui. Subjektyvus pobūdis gali lemti, jog kiekvienas arbitras nevienodai vertins ir suvoks aplinkybes, galinčias kelti pagrįstas abejones jo nepriklausomumu ar nešališkumu. Skirtingas suvokimas gali lemti nevienodą tų pačių aplinkybių atskleidimo praktiką tiek tarptautiniame, tiek ir nacionaliniame arbitraže. Spręsti šią problemą padeda toliau analizuojamos Tarptautinės advokatų asociacijos Gairės.

⁸⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2016 m. rugsėjo 1 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Elgamos grupė“, UAB „Instra“ v. UAB „THE7“, Nr. e3K-3-387-421/2016.; Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2018 m. vasario 8 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Galinta ir partneriai“ v. SATIVA Group OU, Nr. e2A-435-381/2018; Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2014 m. rugsėjo 29 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Galinta ir partneriai“ v. SATIVA Group OU, Nr. 2T-84/2014; Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2019 m. sausio 7 d. nutartis civilinėje byloje Serbijos Respublikos privatizavimo ginčų sprendimo agentūra, Nr. e2T-4-370/2019.

⁹⁰ Guidelines on Conflicts of interest in International Arbitration (2014) <...>, 3 principas.

⁹¹ BORN, Gary B. *International Commercial Arbitration. Second Edition. Volume II: International Arbitral Procedures*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2014, p. 99.

⁹² Guidelines on Conflicts of interest in International Arbitration (2014) <...>, 3 principas.

2.2. Tarptautinės advokatų asociacijos Gairės dėl interesų konfliktų tarptautiniame arbitraže

Siekdama padėti šalims ir būsimiems arbitrams nuspręsti, kokios aplinkybės turėtų būti atskleistos, harmonizuoti arbitrų nepriklausomumo ir nešališkumo standartus bei susisteminti geriausią tarptautinę praktiką aptariamoje srityje, Tarptautinė advokatų asociacija 2004 m. gegužės 22 d. išleido jau minėtas Interesų konfliktų kontrolės gaires (2014 m. priimta nauja redakcija). Šios Gairės turi ypatingą reikšmę arbitro atskleidimo pareigos kontekste. Kas gali būti laikoma interesų konfliktu ir kokią reikšmę turi, atskleidžiama Gairių Raudonajame, Oranžiniame ir Žaliajame sąrašuose, kuriuose vardijami konkretūs atvejai. Gairėse įtvirtintą Raudonąjį sąrašą sudaro dvi dalys:

- 1) Raudonasis sąrašas, kurio atsisakyti taikyti negalima – šiame sąrašė nurodytų faktinių aplinkybių atskleidimas nekeičia interesų konflikto situacijos, todėl asmuo privalo atsisakyti būti arbitru.
- 2) Raudonasis sąrašas, kurį galima atsisakyti taikyti – šis sąrašas numato rimtas situacijas, bet esant tokioms aplinkybėms asmuo gali būti paskirtas arbitru, jeigu šalys aiškiai ir nedviprasmiškai to pageidauja ir yra informuotos apie esamą interesų konfliktą.

Raudonajame sąrašė, kurio atsisakyti taikyti negalima, numatomos keturios situacijų rūšys:

- 1) Yra šalies ir arbitro tapatumas, arba arbitras yra šalies teisinis atstovas, arba įmonės darbuotojas.
- 2) Arbitras yra vadovas, stebėtojų (priežiūros) tarnybos narys ar direktorius, arba jis daro kontroliuojamąjį įtaką vienai iš šalių arba įmonei, kuri turi tiesioginį ekonominį suinteresuotumą būsimu sprendimu.
- 3) Arbitras turi ženklų (reikšmingą) finansinį ar asmeninį interesą dėl vienos iš šalių arba yra suinteresuotas bylos baigtimi (rezultatu).
- 4) Arbitras arba jo (jos) įmonė nuolat patarinėja šaliai arba šalies filialui (šalutinei bendrovei) ir arbitras ar jo (jos) įmonė iš to gauna nemažas finansines pajamas.

Raudonajame sąrašė, kurį galima atsisakyti taikyti nurodomos trys situacijų kategorijos, toliau detalizuojamos į konkrečius atvejus:

- 1) Arbitro ryšys su ginču:
 - a) Arbitras vienai iš ginčo šalių ar jos filialui dėl ginčo yra teikęs teisinę konsultaciją, ar eksperto išvadą.

- b) Arbitras anksčiau buvo įsitraukęs į ginčą.
- 2) Arbitro tiesioginis ar netiesioginis suinteresuotumas ginču:
- a) Arbitras tiesiogiai arba netiesiogiai turi vienos iš ginčo šalių ar su ja susijusios įmonės akcijų, kai ši šalis ar su ja susijusi įmonė yra privati bendrovė.
 - b) Artimas arbitro šeimos narys⁹³ turi reikšmingą finansinį suinteresuotumą ginčo baigtimi.
 - c) Arbitras ar artimas arbitro šeimos narys turi artimų ryšių su proceso šalimi nesančiu asmeniu, į kurį gali būti nukreiptas atgręžtinis ginčą pralaimėjusios šalies reikalavimas.
- 3) Arbitro santykiai su šalimis ar jų atstovais:
- a) Arbitras šiuo metu atstovauja ar konsultuoja vieną iš šalių ar su viena iš šalių susijusią įmonę.
 - b) Arbitras šiuo metu atstovauja ar konsultuoja teisininką ar advokatų kontorą, kurie veikia kaip vienos iš šalių atstovai.
 - c) Arbitras yra teisininkas toje pačioje advokatų kontoroje, kaip ir vienos iš šalių atstovas.
 - d) Arbitras yra vadovas, stebėtojų (priežiūros) tarnybos narys ar direktorius, arba jis daro kontroliuojamąją įtaką vienos iš šalių filialui, jeigu filialas yra tiesiogiai susijęs su arbitraže nagrinėjamu ginčo dalyku.
 - e) Arbitro advokatų kontora anksčiau, be asmeninio arbitro įsitraukimo, buvo, bet nebėra įsitraukusi į bylą.
 - f) Arbitro advokatų kontora šiuo metu turi reikšmingus komercinius ryšius su viena iš šalių ar su viena iš šalių susijusia įmone.
 - g) Arbitras nuolatos konsultuoja vieną iš šalių ar su viena iš šalių susijusią įmonę, bet nei arbitras, nei jo (jos) kontora iš to neturi reikšmingos finansinės naudos.
 - h) Arbitras turi artimus šeimyninius ryšius su viena iš šalių, ar vadovu, stebėtojų (priežiūros) tarnybos nariu ar direktoriumi ar bet koku asmeniu, kuris daro kontroliuojamąją įtaką vienai iš šalių ar su viena iš šalių susijusiai įmonei, ar su šalį atstovaujančiu atstovu.
 - i) Artimas arbitro šeimos narys turi reikšmingą finansinį ar asmeninį interesą viena iš šalių ar su viena iš šalių susijusia įmone.

⁹³ Šiose taikytinuose sąrašuose terminas „artimas šeimos narys“ reiškia sutuoktinį, brolius ar seseris, vaikus, tėvus, gyvenimo partnerį taip pat bet kokį kitą šeimos narį, su kuriuo egzistuoja artimas ryšys.

Oranžinis sąrašas išdėsto nebaigtinį sąrašą situacijų, kurioms esant, šalims gali susidaryti pagrįstų abejonių dėl arbitro nepriklausomumo ar nešališkumo. Arbitras, vadovaujantis Gairėmis, turi pareigą atskleisti aplinkybes, patenkančias į Gairių Oranžinį sąrašą. Susiklosčius situacijai, patenkančiai į Oranžinį sąrašą ir šaliai per 30 dienų nuo sužinojimo apie šias aplinkybes nepareiškus aiškaus prieštaravimo dėl arbitro paskyrimo, laikoma, kad šalis atsisakė teisės vėliau arbitražo procese reikšti prieštaravimus remiantis šiomis aplinkybėmis. Oranžinis sąrašas numato šias aplinkybes:

- 1) Ankstesnis paslaugų teikimas vienai iš šalių ar kitoks įsitraukimas į bylą:
 - a) Arbitras per pastaruosius trejus metus atstovavo vieną iš šalių, ar su viena iš šalių susijusią įmonę, ar anksčiau yra konsultavęs ar buvo konsultuotas šalies ar su šalimi susijusios įmonės, gavęs paskyrimą nesusijusiu klausimu, bet arbitras ir šalis, ar su šalimi susijusi įmonė, šiuo metu ryšių neturi.
 - b) Arbitras per pastaruosius trejus metus nesusijusiu klausimu veikė kaip atstovas prieš vieną iš šalių ar prieš su viena iš šalių susijusią įmonę.
 - c) Arbitras per pastaruosius trejus metus vienos iš šalių ar su viena iš šalių susijusios įmonės buvo paskirtas arbitru du ar daugiau kartų⁹⁴.
 - d) Arbitro advokatų kontora per pastaruosius trejus metus nesusijusiu klausimu, nedalyvaujant arbitrai, veikė prieš vieną iš šalių ar prieš su viena iš šalių susijusią įmonę.
 - e) Arbitras šiuo metu veikia ar per pastaruosius trejus metus veikė kaip arbitras kitame arbitraže susijusiu klausimu, kuriame dalyvauja viena iš šalių ar su viena iš šalių susijusi įmonė.
- 2) Dabartinės paslaugos vienai iš šalių:
 - a) Arbitro advokatų kontora šiuo metu teikia paslaugas vienai iš šalių ar su viena iš šalių susijusiai įmonei, nesukuriant reikšmingų komercinių santykių advokatų kontorai ir nedalyvaujant arbitrai.
 - b) Advokatų kontora ar kita teisinė organizacija, kuri dalinasi reikšmingais honorarais ar kitomis pajamomis su arbitro advokatų kontora, arbitražo procese teikia paslaugas vienai iš šalių ar su viena iš šalių susijusiai įmonei.

⁹⁴ Tam tikros rūšies arbitraže, pavyzdžiui, jūrų, sporto ar prekių arbitraže, gali būti įprasta praktika paskirti arbitrą iš mažo ar specializuoto asmenų sąrašo. Jei tokioje srityje yra įprasta praktika ir paprotys dažnai skirti tą patį arbitrą skirtingose bylose, šio fakto atskleidimas nėra būtinas, kai visos arbitražo šalys apie tokią įprastą praktiką ir paprotį žino.

- c) Arbitras ar jo (jos) kontora reguliariai atstovauja šalį ar su viena iš arbitražo šalių susijusią įmonę, bet šis atstovavimas nėra susijęs su šiuo ginču;
- 3) Ryšys tarp arbitro ir kito arbitro ar jo atstovo:
- a) Arbitras ir kitas arbitras yra teisininkai toje pačioje advokatų kontoroje.
 - b) Arbitras ir kitas arbitras ar vienos iš šalių atstovas yra tų pačių baristerių rūmų nariai.
 - c) Arbitras per pastaruosius trejus metus buvo kito arbitro ar bet kurio arbitraže dalyvaujančio atstovo partneriu ar kitaip su juo susijęs.
 - d) Arbitro advokatų kontoros teisininkas yra arbitras kitame ginče, kuriame dalyvauja ta pati šalis ar šalys, ar su viena iš šalių susijusi įmonė.
 - e) Artimas arbitro šeimos narys yra advokatų kontoros, atstovaujančios vieną iš šalių, partneris ar darbuotojas, bet neteikiantis teisinės pagalbos, susijusios su ginču.
 - f) Tarp arbitro ir šalies atstovo egzistuoja artima asmeninė draugystė.
 - g) Tarp arbitro ir arbitraže dalyvaujančio atstovo egzistuoja priešiškusas.
 - h) Arbitras per pastaruosius trejus metus to paties atstovo ar tos pačios advokatų kontoros buvo paskirtas arbitru daugiau nei tris kartus.
 - i) Arbitras ir kitas arbitras, ar vienos iš šalių atstovas arbitraže, šiuo metu veikia kaip bendri atstovai, ar yra veikę kaip bendri atstovai per pastaruosius trejus metus.
- 4) Ryšys tarp arbitro ir šalies bei kitų į arbitražą įtrauktų asmenų:
- a) Arbitro advokatų kontora šiuo metu veikia prieš vieną iš šalių ar su viena iš šalių susijusią įmonę.
 - b) Arbitras buvo susijęs su šalimi ar su viena iš šalių susijusia įmone, profesiniais ryšiais, pavyzdžiui, buvo darbuotojas ar partneris.
 - c) Egzistuoja artima asmeninė draugystė tarp arbitro ir liudytojo, ar eksperto, ar bet kurio iš šių asmenų vadovo, direktoriaus ar stebėtojų (priežiūros) tarybos nario: šalies; asmens, turinčio tiesioginį ekonominį suinteresuotumą būsimu sprendimu; ar bet kokio kito asmens, kuris daro kontroliuojamąją įtaką, pavyzdžiui kontroliuoja akcijų dalį, vienai iš šalių ar su viena iš šalių susijusiai įmonei.
 - d) Egzistuoja priešiškusas tarp arbitro ir liudytojo, ar eksperto, ar bet kurio iš šių asmenų vadovo, direktoriaus ar stebėtojų (priežiūros) tarybos nario: šalies; asmens, turinčio tiesioginį ekonominį suinteresuotumą būsimu

sprendimu; ar bet kokio kito asmens, kuris daro kontroliuojamąją įtaką, pavyzdžiui kontroliuoja akcijų dalį, vienai iš šalių ar su viena iš šalių susijusiai įmonei.

e) Jei arbitras yra buvęs teisėjas, ji ar jis per pastaruosius trejus metus nagrinėjo reikšmingą bylą, kurioje dalyvavo viena iš šalių ar su viena iš šalių susijusi įmonė.

5) Kitos aplinkybės:

a) Arbitras tiesiogiai ar netiesiogiai turi akcijų, kurių nominalus kiekis sudaro reikšmingą nuosavybės dalį vienoje iš šalių, ar su viena iš šalių susijusioje įmonėje, kai ši šalis ar su šalimi susijusi įmonė yra viešai listinguojama.

b) Arbitras straipsniu, kalba ar kitokiu būdu yra viešai išsakęs poziciją dėl bylos.

c) Arbitras užima pareigas ginčo skiriančiojoje institucijoje.

d) Arbitras yra vadovas, direktorius ar stebėtojų (priežiūros) tarybos narys ar daro kontroliuojamąją įtaką su viena iš šalių susijusiai įmonei, kai susijusi įmonė nėra tiesiogiai susijusi su arbitraže nagrinėjamo ginčo klausimais.

Žaliajame sąrašė numatytos situacijos nesukelia interesų konflikto, todėl nėra reikalaujama jų atskleisti, nei dėl jų nusišalinti. Remiantis šiomis aplinkybėmis arbitrai negali būti pareikštas nušalinimas ar ginčijamas arbitro priimtas sprendimas. Žaliajame sąrašė yra numatytos keturios situacijų kategorijos:

1) Anksčiau išreikšta teisinė nuomonė:

a) Arbitras yra anksčiau išreiškęs (pavyzdžiui, teisės apžvalgos straipsniu ar viešoje paskaitoje) teisinę nuomonę dėl klausimų, kurie taip pat kyla arbitraže (bet ši nuomonė nėra susijusi su byla);

2) Dabartinės paslaugos vienai iš šalių:

a) Kontora, esanti asociacijoje ar sąjungoje su arbitro advokatų kontora, bet nesidalinanti reikšmingais honorarais ar kitomis pajamomis su arbitro advokatų kontora, teikia paslaugas nesusijusiu klausimu vienai iš šalių ar su viena iš šalių susijusiai įmonei.

3) Kontaktai su kitu arbitru ar su vienos iš šalių atstovu:

a) Arbitras turi ryšį su kitu arbitru ar su vienos iš šalių atstovu, per narystę toje pačioje profesinėje asociacijoje, socialinėje ar labdaros organizacijoje, ar per socialinį tinklą.

b) Arbitras ir vienos iš šalių atstovas anksčiau kartu yra veikę kaip arbitrai.

- c) Arbitras dēsto tame pačiame fakultete ar mokykloje kaip kitas arbitras ar vienos iš šalių atstovas, arba veikia kaip profesinės asociacijos, socialinės ar labdaros organizacijos pareigūnas kartu su kitu arbitru ar vienos iš šalių atstovu.
 - d) Arbitras buvo pranešėjas, moderatorius ar organizatorius vienoje ar daugiau konferencijų, ar dalyvavo seminaruose ar profesinės, socialinės ar labdaros organizacijos darbo grupėje su kitu arbitru ar vienos iš šalių atstovu.
- 4) Ryšiai tarp arbitro ir vienos iš šalių:
- a) Arbitras prieš paskyrimą turėjo pirminį kontaktą su šalimi ar su šalimi susijusia įmone (ar jų atstovu), jei šis kontaktas apsiribojo arbitro prieinamumu ir kvalifikacija veikti, ar galimais pirmininkaujančio arbitro vardais, ir neapėmė ginčo esmės ar procesinių aspektų, išskyrus tiek, kad suteikti arbitrai bendrą supratimą apie bylą.
 - b) Arbitras turi nereikšmingą akcijų skaičių vienoje iš šalių ar su viena iš šių šalių susijusioje įmonėje, kuri yra viešai listinguojama.
 - c) Arbitras ir vadovas, direktorius ar stebėtojų (priežiūros) tarybos narys arba asmuo darantis kontroliuojamąją įtaką vienai iš šalių ar su viena iš šalių susijusiai įmonei, yra dirbę kartu kaip bendri ekspertai ar kitoje profesinėje veikloje, įskaitant, kaip arbitrai toje pačioje byloje.
 - d) Arbitras palaiko santykius su viena iš šalių ar su ja susijusiomis įmonėmis per socialinį tinklą.

Atkreiptinas dėmesys, jog Gairių Raudonajame, Oranžiniame ir Žaliajame sąrašuose yra numatytas nebaigtinis sąrašas aplinkybių, kurias arbitras turi ar neturi pareigos atskleisti. Kiekvienu konkrečiu atveju arbitras turi subjektyviai įvertinti ar tam tikros aplinkybės kelia ar nekelia pagrįstų abejonių dėl jo nepriklausomumo ir nešališkumo. Gairių trečiojo principo d dalis numato, jog bet kokios abejonės dėl to, ar arbitras turėtų atskleisti tam tikrus faktus ar aplinkybes, turėtų būti sprendžiamos atskleidimo pareigos naudai.

Svarbu pažymėti, jog informacijos atskleidimas pats savaime nereiškia interesų konflikto egzistavimo ir nesukuria arbitro netinkamumo prezumpcijos. Informacijos atskleidimo tikslas yra leisti šalims spręsti, ar jos sutinka su arbitro vertinimu ir, jei jos to

pageidauja, išsamiau vertinti situaciją. Arbitras gali veikti, jei padaroma išvada, jog pagrįstų abejonių nekyla⁹⁵.

Tarptautinio arbitražo praktikoje yra susiduriama su „išankstinių prieštaravimų atsisakymo“ (angl. *advance waivers*) problema. Ši problema dažniausiai atsiranda arbitro paskyrimo metu, kai arbitras pasilieka teisę toliau vykdyti arbitro pareigas nepaisant galimų būsimų interesų konfliktų atsiradimo, kurie įprastai sukelia pagrįstas abejones dėl arbitrų nepriklausomumo ir nešališkumo. Taigi, šiuo atveju šalys atsisako būsimos teisės pareikšti prieštaravimą, remiantis anksčiau atskleistu galimu interesų konfliktu⁹⁶. Dėl šios priežasties, Tarptautinė advokatų asociacija, atsižvelgdama į išaugusį „išankstinių prieštaravimų atsisakymo“ naudojimą, Gairių trečiojo principo b dalyje numatė, jog išankstinė deklaracija ar prieštaravimų atsisakymas, susijęs su galimu interesų konfliktu, kylančiu iš faktų ar aplinkybių, kurios gali atsirasti ateityje, neatleidžia arbitro nuo tęstinės pareigos atskleisti informaciją. Vis dėlto klausimas lieka neatsakytas, kokią reikšmę arbitražo institucijos ir teismai turėtų suteikti tokiems pareiškimams, sprendami arbitro nušalinimo klausimą. Alexis Mourre teigimu tokiai deklaracijai reiktų nesuteikti jokios reikšmės, išskyrus išimtinius atvejus⁹⁷. Tuo tarpu Jungtinių Amerikos Valstijų teismų praktikoje laikomasi priešingos pozicijos. *Commonwealth Coatings Corp. v. Continental Casualty Co. et al.* byloje teisėjas White pažymėjo, jog arbitrai nėra automatiškai nušalinami dėl verslo santykių su šalimis, jeigu abi šalys iš anksto buvo informuotos apie tokius santykius⁹⁸.

Nors Gaires visuotinai pripažįsta ir jomis plačiai vadovaujasi tiek arbitrai, tiek arbitražo institucijos, tiek ir teismai visame pasaulyje, tačiau arbitražo teisės doktrinoje sutinkama įvairių pozicijų ir diskusijų jų atžvilgiu.

Visų pirma, yra išreiškiama kritika dėl Gairėse nustatytos atskleidimo pareigos apimties ir šios apimties nustatymui taikytino subjektyvaus testo. Gary B. Born teigia, jog „IBA Gairėse nustatyta atskleidimo pareiga yra pernelyg plati ir nesuderinama su visuotinai priimtinu, UNCITRAL Pavyzdiniame įstatyme įtvirtintu, standartu, kadangi „pagrįstų abejonių“ testas šališkumui nustatyti yra objektyvus, o ne subjektyvus. Daugeliu atveju, mažai susijusios su tikrais šališkumo pagrindais, IBA Gairės užtikrina,

⁹⁵ Guidelines on Conflicts of interest in International Arbitration (2014) <...>.

⁹⁶ SHIPCHANDLER, Alefiyah M. *Advance Waivers of Conflicts of Interest – Changing the Dimensions of Arbitrator challenges*. *Kluwer Arbitration Blog*, 2018. [interaktyvus, žiūrėta 2019 m. kovo 15 d.]. Prieiga per internetą: <<http://arbitrationblog.kluwerarbitration.com/2018/09/27/advance-waivers-of-conflicts-of-interest-changing-the-dimensions-of-arbitrator-challenges/>>.

⁹⁷ BREKOULAKIS, S. L.; LEW, J. D. M. ir et al. *The Evolution and Future of International Arbitration*, 2016, p. 363 [interaktyvus, žiūrėta 2019 m. kovo 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.kluwerarbitration.com.proxy.library.uu.nl/document/KLI-KA-Lew-2016-Ch23>>.

⁹⁸ Jungtinių Amerikos Valstijų Aukščiausiasis Teismas. *1968 m. lapkričio 18 d. sprendimas byloje Commonwealth Coatings Corp. v. Continental Casualty Co. et al.*, No. 14.

kad arbitrai plačiai atskleis informaciją, tokiu būdu beveik neišvengiamai išprovokuodami nušalinimus ir proceso vilkinimą bei papildomas išlaidas⁹⁹. Tačiau kiti autoriai laikosi priešingos pozicijos teigdami, jog tiek Gairėse įtvirtinta nuostata „šalių požiūriu gali kelti abejonių“, tiek UNCITRAL Pavyzdiniame įstatyme numatytas „pagrįstų abejonių“ standartas yra to paties pobūdžio. Abiem atvejais arbitras privalo atskleisti faktus, kurie, atsižvelgiant į aplinkybes, gali kelti abejonių protingos šalies požiūriu. Tuo tarpu, vienas iš Tarptautinės advokatų asociacijos Gairių rengėjų nurodė, jog subjektyvaus testo pasirinkimą nulėmė siekis, jog Gairės taip pat būtų priimtinos ir Tarptautiniams prekybos rūmams (toliau - ICC), kurie remiasi subjektyviu testu jau labai senai¹⁰⁰.

Antra, arbitražo teisės doktrinoje sutinkama nuomonių kvestionuojančių Gairėse įtvirtinto Oranžinio sąrašo taikymą. Gary B. Born išreiškia kritiką teigdamas, jog šis sąrašas nepagrįstai sukuria atskleidimo pareigos prezumpciją ir lemia suvokimą, jog bet kurios šiame sąrašė numatytos aplinkybės sudaro arbitro nušalinimo pagrindą¹⁰¹. Atsakydamas į šią kritiką vienas iš Tarptautinės advokatų asociacijos Gairių rengėjų nurodo, jog Oranžinio sąrašo tikslas yra skatinti santykinai visišką galimų interesų konfliktų atskleidimą, atsižvelgiant į subjektyvų šios pareigos pobūdį¹⁰².

Pažymėtina, jog Tarptautinės advokatų asociacijos Gairės nėra teisiškai privalomos, o yra tik rekomendacinio pobūdžio¹⁰³. Užsienio teismų praktikoje nurodoma, jog Gairės turi būti taikomos su sveiku protu ir ne pedantiškai su formaliu interpretavimu¹⁰⁴. Analogiškos pozicijos yra laikomasi ir Lietuvos teismų praktikoje. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra nurodęs, jog „Gairėse išdėstyti kriterijai, atsižvelgiant į aplinkybę, kad jos nėra privalomą teisinę galią turintis dokumentas, nėra išimtinio pobūdžio ir turėtų būti vertinami sistemiškai kartu su kitais nešališkumo ir nepriklausomumo vertinimo kriterijais bei tarptautinėje praktikoje įprastais standartais“¹⁰⁵.

⁹⁹ BORN, Gary B. *International Commercial Arbitration. Second Edition. Volume II: International Arbitral Procedures*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2014, p. 99.

¹⁰⁰ SHAUGHNESSY, Patricia, TUNG, Sherlin. *The Powers and Duties of an Arbitrator: Liber Amicorum Pierre A. Karrer*. P. 183. [interaktyvus, žiūrėta 2019 m. kovo 16 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.kluwerarbitration.com.proxy.library.uu.nl/book-toc?title=The+Powers+and+Duties+of+an+Arbitrator%3a+Liber+Amicorum+Pierre+A.+Karrer>>.

¹⁰¹ *Ibidem*, p. 184.

¹⁰² *Ibidem*, p. 185.

¹⁰³ MIKELĖNAS, V.; NEKROŠIUS, V. ir ZEMLYTĖ, E. *Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymo komentaras*. Vilnius: Justitia, 2016, p. 35.

¹⁰⁴ Anglijos ir Vėlo Aukštasis teismas (Komerčinis teismas). 2005 m. spalio 19 d. *ASM Shipping Ltd. of India v. TTMI Ltd. of England*, Nr. [2005] EWHC 2238 (Comm).

¹⁰⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2016 m. rugsėjo 1 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Elgamos grupė“, UAB „Instra“ v. UAB „THE7“, Nr. e3K-3-387-421/2016.

Kai kurios nuolatinės arbitražo institucijos¹⁰⁶ ir valstybės taip pat yra priėmusios taisykles bei teisės aktus, nurodančius kokias aplinkybes, sukeliančias abejonių dėl arbitro nepriklausomumo ir nešališkumo, arbitras privalo atskleisti. Tačiau privalomų atskleisti aplinkybių formuluotės įvairiose taisyklėse, teisės aktuose bei aukščiau minėtose Gairėse skiriasi. Tai lemia neaiškumą, kuriuo iš šių teisės šaltinių arbitras ir šalys turėtų vadovautis, įgyvendindami pareigą atskleisti interesų konfliktus. Teisės doktrinoje yra pateikiama nuomonė, jog šio neaiškumo būtų galima išvengti jeigu šalys, sudarydamos arbitražinį susitarimą, susitartų dėl konkrečių taikytinų taisyklių¹⁰⁷.

2.3. Atskleidimo pareigos trukmė

Daugumos valstybių nacionalinėje teisėje ir nuolatinių arbitražo institucijų taisyklėse nurodyta, jog pareiga informuoti apie galimą interesų konfliktą išlieka viso arbitražo proceso metu. Gairių trečiajame principo yra įtvirtintas iš esmės toks pats požiūris, nurodant, kad „jeigu egzistuoja faktai ar aplinkybės, kurios šalių akyse kelia abejonių dėl arbitro nešališkumo ar nepriklausomumo, arbitras turi atskleisti šiuos faktus ar aplinkybes <...> prieš duodamas sutikimą būti arbitru arba nedelsiant po to, kai tik sužinojo apie juos“. KAI 15 str. 2 d. taip pat nustato, jog pranešti apie aplinkybes, galinčias kelti pagrįstą abejonių dėl jo nepriklausomumo ir nešališkumo, arbitras privalo ir po paskyrimo ar arbitražinio nagrinėjimo metu, jeigu to nepadarė anksčiau arba jeigu aplinkybės atsirado po paskyrimo ar arbitražinio nagrinėjimo metu. Net jeigu valstybių nacionalinėje teisėje ar arbitražo institucijų taisyklėse nėra įtvirtintos aiškios nuostatos, jog pareiga atskleisti interesų konfliktą išlieka viso arbitražo proceso metu, ši pareiga yra numanoma, kaip kylanti iš arbitro prievolės būti nepriklausomu ir nešališku¹⁰⁸. Visi nauji ar seni, bet vėliau išaiškėję, faktai, kurie kelia abejonių dėl nepriklausomumo ir nešališkumo, privalo būti atskleisti, po to kai arbitras sužinojo apie juos¹⁰⁹. Pavyzdžiui, naujas ginčas ar įmonės filialas gali būti vėliau arbitražo proceso metu įtraukti dalyvauti arbitraže¹¹⁰.

¹⁰⁶ ICC Note to Parties and Arbitral Tribunals on the Conduct of the Arbitration under the ICC Rules of Arbitration.

¹⁰⁷ TIMMER, Laurens J. E. *The quality, independence and impartiality of the arbitrator in international commercial arbitration*, 2012, p. 5.

¹⁰⁸ FOUCHARD, GAILLARD, GOLDMAN *on International Commercial Arbitration*. Edited by Emmanuel Gaillard, John Savage. The Hague: Kluwer Law International, 1999, p. 10.

¹⁰⁹ WAINCYMER, Jeffrey. *Procedure and Evidence in International Arbitration*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2012, p. 25.

¹¹⁰ BORN, Gary B. *International Commercial Arbitration. Second Edition. Volume II: International Arbitral Procedures*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2014, p. 101.

Atkreiptinas dėmesys, jog teisės mokslininkų nėra bendrai sutariama dėl interesų atskleidimo pareigos taikymo arbitražo proceso metu. Vieni mokslininkai išreiškia nuomonę, jog atskleidimo pareiga arbitražo pabaigoje turėtų būti vertinama švelniau negu jo pradžioje¹¹¹. Gary B. Born laikosi priešingos nuomonės, nurodydamas, jog „nuolatinė informacijos atskleidimo prievolė yra esminė. Ji turi būti vertinama taip pat atidžiai kaip ir arbitražo proceso pradžioje“¹¹². Analogiška pozicija yra išreiškiamą ir užsienio teismų praktikoje. Paryžiaus Apeliacinis teismas panaikino arbitražo teismo sprendimą, kuomet arbitras kitą dieną po arbitražo sprendimo priėmimo buvo įdarbintas vienos iš šalių, argumentuodamas, jog kita šalis nebuvo informuota apie susidariusią situaciją, kuri turėjo apimti ir derybas dar prieš priimant sprendimą¹¹³.

2.4. Arbitro pareiga atlikti paklausimą dėl galimo interesų konflikto

Pareiga atskleisti interesų konfliktą taip pat reikalauja, kad arbitras atliktų tyrimą dėl egzistuojančių santykių, kuriuos reiktų atskleisti. Arbitras negali pasikliauti tik savo turimomis žiniomis¹¹⁴. Ši pareiga yra įtvirtinta valstybių nacionaliniuose įstatymuose, nuolatinių arbitražo institucijų taisyklėse bei tarptautinėse rekomendacijose. Tarptautinių advokatų asociacijos Gairių septinto principo d punkte nurodyta, jog „arbitras turi pareigą atlikti protingus paklausimus tam, kad nustatyti bet kokį interesų konfliktą, taip pat bet kokius faktus ar aplinkybes, kurios gali kelti abejonių dėl jo ar jos nešališkumo ir nepriklausomumo“. ICC taip pat reikalauja arbitrų prieš priimant paskyrimą patvirtinti, kad jie atliko „deramą paklausimą“ (angl. *due enquiry*) faktų ar aplinkybių, kurie galėtų kelti abejonių dėl arbitro nepriklausomumo ir nešališkumo¹¹⁵.

Pažymėtina, jog nors UNCITRAL Pavyzdiniame įstatyme ir atitinkamai KAI nėra aiškiai įtvirtintos arbitro pareigos atlikti paklausimus dėl galimo interesų konflikto, tačiau tai nereiškia, kad ši prievolė arbitrams nėra taikoma. Užsienio teismų praktikoje nurodoma, jog „nepriklausomai nuo to, kad UNCITRAL Pavyzdinio įstatymo 12 straipsnyje nėra aiškiai reikalaujama, kad arbitras atliktų tyrimą dėl abejotinių santykių ir interesų, šio straipsnio 1 dalyje nustatyta atskleidimo pareiga apima tokią pareigą. Taigi,

¹¹¹ WAINCYMER, Jeffrey. *Procedure and Evidence in International Arbitration*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2012, p. 25.

¹¹² BORN, Gary B. *International Commercial Arbitration. Second Edition. Volume II: International Arbitral Procedures*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2014, p. 101.

¹¹³ FOUCHARD, GAILLARD, GOLDMAN *on International Commercial Arbitration*. Edited by Emmanuel Gaillard, John Savage. The Hague: Kluwer Law International, 1999, p. 10.

¹¹⁴ LEW, J. D. M.; MISTELIS, L. A. ir KROLL, Stefan M. *Comparative International Commercial Arbitration*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2003, p. 6.

¹¹⁵ ICC Arbitrator Statement Acceptance, Availability, Impartiality and Independence form.

arbitras turi prievolę atlikti paklausimus dėl interesų konflikto, kad įsitikintų ar egzistuoja aplinkybės, keliančios abejonių dėl jo nepriklausomumo ar nešališkumo, kurios atitinkamai turėtų būti atskleistos¹¹⁶. Pažymėtina, jog kol kas Lietuvos teismai šiuo klausimu nėra pasisakę. Magistro darbo autorės nuomone, užsienio teismų praktika turėtų būti vertinama teigiamai, kadangi efektyvus pareigos tirti interesų konfliktus įgyvendinimas gali užkirsti kelią vėlesniems prašymams dėl arbitro nušalinimo ar arbitražo teismo sprendimo panaikinimo ar nepripažinimo. Remiantis minėta užsienio teismų praktika, manytina, kad analogiškai turėtų būti aiškinama, jog KAĮ 15 str. 1 d. įtvirtinta arbitro atskleidimo pareiga kartu reiškia ir arbitro pareigą atlikti paklausimus dėl galimų interesų konfliktų.

Nors arbitro pareiga atlikti paklausimus dėl galimų interesų konfliktų yra įtvirtinta aukščiau minėtuose teisės šaltiniuose, tačiau nė viename iš jų nėra detaliau nurodoma kokia apimtimi arbitras turėtų atlikti šiuos paklausimus. Pažymėtina, jog arbitražo teisės doktrinoje šiuo klausimu taip pat yra išreiškiamos skirtingos nuomonės. Vieni autoriai teigia, kad plataus masto atskleidimo pareiga lemia ir prievolę atlikti plačią informacijos paiešką, siekiant nustatyti ar egzistuoja aplinkybės, kurias reiktų atskleisti. Kiti mokslininkai kritikuoja tokį požiūrį nurodydami, jog tai būtų labai problematiška, atsižvelgiant į sudėtingo šiuolaikinio pasaulio tikrovę ir ilgą proceso atidėjimą bei dideles išlaidas, kurios atsirastų dėl visų galimų situacijų paieškos. Daugeliui arbitrų tam tikrais atvejais būtų neįmanoma visapusiškai patikrinti galimus ryšus. Pavyzdžiui, arbitrai užimančiam partnerio poziciją didelėje advokatų kontoroje vėliau perėjus prie individualios arbitro praktikos¹¹⁷. James Carter teigimu „arbitras turėtų turėti teisę apriboti savo pastangas protingu paklausimu ir protingu atskleidimu“¹¹⁸. Kiti autoriai taip pat pritaria šiai nuomonei, nurodydami, jog „protingumo principas riboja atliekamų paklausimų mastą, siekiant išsiaiškinti galimus interesų konfliktus ir vėliau iš to kylančią prievolę atskleisti šiuos faktus“. Pavyzdžiui, negali būti tikimasi iš arbitrų, jog jie išplės interesų konfliktų patikrinimą su savo buvusiomis teisės įmonėmis ir suteiks šalims išsamią ir visiškai pilną verslo biografiją¹¹⁹.

¹¹⁶ UNCITRAL 2012 Digest of Case Law on Model Law on International Commercial Arbitration, U. N. Sales No. E.12.V.9. (2012), p. 66 [interaktyvus, žiūrėta 2019 m. kovo 16 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.uncitral.org/pdf/english/clout/MAL-digest-2012-e.pdf>>.

¹¹⁷ WAINCYMER, Jeffrey. *Procedure and Evidence in International Arbitration*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2012, p. 25.

¹¹⁸ CARTER, James H. *The Rights and Duties of the Arbitrator: Six Aspects of the Rule of Reasonableness*, in *The Status of the Arbitrator*, ICC International Court of Arbitration Bulletin, 1995, p. 27.

¹¹⁹ LEW, J. D. M.; MISTELIS, L. A. ir KROLL, Stefan M. *Comparative International Commercial Arbitration*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2003, p. 6.

Iš esmės analogiška pozicija yra išreiškiama ir užsienio teismų praktikoje. JAV Apeliacinis teismas apribojo bendrą arbitro pareigą tirti informaciją tik tomis situacijomis, kuomet arbitras turi pagrindo manyti, kad gali kilti interesų konfliktas¹²⁰. Tokią pačią poziciją išreiškė ir Teksaso Apeliacinis teismas *Karlseng v. Cooke* byloje nurodydamas, jog „nors arbitras neprivalo atlikti visapusiško praeities tyrimo, arbitras privalo dėti pagrįstas pastangas, kurias paprastai deda asmuo siekiantis įvykdyti teisinį įsipareigojimą, siekdamas informuoti save apie interesus, ryšius ir santykius, kurie privalo būti atskleisti“¹²¹.

Atkreiptinas dėmesys, jog Lietuva nei įstatyminiu lygmeniu, nei teismų praktikoje nėra išreiškusi pozicijos šiuo klausimu. Magistro darbo autorės nuomone, atsižvelgiant į šiuolaikinį verslo pasaulį, kuriame egzistuoja daugybė tarptautinių bendrovių, įmonių grupių, filialų bei ribotas arbitrų skaičius, taip pat neegzistuojant duomenų bazei, kurioje būtų patalpinta visa informacija, susijusi su arbitru, prievolės atlikti plačią galimų interesų konfliktų paiešką nustatymas sukeltų arbitrams nepagrįstai didelę našta ir išlaidas. Todėl manytina, jog Lietuvoje įstatyminiu lygmeniu arbitrams turėtų būti nustatyta pareiga atlikti protingą informacijos paiešką, siekiant nustatyti faktus ar aplinkybes, kurios gali kelti abejonių dėl arbitro nepriklausomumo ir nešališkumo.

Svarbu pažymėti, jog neturėtų būti pripažinta, kad arbitras yra nepriklausomas, remiantis arbitro faktinių žinių trūkumu dėl neatliktos konfliktų paieškos¹²². Gairių septinto principo d dalyje yra numatyta, jog pareigos atskleisti konfliktą nevykdymas nėra pateisinamas nežinojimu, jei arbitras neatlieka protingų paklausimų. Analogiška pozicija yra išreiškiama ir JAV teismų praktikoje. JAV Apeliacinis teismas *Applied Indus. Materials Corp. v. Ovar Makine Ticaret Ve Sanayi* byloje panaikino arbitražo teismo sprendimą dėl akivaizdaus šališkumo, kadangi arbitras, kuriam buvo pareikštas nušalinimas, netyrė galimų verslo sandorių, kurie galėjo turėti įtakos jo nepriklausomumui¹²³.

¹²⁰ PARK, William. *Arbitrator Bias*, 2015, p. 29. [interaktyvus, žiūrėta 2019 kovo 10 d.]. Prieiga per internetą:

<https://scholarship.law.bu.edu/faculty_scholarship/15/?utm_source=scholarship.law.bu.edu%2Ffaculty_scholarship%2F15&utm_medium=PDF&utm_campaign=PDFCoverPages>.

¹²¹ Teksaso Apeliacinis teismas. 2011 m. rugsėjo 9 d. sprendimas byloje *Karlseng v. Cooke*, No. 05-08-00380.

¹²² HASCHER, Dominique. *Independence and impartiality of arbitrators: 3 issues*. 2012, p. 794.

¹²³ JAV Apeliacinis teismas. 2007 m. liepos 7 d. sprendimas byloje *Applied Indus. Materials Corp. v. Ovar Makine Ticaret Ve Sanayi A.S.*, Nr. 06-3297.

2.5. Atskleidimo pareigos neįvykdymas

Nors pareiga atskleisti interesų konfliktą yra įtvirtinta daugumos valstybių nacionaliniuose įstatymuose, arbitražo institucijų taisyklėse bei tarptautinėse rekomendacijose, tačiau nė viename iš jų nėra nustatyta ar ir kokia atsakomybė yra taikoma arbitrai tinkamai neįgyvendinus šios pareigos. Išimtimi laikytinas tik IBA Gairių antros dalies penktasis punktas, kuriame nurodyta, jog informacijos neatskleidimas negali savaime padaryti arbitro šališko ar priklausomo: tai gali tik faktai ir aplinkybės, kurių jis ar ji neatskleidė¹²⁴.

Lietuva taip pat nėra išimtis šiame kontekste. Lietuvoje galiojantis KAI nenumato jokios nuostatos, kuri reglamentuotų kas ir kokių veiksmų turėtų imtis nustačius, kad arbitrų deklaruojami duomenys yra klaidingi ir kokia atsakomybė turėtų būti taikoma arbitrams, netinkamai deklaravusiems ar visai nedeklaravusiems aplinkybių, turinčių įtakos jų nešališkumui ir nepriklausomumui. Lietuvos Respublikos specialiųjų tyrimų tarnyba (toliau – Specialiųjų tyrimų tarnyba) 2017 m. balandžio 20 d. pateiktoje Antikorupcinio vertinimo išvadoje dėl arbitrų nešališkumo (toliau - Išvada) nurodė pasiūlymą tobulinti KAI, nustatant arbitrams atsakomybę: „pasitvirtinus aplinkybėms dėl arbitrų priklausomumo ar šališkumo, kurių jie nedeklaravo, arbitrams turėtų būti taikomos atitinkamos sankcijos, pavyzdžiui, teisės aktų nustatyta tvarka pakartotinai nušalinus arbitrą nuo bylos nagrinėjimo, vienerius metus nuo sprendimo nušalinti arbitrą priėmimo dienos jis negalėtų būti skiriamas arbitru arba būtų įtraukiamas į viešai prieinamą tokius pažeidimus padariusių arbitrų sąrašą“¹²⁵. Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija nepritarė Specialiųjų tyrimų tarnybos pateiktam siūlymui ir nurodė, kad nebūtų pagrįsta KAI nustatyti sankcijas arbitrams, argumentuodama, jog „<...> valstybė neturėtų kištis į arbitro pasirinkimo procesą, kuris iš esmės yra paliktas ginčo šalių diskrecijai. <...> KAI 15 str. 1 d. nuostatos visiškai atitinka UNCITRAL Pavyzdinio įstatymo 12 str. 1 d. nuostatas <...> kuriose nėra įtvirtintos konkrečios sankcijos dėl nurodytų aplinkybių nedeklaravimo. <...> šalims sudarytos galimybės, jei arbitro deklaruojami duomenys dėl jo nešališkumo ir nepriklausomumo konkrečioje byloje yra klaidingi, reikšti nušalinimą arbitrai. <...> arbitro šališkumo ginčai yra

¹²⁴ Guidelines on Conflicts of interest in International Arbitration (2014) <...>.

¹²⁵ Lietuvos Respublikos specialiųjų tyrimų tarnybos Antikorupcinio vertinimo išvada dėl abitrų nešališkumo, 2017, nr. 4-01-3087.

vienetiniai atvejai, iš kurių nebūtų galima apibendrintai spręsti apie teisinio reguliavimo tobulinimo poreikį¹²⁶.

Arbitražo teisės doktrinoje pritariama IBA Gairių 2 dalies 5 punkte įtvirtintai nuostatai, nurodant, kad aplinkybių keliančių abejonių dėl arbitro nepriklausomumo ir nešališkumo neatskleidimas savaime nesukuria prezumpcijos, jog arbitras yra šališkas ar priklausomas ir nesudaro pagrindo arbitro nušalinimui ir sprendimo nepripažinimui ar panaikinimui. Taigi, arbitro šališkumas ir priklausomumas konkrečiu atveju turi būti įrodytas remiantis aplinkybėmis ir faktais, kurie buvo neatskleisti. Iš esmės toks pat požiūris yra išreikštas ir užsienio teismų praktikoje. Japonijos Aukščiausiasis Teismas vienoje byloje pažymėjo, jog norint, kad arbitražo sprendimas būtų panaikintas tuo pagrindu, kad arbitras neatskleidė faktų, kurie tariamai sudaro interesų konfliktą, būtina, kad arbitras žinotų apie tokius faktus arba, kad tokie faktai galėjo būti nustatyti, jei arbitras būtų atlikęs protingus paklausimus¹²⁷. Prancūzijos Aukščiausiasis Teismas *Tecso v. Neoelectra Group* byloje sprendė, jog „nenurodydamas, kaip neatskleisti ryšiai galėjo sukelti abejonių dėl arbitro nepriklausomumo ir nešališkumo, Paryžiaus apeliacinis teismas neturėjo teisės panaikinti arbitražo teismo sprendimo“¹²⁸. Peru Aukščiausiasis Teismas 2017 m. lapkričio 7 d. sprendime nurodė, jog „vien tik pareigos atskleisti informaciją neįgyvendinimas savaime nereiškia arbitro nepriklausomumo ir nešališkumo principų pažeidimo. Siekiant nustatyti pareigos pažeidimą, būtina, kad toks informacijos neatskleidimas būtų reikšmingas ir, jog tai paveiktų tinkamą arbitražo proceso vystymąsi“¹²⁹. Analogiškos pozicijos laikosi ir Lietuvos teismai, nurodydami, jog atskleidimo pareigos neįvykdymas *per se* nėra pagrindas konstatuoti nepriklausomumo ir nešališkumo principų pažeidimą, todėl aplinkybės, sudarančios pagrindą abejoti arbitro nepriklausomumu bei nešališkumu, turi būti įrodytos¹³⁰. Teisės doktrinoje sutinkama nuomonė, jog informacijos apie interesų konfliktą neatskleidimas gali lemti arbitro

¹²⁶ Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos raštas Dėl antikorupcinio vertinimo išvados dėl arbitrų nešališkumo, 2017, nr. (1.11.) 7R-5273.

¹²⁷ MAEDA, Y. ir BLOOMENTHAL, J. M. *Japanese Supreme Court's First Decision On Arbitrator's Non-disclosure*. *Kluwer Arbitration Blog*, 2018 [interaktyvus, žiūrėta 2019 m. kovo 15 d.]. Prieiga per internetą: <<http://arbitrationblog.kluwerarbitration.com/2018/02/05/japanese-supreme-courts-first-decision-arbitrators-non-disclosure/>>.

¹²⁸ Prancūzijos Aukščiausiasis Teismas. 2012 m. spalio 10 d. sprendimas byloje *Tecso v. Neoelectra Group*, No. 11-20299.

¹²⁹ LOPEZ, Carlos A. Mateus. *Should Arbitrators Come from Utopia Island?* *Kluwer Arbitration Blog*, 2018 <...>.

¹³⁰ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2018 m. vasario 8 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Galinta ir partneriai“ v. SATIVA Group OU, Nr. e2A-435-381/2018.

šališkumą ir priklausomumą, jeigu neatskleistos aplinkybės sukelia pagrįstas abejones dėl arbitro nepriklausomumo ar nešališkumo¹³¹.

Užsienio teismų praktikoje taip pat egzistuoja ir priešinga nuomonė dėl atskleidimo pareigos neįvykdymo pasekmių. Paryžiaus Apeliacinis teismas *Nykcool v. Dole France and Agrunord et al.* byloje nurodė, jog „arbitro neatskleidimas ar spontaniškas atsisakymas atskleisti santykius su šalių atstovu, taip pat nuolatinis neatskleidimas išsamios informacijos šiuo klausimu, taip stipriai paveikė šalių pasitikėjimą arbitru, jog jos nebegalėjo patikėti galutinai atskleistos informacijos teisingumu“¹³². Honkongo Aukščiausiasis teismas *Jung Science Information Technology Co. Ltd. v. Zte. Corporation* byloje nurodė, jog arbitro atskleidimo pareigos nesilaikymas gali kelti pagrįstų abejonių dėl šio arbitro nešališkumo ir nepriklausomumo¹³³.

Užsienio teismų praktikoje nurodoma, jog jeigu arbitras neišsiaiškina, kad jis susiduria su interesų konfliktu ir veikia nežinodamas apie jo buvimą, arbitro priimtas sprendimas negali būti panaikintas¹³⁴. Anglijos Aukščiausiasis Teismas *W Limited v. M SDN BHD* byloje atsisakė panaikinti arbitražo sprendimą remiantis panašiomis aplinkybėmis. Šioje byloje, po to, kai vienintelis arbitras pateikė nepriklausomumo deklaraciją ir priėmė paskyrimą, arbitro advokatų kontoros klientas tapo arbitražo šalies dukterine įmone. Nors arbitras atliko konfliktų patikrinimą ir du kartus atskleidė informaciją, antrojo konflikto patikrinimo metu nebuvo nustatyta, kad advokatų kontoros klientas buvo susijęs su viena iš šalių. Nors teismas konstatavo, kad šis faktas patenka į Tarptautinės advokatų asociacijos Gairių 1.4 straipsnio („*Non-Waivable Red List*“) taikymo sritį, tačiau nusprendė, jog, kadangi arbitras nežinojo šio fakto, jis pakartotinai atskleidė informaciją, taip pat būtų atskleidęs ir šį faktą, jeigu tik būtų apie tai žinojęs, todėl nekyla abejonių dėl arbitro nepriklausomumo ir nešališkumo¹³⁵.

¹³¹ LOPEZ, Carlos A. Mateus. *Should Arbitrators Come from Utopia Island? Kluwer Arbitration Blog*, 2018 <...>.

¹³² Paryžiaus Apeliacinis teismas. 2011 m. kovo 10 d. sprendimas byloje *Nykcool v. Dole France and Agrunord et al.*, 2011, Nr. 09/21413.

¹³³ Honkongo Aukščiausiasis teismas. 2008 m. liepos 22 d. sprendimas byloje *Jung Science Information Technology Co. Ltd. v. Zte. Corporation*, No. 14/2008.

¹³⁴ BORN, Gary B. *International Commercial Arbitration. Second Edition. Volume II: International Arbitral Procedures*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2014, p. 102.

¹³⁵ Anglijos Aukščiausiasis Teismas. 2016 m. kovo 2 d. sprendimas *W Limited v. M SDN BHD* byloje, No. CL-2015-000344.

3. ARBITRO NEPRIKLAUSOMUMO IR NEŠALIŠKUMO PRINCIPO NEĮGYVENDINIMO PASEKMĖS

3.1. Arbitro nušalinimas

Valstybių nacionaliniai arbitražo įstatymai bei arbitražo institucijų taisyklės suteikia arbitražo šalims teisę nušalinti arbitrą, jeigu arbitražo proceso metu iki priimančio sprendimo nustatoma, jog arbitras nėra nepriklausomas ar nešališkas. Šioje magistro darbo skyriaus dalyje bus analizuojami arbitražo teisės doktrinoje ir teismų praktikoje pripažįstami skirtingi arbitro nušalinimo standartai, arbitro nušalinimo tvarka pagal Lietuvos teisę, kylantys teisiniai padariniai nušalinus arbitrą bei užsienio valstybių ir Lietuvos teismų praktikoje dažniausiai pasikartojančios aplinkybės, sudarančios arbitro nušalinimo pagrindą.

3.1.1. Arbitrų nušalinimo standartai

Skirtingose jurisdikcijose ir arbitražo institucijų taisyklėse yra numatyti įvairūs įrodinėjimo standartai, kuriais remiantis yra sprendžiamas arbitro nušalinimo klausimas. Daugelis pasaulio valstybių, įskaitant Lietuvą, nacionalinėje teisėje įtvirtino UNCITRAL Pavyzdiniame įstatyme numatytą „pagrįstų abejonių“ (angl. *justifiable doubts*) standartą. Šio įstatymo 12 str. 2 d. nurodo, jog nušalinimas arbitrui gali būti pareikštas tik tuo atveju, jeigu egzistuoja aplinkybės, keliančios *pagrįstų abejonių* dėl jo nešališkumo ar nepriklausomumo. Tačiau UNCITRAL Pavyzdinis įstatymas nepateikia termino „pagrįstos abejonės“ detalesnio apibrėžimo. KAI 15 str. 2 d. yra įtvirtinta iš esmės analogiška nuostata.

Nepaisant to, jog „pagrįstų abejonių“ standartas yra dažniausiai taikomas nacionaliniame ir tarptautiniame arbitraže, tačiau taip pat svarbu įvertinti ir kitus egzistuojančius standartus, kadangi jie turi netiesioginės įtakos šališkumo nustatymui, nacionaliniams teismams taikant pagrįstų abejonių standartą. Tai lemia aplinkybė, jog „pagrįstos abejonės“ yra abstrakti koncepcija, atvira daugeliui interpretacijų¹³⁶. Šios sąvokos neaiškumas buvo pagrindinė priežastis, kodėl Tarptautinė advokatų asociacijos darbo grupė Gairių bendrojoje normoje 2 (c) nusprendė įtvirtinti „pagrįstų abejonių“ apibrėžimą.

¹³⁶ SHAUGHNESSY, P. ir TUNG, S. *The Powers and Duties of an Arbitrator: Liber Amicorum Pierre A. Karrer*. p. 169-170. [interaktyvus, žiūrėta 2019 m. kovo 16 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.kluwerarbitration.com.proxy.library.uu.nl/book-toc?title=The+Powers+and+Duties+of+an+Arbitrator%3a+Liber+Amicorum+Pierre+A.+Karrer>>.

Daugumos valstybių nacionaliniai teismai, ypač bendrosios tradicijos valstybių, vertindami arbitro nepriklausomumą ir nešališkumą skiria „realų šališkumą“ (angl. *actual bias*) ir „atrodantį šališkumą“ (angl. *apparent bias*)¹³⁷. Pagrindinis skirtumas tarp šių sąvokų yra tas, jog „atrodantis šališkumas“ sutelkia dėmesį į šališkumo matomumą, o ne į tai, ar šališkumas iš tikrųjų egzistuoja. Visose jurisdikcijose arbitras bus nušalintas, jeigu „realus šališkumas“ bus įrodytas. Nors daugumoje valstybių arbitras bus nušalintas ir dėl „atrodančio šališkumo“, tačiau jam nustatyti yra taikomi įvairūs testai, kurie skiriasi dėl būtino nepriklausomumo ir nešališkumo standarto lygio vertinant nušalinimo pagrindą¹³⁸. Bendrosios tradicijos valstybėse yra taikomi „protingo suvokimo“¹³⁹ (angl. *reasonable apprehension*), „realios galimybės“¹⁴⁰ (angl. *real possibility*), „realaus pavojaus“¹⁴¹ (angl. *real danger*), ir „akivaizdaus šališkumo“¹⁴² (angl. *evident partiality*) testai.

Pažymėtina, jog arbitražo teisės mokslininkai taip pat bendrai nesutaria dėl vieno taikytino arbitrų nušalinimo standarto. Jeffrey M. Waincymer nurodo, kad taikomas standartas priklauso nuo abejonių tikimybės – ar *gali* (angl. *may*) būti abejonių, ar *tikėtina* (angl. *likely*) jog yra abejonių, ar *būtų* (angl. *would*) abejonių – priskiriant šias galimybes atitinkamiems standartams: „protingas suvokimas“, „reali galimybė“ ir „akivaizdus šališkumas“¹⁴³. Gary B. Born pritaria plačiai taikomam „pagrįstų abejonių“ standartui, tačiau pateikia kitokią negu Tarptautinės advokatų asociacijos Gairėse numatytą standarto apibrėžimą, teigdamas, jog jis reiškia „realią, rimtą galimybę, kad arbitrai trūksta nepriklausomumo ir nešališkumo“. Tešdamas Gary B. Born nurodo, kad „šis standartas turėtų reikalauti daugiau negu 5 %, 10 % ar 20 % šališkumo tikimybės, <...> kai yra reali (arba pagrįsta) galimybė, kad arbitras yra priklausomas ir šališkas“. Autorius taip pat išreiškia nuomonę, jog šis santykinai žemesnis „realios galimybės“ standartas užtikrina arbitražo teismo ir arbitražo proceso vientisumą¹⁴⁴. Sam Luttrell prieštarauja Gary B. Born išsakytai nuomonei, teigdamas, kad „šis žemesnis standartas sukėlė „juodojo meno“ (angl. *Black Art*) taktinius nušalinimus <...> nesėkmingus, dažnai nerimtus nušalinimus, kuriais mėginama pašalinti arbitrus dėl nežymių interesų, ryšių ar įvykių“. Vietoj to,

¹³⁷ WAINCYMER, Jeffrey. *Procedure and Evidence in International Arbitration*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2012, p. 294.

¹³⁸ SHAUGHNESSY, P. ir TUNG, S. *The Powers and Duties of an Arbitrator: Liber Amicorum Pierre A. Karrer*. p. 169-170 <...>.

¹³⁹ Anglijos Aukštasis teismas. 1923 m. lapkričio 9 d. sprendimas byloje *R v. Sussex Justices, Ex p McCarthy*, Nr. [1924] 1 KB 256 (KB).

¹⁴⁰ Jungtinės Karalystės Lordų rūmai. 2001 m. gruodžio 13 d. sprendimas byloje *Magill v. Porter*, Nr. UKHL 67.

¹⁴¹ Jungtinės Karalystės Lordų rūmai. 1993 m. gegužės 26 d. sprendimas byloje *R v. Gough*, Nr. AC 646.

¹⁴² Šis standartas yra numatytas JAV arbitražo įstatymo 10 str. a d. 2 p.

¹⁴³ WAINCYMER, Jeffrey. *Procedure and Evidence in International Arbitration*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2012, p. 295.

¹⁴⁴ BORN, Gary B. *International Commercial Arbitration. Second Edition. Volume II: International Arbitral Procedures*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2014, p. 1778-1779.

autorius nurodo, jog reiktų taikyti aukštesnio standarto „realaus pavojaus“ (angl. *real danger*) testą¹⁴⁵. Dar kiti mokslininkai nurodo, kad taikytinas įrodinėjimo standartas „turėtų reikalauti daugiau nei vien tik *galimybės*, jog aplinkybės gali sukelti abejonių dėl nešališkumo ir nepriklausomumo“¹⁴⁶.

Nors dauguma arbitražo institucijų vadovavosi UNCITRAL Pavyzdiniu įstatymu ir įtvirtino „pagrįstų abejonių“ standartą¹⁴⁷, tačiau kitos arbitražo institucijos nustatė skirtingą standartą. Pavyzdžiui, ICSID konvencijos 57 str. nurodyta, jog arbitras gali būti nušalintas „dėl bet kokio fakto, kuris rodo 14 str. 1 d. numatytų savybių *akivaizdų trūkumą* (angl. *manifest lack*)“.

Valstybėse, kuriose arbitražo teisė nėra grindžiama UNCITRAL Pavyzdiniu įstatymu, yra įtvirtinti panašūs standartai, kuriais remiantis yra sprendžiama dėl arbitro nušalinimo. Anglijos arbitražo įstatymo 24 str. 1 d. a p. numatyta, kad arbitras gali būti nušalintas jeigu „egzistuoja aplinkybės, kurios kelia pagrįstų abejonių dėl jo nešališkumo“¹⁴⁸. Teismų praktikoje yra išaiškinta, jog tai reiškia, kad „sąžiningas ir informuotas stebėtojas, įvertinęs faktus, galėtų daryti išvadą, kad egzistuoja *tikra galimybė* (angl. *real possibility*), kad arbitražo teismas buvo šališkas“¹⁴⁹. Švedijos arbitražo įstatymo 8 str. nustato, kad „arbitras gali būti pašalintas jeigu egzistuoja aplinkybės, kurios *gali sumažinti pasitikėjimą* arbitro nešališkumu“¹⁵⁰. Šveicarijos tarptautinės privatinės teisės įstatymo 180 str. 1 d. c p. įtvirtina „*teisėtų abejonių*“ (angl. *legitimate doubts*) standartą. Tuo tarpu Prancūzija neturi įstatymų nustatytos nepriklausomumo ar nešališkumo pareigos, tačiau teismų praktikoje yra nurodoma, jog arbitrai pareikštas nušalinimas gali būti sprendžiamas vadovaujantis „*protinų abejonių*“ (angl. *reasonable doubt*) standartu¹⁵¹. Kaip minėta, JAV arbitražo įstatyme yra įtvirtintas „akivaizdaus šališkumo“ testas, tačiau JAV teismų praktikoje nėra vieningai sutariama dėl šio testo apibrėžimo. *Commonwealth Coatings Corp. v. Continental Casualty Co.*

¹⁴⁵ LUTTRELL, Sam. *International Commercial Arbitration: The Need for a “Real Danger” Test*. p. 278-279. [interaktyvus, žiūrėta 2019 m. kovo 16 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.kluwerarbitration.com.proxy.library.uu.nl/document/KLI-KA-0946058-n>>.

¹⁴⁶ MOSES, Margaret L. *The Principles and Practice of International Commercial Arbitration*. p. 142. [interaktyvus, žiūrėta 2019 m. kovo 16 d.]. Prieiga per internetą: <<https://utrechtuniversity-on-worldcat-org.proxy.library.uu.nl/oclc/989719432>>.

¹⁴⁷ LCIA Rules (2014), [interaktyvus, Žiūrėta 2019 m. kovo 16 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.lcia.org/Dispute_Resolution_Services/lcia-arbitration-rules-2014.aspx>, SCC Arbitration Rules (2017) [interaktyvus, Žiūrėta 2019 m. kovo 16 d.]. Prieiga per internetą: <<https://sccinstitute.com/dispute-resolution/rules/>>.

¹⁴⁸ English Arbitration Act 1996. [interaktyvus, Žiūrėta 2019 m. kovo 16 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1996/23>>.

¹⁴⁹ Anglijos ir Velso Aukštasis teismas (Komerčinis teismas). *2011 m. liepos 15 d. sprendimas byloje A & Ors v B & Anor, Nr. [2011] EWHC (Comm)*.

¹⁵⁰ The Swedish Arbitration Act 1999 (SAA). [interaktyvus, žiūrėta 2019 m. kovo 16 d.]. Prieiga per internetą: <<https://sccinstitute.com/media/37089/the-swedish-arbitration-act.pdf>>.

¹⁵¹ Prancūzijos kasacinis teismas. *1999 m. kovo 16 d. sprendimas byloje Creighton v. Qatar, Nr. 96-12748*.

byloje teisėjas Black nurodė, jog reiktų taikyti žemesnį standartą, reikalaujantį, kad „arbitrai atskleistų šalims visus sandorius, kurie gali sukelti galimo šališkumo įspūdį“. Tuo tarpu teisėjas White nurodė aukštesnį įrodinėjimo standartą, teigdamas, kad „protingas asmuo, atsižvelgdamas į visas aplinkybes, turėtų daryti išvadą, kad arbitras buvo šališkas vienos šalies atžvilgiu“¹⁵².

Kaip minėta, Tarptautinės advokatų asociacijos Gaires rengusi darbo grupė, siekdama išaiškinti UNCITRAL Pavyzdiniame įstatyme įtvirtintą „pagrįstų abejonių“ standartą bei rasti kompromisą tarp skirtingų įrodinėjimo standartų, Gairių bendrojoje normoje 2 (c) pateikė pagrįstų abejonių apibrėžimą, nurodant, kad „abejonės yra pagrįstos, jei trečiasis asmuo, žinantis aktualius faktus ir aplinkybes, padarytų išvadą, kad yra *tikėtina*, jog arbitras, priimdamas sprendimą, gali būti paveiktas kitų faktorių, nei šalių pristatyta bylos esmė“¹⁵³. Arbitražo teisės doktrinoje Tarptautinės advokatų asociacijos darbo grupės nariai nurodo, kad šiame apibrėžime numatytas „tikėtinumo“ standartas reiškia „labiau tikėtina nei ne, t.y. daugiau nei 50 % tikimybę“. Subjektui, sprendžiančiam dėl arbitro nušalinimo, gali būti pateikti bet kokio pobūdžio faktai, jeigu jie lemia išvadą, kad yra tikėtina, jog arbitras galėjo sprendimą pagrįsti kitais faktoriais, o ne vien vadovaudamasis teise ir jam pateiktais įrodymais¹⁵⁴.

Atkreiptinas dėmesys, jog Gairėse įtvirtintam „pagrįstų abejonių“ apibrėžimui pritaria ne visi arbitražo teisės specialistai. Gary B. Born kritikuoja šią nuostatą, teigdamas, kad „pagrįstų abejonių išaiškinimas yra pernelyg platus, numatantis griežtesnį požiūrį į nešališkumo ir nepriklausomumo sąvokas negu UNCITRAL Pavyzdinis įstatymas (ir daugelis kitų nacionalinių arbitražo įstatymų): tikimybė, kad arbitras „gali“ būti paveiktas kitų faktorių, o ne vien bylos esmės, suprantant pažodžiui, daugeliu atveju reikštų didelės dalies arbitrų pašalinimą¹⁵⁵. Tešdamas Gary B. Born nurodo, kad „bet kuris sprendimų priėmėjas, nesvarbu koks nepriklausomas ir nešališkas, ne tik „gali“ būti, bet neišvengiamai yra „paveiktas“ kitų faktorių, o ne tik bylos esmės – įskaitant jo ar jos teisinį pasirengimą, filosofinį požiūrį į teisę ir verslą, kultūrinės ir nacionalines ypatybes ir daugybę kitų faktorių“¹⁵⁶. Gary B. Born taip pat pateikia Gairių bendrosios normos 2 (c) pakeitimo pasiūlymą, nurodydamas, jog „geresnis požiūris būtų pakeisti bendrąją normą 2 (c) taip, kad nebūtų nukrypstama nuo egzistuojančių nepriklausomumo ir

¹⁵² JAV Aukščiausiasis Teismas. 1968 m. lapkričio 18 d. sprendimas byloje *Commonwealth Coatings Corp. v. Continental Casualty Co*, No. 14.

¹⁵³ SHAUGHNESSY, P. ir TUNG, S. *The Powers and Duties of an Arbitrator: Liber Amicorum Pierre A. Karrer*. p. 169-170 <...>.

¹⁵⁴ *Ibidem*, p. 169-170.

¹⁵⁵ BORN, Gary B. *International Commercial Arbitration. Second Edition. Volume II: International Arbitral Procedures*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2014, p. 1843-1844.

¹⁵⁶ *Ibidem*, p. 1844.

nešališkumo standartų numatytų Pavyzdiniame įstatyme, ir vietoj to, sutelkti dėmesį į riziką, kad arbitras iš tikrųjų pagrįs savo išvadas kitomis aplinkybėmis, o ne nepriklausomu įrodymų ir taikomos teisės įvertinimu. Ši formuluo­ tė įtvirtintų didesnę priežastinį ryšį ir naudingiau apibrėžtų netinkamus išorinius faktorius¹⁵⁷.

Vienas iš Tarptautinės advokatų asociacijos darbo grupės narių, siekdamas paneigti Gary B. Born kritiką ir atskleisti bendrosios normos 2 (c) tikrąją prasmę bei tikslus, nurodo, kad „bendroji norma 2 (c) yra skirta paaiškinti „pagrįstų abejonių“ terminą, numatytą Pavyzdiniame įstatyme. Jeigu protingas ir informuotas trečiasis asmuo padarytų išvadą, kad *tikėtina* (esant daugiau nei 50 % tikimybei), jog arbitras nespęs bylos, vadovaudamasis įrodytais faktais ir taikoma teise, tuomet tai būtų tinkamas nušalinimo pagrindas, neatsižvelgiant į tikslią priežastį, dėl kurios yra nukrypstama nuo šios normos“¹⁵⁸. Taip pat arbitražo teisės mokslininkas pabrėžia, kad „pagrįstų abejonių testas įprastai yra taikomas prieš arbitro paskyrimo patvirtinimą ir prieš arbitrai pradėdant eiti savo pareigas. Šiame etape būtų sudėtinga taikyti Borno testą, jog tariamai diskvalifikuojančios aplinkybės, turėtų būti vertinamos remiantis *faktiniu priežastiniu ryšiu*. Vietoj to, sprendimai turėtų būti priimami remiantis tik *prognozėmis*, pagrįstomis objektyviais tikėtino šališkumo ar išankstinio nusistatymo įrodymais prieinamais šioje stadijoje“¹⁵⁹. Tęsdamas autorius nurodo, jog „Rekomendacijų rengimo metu turėjo omenyje ne arbitro asmenines savybes pagal Borno apibūdintus faktorius, o faktus rodančius galimą šališkumą, t.y. Raudonajame ir Oranžiniame sąrašuose nurodytus pavyzdžius (kurie yra grindžiami santykiais su šalimis, o ne konflikto problema (angl. *Issue conflict*))“¹⁶⁰.

Užsienio valstybių, grindžiančių arbitražo teisę UNICITRAL Pavyzdiniu įstatymu, teismų praktikoje aiškinant pagrįstų abejonių standartą nurodoma, jog arbitras gali būti nušalintas, jei aplinkybės, kuriomis remiamasi sudaro pagrįstą pagrindą objektyviai įtarti, kad arbitras yra šališkas, nereikalaujant įrodyti, jog arbitras iš tikrųjų buvo šališkas. Kitoje byloje užsienio valstybės teismas sprendė, jog pagrįstų abejonių testas dažniausiai atitinka testą, taikomą teisėjų nušalinimui pagal vietos įstatymus¹⁶¹.

Pažymėtina, kad nei Lietuvos teismų praktikoje, nei arbitražo doktrinoje nėra detaliau pasisakyta dėl „pagrįstų abejonių“ standarto turinio. KAĮ taip pat nenumato

¹⁵⁷ BORN, Gary B. *International Commercial Arbitration. Second Edition. Volume II: International Arbitral Procedures*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2014, p. 1844.

¹⁵⁸ SHAUGHNESSY, Patricia, TUNG, Sherlin. *The Powers and Duties of an Arbitrator* <...> p. 181.

¹⁵⁹ *Ibidem*, p. 182.

¹⁶⁰ *Ibidem*, p. 182.

¹⁶¹ UNICITRAL 2012 Digest of Case Law on Model Law on International Commercial Arbitration, U. N. Sales No. E.12.V.9. (2012), p. 66 [interaktyvus, žiūrėta 2019 m. kovo 16 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.uncitral.org/pdf/english/clout/MAL-digest-2012-e.pdf>>.

konkrečių aplinkybių, kurios patenka į pagrįstų abejonių kategoriją ir kurioms esant arbitras privalėtų nusišalinti ar galėtų būti nušalintas. Manytina, KAI nustatytas reglamentavimas yra pagrįstas, kadangi abejones dėl arbitro nešališkumo ir nepriklausomumo gali lemti pačios įvairiausios priežastys. Lietuvos arbitražo teisės doktrinoje pažymima, jog „<...> vien tam tikrų aplinkybių buvimas savaime nelemia arbitro šališkumo, pavyzdžiui, aplinkybė, kad šalies advokatas ir arbitras, kuris taip pat yra advokatas, kada nors yra kartu kam nors atstovavę, savaime nelemia arbitro šališkumo. Kiekvienu atveju turi būti išnagrinėta aplinkybių visuma ir tik konstatavus pakankamą abejonių pagrįstumą arbitras gali būti nušalinamas“¹⁶². Vertinant nešališkumą ir nepriklausomumą taikomas objektyvaus stebėtojo vertinimo standartas – vertinama, ar susiklosčiusi situacija objektyviam stebėtojui keltų pagrįstų abejonių dėl galimos nešališkumo ir nepriklausomumo stokos“¹⁶³. Pažymėtina, jog Tarptautinės advokatų asociacijos Gairės taip pat įtvirtina objektyvų arbitro nušalinimo pagrindą¹⁶⁴. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas sprenddamas su arbitro nepriklausomumu ir nešališkumu susijusius klausimus nurodė, jog „ankstyvose arbitražo proceso stadijose, pavyzdžiui skiriant ir tvirtinant arbitro kandidatūrą, sprendžiant jo nušalinimo klausimą, pagrįsta taikyti aukštą nepriklausomumo ir nešališkumo standartą, pagal kurį pagrįstos abejonės dėl arbitro šališkumo ir nepriklausomumo (matomo šališkumo standartas (angl. *apparent bias*)) laikytinos pakankamu pagrindu netvirtinti arbitro kandidatūros arba patenkinti prašymą dėl arbitro nušalinimo, tokiu būdu siekiant užtikrinti būsimo arbitražo teismo sprendimo teisėtumą bei vykdymą“¹⁶⁵. Taigi, nuspręsti ar tam tikru atveju egzistuojančių aplinkybių visuma kelia pagrįstų abejonių dėl arbitro nepriklausomumo ir nešališkumo yra palikta konkrečią bylą nagrinėjančio teismo diskrecijai.

Apibendrinama magistro darbo autorė nori pažymėti, jog užsienio valstybių arbitražo įstatymuose ir tarptautinėje arbitražo doktrinoje sutinkama aibė skirtingų arbitro šališkumo ir priklausomumo įrodinėjimo standartų. Daugumos valstybių nacionalinėje teisėje įtvirtintas „pagrįstų abejonių“ standartas kelia neaiškumą dėl šios formuluotės reikšmės. Tarptautinės advokatų asociacijos Gairės tarptautiniu lygmeniu įtvirtindamos „pagrįstų abejonių“ apibrėžimą suteikia aiškumo taikant šį standartą praktikoje ir dėl to turi ypatingą reikšmę nacionaliniame ir tarptautiniame arbitraže.

¹⁶² MIKELĖNAS, V.; NEKROŠIUS, V., ir ZEMLYTĖ, E. *Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymo komentaras*. Vilnius: Justitia, 2016, p. 72.

¹⁶³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. spalio 30 d. nutartis civilinėje byloje AB SEB bankas v. Ž. S., Nr. 3K-3-570-701/2015.

¹⁶⁴ Guidelines on Conflicts of interest in International Arbitration (2014), 2 (b) principas <...>.

¹⁶⁵ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2018 m. vasario 8 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Galinta ir partneriai“ v. SATIVA Group OU, Nr. e2A-435-381/2018.

3.1.2. Arbitro nušalinimo tvarka pagal Lietuvos teisę

Arbitro nušalinimo tvarka yra reglamentuojama KAI 16 straipsnyje. Iš esmės analogiškos nuostatos yra įtvirtintos ir UNCITRAL Pavyzdinio įstatymo 13 straipsnyje.

Visų pirma, atkreiptinas dėmesys, jog KAI 16 straipsnis nustato dispozityvią arbitro nušalinimo tvarką ir leidžia šalims susitarti dėl kitokios nušalinimo klausimų sprendimo tvarkos. Tai numatyta šio straipsnio 1 dalyje. Taigi arbitražinio susitarimo šalys iš esmės yra absoliučiai laisvos nustatyti joms priimtina arbitro nušalinimo tvarką, žinoma, neperžengdamos imperatyvių teisės normų įpareigojimų¹⁶⁶. Tokį požiūrį patvirtina ir Lietuvos teismų praktika, kurioje nurodoma, kad „KAI 16 straipsnis numato ne tai, kad galutinio sprendimo teisė arbitro nušalinimo klausimu visais atvejais priklauso Vilniaus apygardos teismui, o tik tai, kad tokia teisė Vilniaus apygardos teismui suteikiama, kai šalys dėl arbitro nušalinimo, sprendimo dėl arbitro nušalinimo apskundimo ir kitų su arbitro nušalinimo tvarka susijusių klausimų nėra susitarusios kitaip“¹⁶⁷.

Jeigu šalys nebuvo susitarusios dėl kitokios arbitro nušalinimo tvarkos, visų pirma šalims yra privaloma laikytis KAI 16 str. 2 d. nustatytos ikiteisminės arbitrų nušalinimo tvarkos. Minėtoje KAI normoje yra numatytas bendrasis 15 dienų terminas arbitro nušalinimui pareikšti, kuris skaičiuojamas arba nuo tada, kai šalis sužinojo apie visos sudėties arbitražo teismo sudarymą, arba nuo tada, kai šalis sužinojo apie aplinkybių, tampančių nušalinimo pagrindu, egzistavimą. KAI komentaro autoriai nurodo, jog šis terminas nėra naikinamasis ir nušalinimo klausimą sprendžiantys subjektai turi teisę praleistą terminą atnaujinti, jeigu konstatuoja, kad jis praleistas dėl svarbių priežasčių¹⁶⁸. Pažymėtina, jog dauguma arbitražo institucijų taip pat nustato 15 dienų terminą nušalinimui pareikšti¹⁶⁹, tačiau nurodo, jog šis terminas yra griežtai taikomas. Pavyzdžiui, VKAT arbitražo procedūros reglamento 19 str. 4 d. yra nustatyta, kad jeigu per 15 dienų terminą šalis nepateikia prašymo, laikoma, kad šalis atsisakė teisės pareikšti arbitrai nušalinimą. Užsienio arbitražo institucijų praktikoje ši taisyklė taip pat taikoma griežtai. *AWG Group v. Argentina Republic* byloje ICSID atmetė Argentinos pareikštą nušalinimą arbitrai, kadangi jis buvo pateiktas praėjus 52 dienoms po, kai Argentina sužinojo apie

¹⁶⁶ VARAPNICKAS, Tadas. *Arbitro nušalinimas ir jo teisiniai padariniai*. Teisė, 2016, nr. 99, p. 179.

¹⁶⁷ Vilniaus apygardos teismas. 2015 m. sausio 5 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Ina trade“ v. UAB „Ave Matrox“, Nr. A2-104-823/2015.

¹⁶⁸ MIKELĖNAS, V.; NEKROŠIUS, V. ir ZEMLYTĖ, E. *Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymo komentaras*. Vilnius: Justitia, 2016, p. 74.

¹⁶⁹ Žr. VKAT arbitražo procedūros reglamento 19 str. 4 d., UNCITRAL arbitražo taisyklių 13 str. 1 d., LCIA taisyklių 10 str. 4 d., SCC taisyklių 18 str. 2 d.

aplinkybes, sudarančias nušalinimo pagrindą¹⁷⁰. KAI 15 str. 3 d. riboja šalies teisę pareikšti arbitrai nušalinimą dėl bet kokių aplinkybių, nustatant, jog arbitrai nušalinimas gali būti pareiškiamas tik dėl tokių aplinkybių, kurias šalis sužinojo po jo paskyrimo. Tokiu reguliavimu siekiama išvengti šalių piktnaudžiavimo procesinėmis teisėmis¹⁷¹.

KAI 16 straipsnio 2 dalyje yra numatyta, kad šalis, reiškianti nušalinimą, jo motyvus turi pranešti raštu arbitražo teismui. Taigi prašymas nušalinti arbitrą turi būti motyvuotas¹⁷². Be to, iš šios nuostatos taip pat aišku, kad šaliai reiškiančiai nušalinimą tenka šio fakto įrodinėjimo našta. Vadovaujantis bendruoju principu, jeigu nušalinimas yra pareiškiamas vienam iš trijų arbitrų ir šis pats nenusišalina, nušalinimo klausimas turi būti sprendžiamas kitų arbitrų, kuriems nušalinimas nėra pareikštas. Jeigu nušalinimas yra pareiškiamas visam arbitražo teismui, šį klausimą išsprendžia patys arbitrai¹⁷³. KAI komentaro autoriai kritikuoja tokią arbitrų nušalinimo tvarką, nurodydami, jog „ši tvarka nėra visiškai tinkama, nes sukuriama situacija, kai arbitras tampa pats sau teisėju ir dėl to gali būti prarandamas pasitikėjimas konkrečiu ginčą sprendžiančiu arbitražo teismu“¹⁷⁴. Tokiai arbitrų nušalinimo tvarkai yra nepritariama ir užsienio doktrinoje, teigiant, jog „ši pirminė arbitražo teismo jurisdikcija neužtikrina pakankamos, nušalinimą pareiškusios šalies, apsaugos. Tokiu atveju tikėtina, kad tarp arbitrų gali atsirasti nesantaika, ypač jeigu pareikštas nušalinimas nebuvo vienbalsiai atmestas“¹⁷⁵. Dėl šios priežasties dauguma arbitražo institucijų nurodo, jog nušalinimą turėtų nagrinėti teismas arba kitas subjektas. Pavyzdžiui, Vilniaus komercinio arbitražo teismo (toliau - VKAT) arbitražo procedūros reglamento 19 straipsnio 6 ir 7 dalys numato, kad kita ginčo šalis ir arbitražo teismas pareiškia tik savo nuomonę dėl nušalinimo, o galutinį ir neskundžiamą sprendimą priima VKAT pirmininkas¹⁷⁶. Manytina, jog ši kritika yra teisinga, kadangi nustačius kompetenciją spręsti arbitro nušalinimo klausimą kitai kompetentingai institucijai būtų išvengta arbitražo proceso vilkinimo ir galimos nesantaikos tarp arbitrų.

Jeigu arbitras nenusišalino arba nušalinimas buvo atmestas kitų arbitrų, tuomet šalis gali kreiptis dėl arbitro nušalinimo į Vilniaus apygardos teismą. Teismas,

¹⁷⁰ ICSID. 2007 m. spalio 22 d. sprendimas byloje *AWG Group v. Argentine Republic*, No. ARB/03/17.

¹⁷¹ VARAPNICKAS, Tadas. *Arbitro nušalinimas ir jo teisiniai padariniai*. Teisė, 2016, nr. 99, p. 179.

¹⁷² MIKELĖNAS, V.; NEKROŠIUS, V. ir ZEMLYTĖ, E. *Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymo komentaras*. Vilnius: Justitia, 2016, p. 72.

¹⁷³ VARAPNICKAS, Tadas. *Arbitro nušalinimas ir jo teisiniai padariniai*. Teisė, 2016, nr. 99, p. 179.

¹⁷⁴ MIKELĖNAS, V.; NEKROŠIUS, V. ir ZEMLYTĖ, E.. *Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymo komentaras*. Vilnius: Justitia, 2016, p. 74.

¹⁷⁵ *Ibidem*, p. 74.

¹⁷⁶ BĚLOHLÁVEK, A. J.; ROZEHNALOVÁ, N. ir ČERNÝ, F. *Czech (& Central European) Yearbook of Arbitration. Volume IV. 2014. Independence and Impartiality of Arbitrators*. .. 262. [interaktyvus, žiūrėta 2019 m. kovo 16 d.]. Prieiga per internetą: <https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2420497>

¹⁷⁷ Vilniaus komercinio arbitražo teismo 2012 m. arbitražo procedūros reglamentas (su pakeitimais ir papildymais) [interaktyvus, žiūrėta 2019 m. kovo 16 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.arbitrazas.lt/arbitrazo-reglamentas.htm>>.

nagrinėdamas skundą, ne tik peržiūri ankstesnį arbitražo teismo sprendimą, bet ir priima nepriklausomą naują sprendimą¹⁷⁷. KAI 16 str. 2 d. nustato, jog šalis gali per 20 dienų nuo pranešimo apie nušalinimo atmetimą gavimo dienos kreiptis į Vilniaus apygardos teismą dėl arbitro nušalinimo. Iš šios nuostatos matyti, kad teisę kreiptis į teismą turi ne bet kuri šalis, o tik nušalinimą pareiškusi šalis ir tik tuo atveju, jeigu nušalinimas atmetamas¹⁷⁸. Pažymėtina, jog yra arbitražo taisyklių, kurios suteikia teisę pareikšti arbitrai nušalinimą ne tik arbitražo šalims, bet ir platesniam subjektų ratui. Pavyzdžiui, ICC arbitražo taisyklių 15 str. 2 d. nustatyta, kad arbitras gali būti pakeistas arbitražo teismo iniciatyva, nustačius, jog arbitras *de jure* ar *de facto* negali įvykdyti arbitro funkcijų arba vykdo šias funkcijas nesivadovaudamas arbitražo taisyklėmis ar nustatytais terminais¹⁷⁹.

Atkreiptinas dėmesys, kad KAI 16 str. 1 ir 2 d. įtvirtinta nušalinimų sprendimo tvarka skiriasi nuo tvarkos, nustatytos VKAT reglamento 19 str. 7 d., kur sakoma, kad VKAT pirmininkas priima galutinį ir neskundžiamą sprendimą dėl pareikšto nušalinimo arbitrai priimdamas nutartį, nereikalaujančią pagrindimo. Nors KAI gana aiškiai išsprendžia tokio neatitikimo problemą, pirmenybę teikdamas arbitražo institucijos reglamento reguliavimui, tačiau ne visi Lietuvos teismai teisingai taiko šias nuostatas. Vienoje byloje, kurią nagrinėjo VKAT, arbitrams pareikštas nušalinimas nebuvo tenkintas VKAT reglamento nustatyta tvarka. Ir nors VKAT pirmininko sprendimas šiuo klausimu yra galutinis, šalis su atitinkamu pareiškimu kreipėsi į Vilniaus apygardos teismą, šis išnagrinėjo pareiškimą ir nušalino arbitrus¹⁸⁰.

KAI 16 str. 3 d. nustato, jog Vilniaus apygardos teismo priimtas sprendimas dėl arbitro nušalinimo yra galutinis ir neskundžiamas. Tačiau pastebėtina, jog KAI neriboja kiek kartų šalis gali pareikšti nušalinimą tam pačiam arbitrai. Komentuojama norma taip pat numato, kad kol Vilniaus apygardos teismas nagrinėja šalies prašymą dėl arbitro nušalinimo, arbitražo teismas, įskaitant arbitrą, kuriam pareikšta apie nušalinimą, gali tęsti arbitražinį nagrinėjimą ir priimti arbitražo teismo sprendimą. Taigi, arbitražo teismui yra suteikta diskrecija konkrečiu atveju, atsižvelgiant į bylos aplinkybes, nuspręsti ar tęsti arbitražo procesą, ar sustabdyti arbitražo procesą ir laukti kol teismas išnagrinės arbitro nušalinimo klausimą. Pažymėtina, jog Vilniaus apygardos teismas neturi teisės sustabdyti

¹⁷⁷ BORN, Gary B. *International Commercial Arbitration. Second Edition. Volume II: International Arbitral Procedures*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2014, p. 1925.

¹⁷⁸ VARAPNICKAS, Tadas. *Arbitro nušalinimas ir jo teisiniai padariniai*. Teisė, 2016, nr. 99, p. 180.

¹⁷⁹ ICC Arbitration Rules (2017). [interaktyvus, žiūrėta 2019 m. kovo 16 d.]. Prieiga per internetą: <<https://iccwbo.org/publication/arbitration-rules-and-mediation-rules/>>.

¹⁸⁰ NEKROŠIUS, Vytautas ir RAČKO, Renata. *Arbitro nušalinimo instituto taikymas Vilniaus komercinio arbitražo teismo praktikoje. Arbitražas*. Teorija ir praktika, 2016, p. 61.

tokio proceso arba laikinai nušalinti arbitro, kol bus išspręstas skundas¹⁸¹. Manytina, toks reglamentavimas yra pagrįstas. Ši taisyklė užkerta kelią nesąžiningų šalių ketinimui vilkinti arbitražo procesą, pareiškiant aiškiai nepagrįstus nušalinimus. Tuo pačiu, arbitražo teismui yra suteikiama teisė sustabdyti arbitražo procesą, manant, jog taip bus geriau užtikrinti šalių interesai bei išvengta nepagrįstai didelių išlaidų.

Atkreiptinas dėmesys, jog KAI nenustato konkretaus termino, per kurį Vilniaus apygardos teismas turėtų išnagrinėti šalies prašymą dėl arbitro nušalinimo. Doktrinoje yra išreiškiama kritika, jog dėl konkretaus termino nenustatymo gali atsirasti situacijos kuomet arbitražo teismas priims sprendimą, nors kompetentinga institucija dar nebus išnagrinėjusi arbitro nušalinimo klausimo. Tokiu atveju, neaišku kokių veiksmų turėtų būti imtasi, jeigu įvykdžius arbitražo teismo sprendimą, kuris buvo priimtas kitos šalies naudai, kompetentinga institucija patenkintų šalies pareikštą prašymą nušalinti arbitrą¹⁸². Dėl šios priežasties doktrinoje yra išreiškiama nuomonė, jog reiktų nustatyti konkrečius terminus, per kuriuos kompetentinga institucija turėtų išnagrinėti šalies prašymą dėl arbitro nušalinimo. Magistro darbo autorės nuomone, siekiant užtikrinti arbitražo proceso operatyvumą, būtų pagrįsta KAI nustatyti konkretų terminą, per kurį Vilniaus apygardos teismas turėtų išnagrinėti šalies prašymą dėl arbitro nušalinimo.

Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, galima teigti, jog KAI nustatyta arbitro nušalinimo tvarka išlaiko tinkamą pusiausvyrą tarp šalių teisės turėti nepriklausomus ir nešališkus ginčo sprendėjus bei nesąžiningo šalių ketinimo vilkinti arbitražo procesą. Minėtas reguliavimas įgyvendina šalių autonomijos principą, suteikiant šalims teisę pačioms susitarti dėl arbitrų nušalinimo tvarkos. Šalims nepasinaudojus suteikta teise, arbitro nušalinimo procedūroje numatyta teisminė kontrolė užtikrina tinkamą šalių teisių apsaugą.

3.1.3. Arbitro nušalinimo teisiniai padariniai

Arbitro nušalinimas sukelia tiesioginių ir netiesioginių teisinių padarinių arbitražo procesui ir pačiam arbitražo teismui. Vieni iš jų yra tiesiogiai įtvirtinti arbitražo taisyklėse ir nacionaliniuose įstatymuose, kiti arbitro nušalinimo teisiniai padariniai yra netiesiogiai numanomi.

¹⁸¹ MIKELĖNAS, V.; NEKROŠIUS, V. ir ZEMLYTĖ, E.. *Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymo komentaras*. Vilnius: Justitia, 2016, p. 74-75.

¹⁸² AL-HAWAMDEH, A. M.; DABBAS, N. A. ir AL-SHARARIRI, Q. E. *The Effects of Arbitrator's Lack of Impartiality and Independence on the Arbitration Proceedings and the Task of Arbitrators under the UNCITRAL Model Law*. Journal of Politics and Law. Vol. 11, No. 3, 2018, p. 69.

Visų pirma, dauguma arbitražo taisyklių ir nacionalinių įstatymų numato bendrą principą, jog nušalinus arbitrą, į jo vietą turi būti paskirtas naujas arbitras, tokia pačia tvarka kaip ir tas, kuris buvo nušalintas. Analogiška nuostata yra numatyta ir KAI 18 str. 1 d. Taigi, jeigu šalies paskirtas arbitras buvo nušalintas, ši šalis nepraranda teisės paskirti naują arbitrą. Tačiau tam tikrais atvejais naujo arbitro skyrimo tvarka gali skirtis. Pavyzdžiui, jeigu arbitras, kurio įgaliojimai buvo nutraukti, buvo paskirtas šalių susitarimu, o arbitro keitimo atveju šalys jau nebegali susitarti dėl abiem priimtinos kandidatūros, tokiu atveju arbitrą skirs nuolatinės arbitražo institucijos pirmininkas. Tad taisyklė, kad arbitras turi būti skiriamas tokia pat tvarka, turėtų būti aiškinama protingai, t.y. kad arbitras turi būti skiriamas vadovaujantis tais pačiais principais¹⁸³. Manytina, jog minėta naujo arbitro paskyrimo tvarka turi ir privalumą, ir trūkumą. Pritariantys minėtai paskyrimo tvarkai autoriai nurodo, jog „ginčo šalims susitarus dėl arbitražo teismo sudėties, arbitražo teismas nebeatitinka šalių susitarimo – jame nebėra numatyto skaičiaus ginčo sprendėjų. Todėl natūralu, kad į nušalinto arbitro vietą turi būti paskirtas kitas asmuo, o geriausiai tai padaryti tokia pačia tvarka, kad nebūtų pažeistas šalių lygiateisiškumo principas“¹⁸⁴. Palaikantys šią poziciją mokslininkai taip pat teigia, kad „šalies paskirtas arbitras turėtų būti pakeistas tos pačios šalies, siekiant užtikrinti, jog abi šalys turės vienodą įtaką sudarant arbitražo teismą, kuris priims galutinį sprendimą“¹⁸⁵. Jeigu nušalinus arbitrą, šaliai būtų nesuteikiama galimybė paskirti naują arbitrą, tai lemtų didesnę nušalinimų pareiškimą ir sukeltų neproporcingai didelę žalą šaliai, kurios arbitras buvo pašalintas¹⁸⁶.

Tačiau minėta naujo arbitro skyrimo tvarka gali sukelti ir tam tikrų neigiamų padarinių atsiradimą. Pavyzdžiui, ši tvarka neužkerta kelio galimam šalių piktnaudžiavimui, kuris pasireiškia arbitražo proceso vilkinimu. Šalis, kuri sąmoningai paskyrė šališką arbitrą gali, po šio arbitro nušalinimo, bandyti dar kartą paskirti nešališkumo ir nepriklausomumo reikalavimų neatitinkantį arbitrą. Tokiu atveju šalis bus priversta antrą kartą pasinaudoti jai suteikta nušalinimo teise, sukeliančia neigiamą poveikį arbitražo procesui¹⁸⁷. Siekiant užkirsti kelią tokiam šalių piktnaudžiavimui, keletas arbitražo taisyklių suteikia arbitražo institucijai diskrecijos teisę nuspręsti ar skirti

¹⁸³ MIKELĖNAS, V.; NEKROŠIUS, V. ir ZEMLYTĖ, E. *Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymo komentaras*. Vilnius: Justitia, 2016, p. 76.

¹⁸⁴ VARAPNICKAS, Tadas. *Arbitro nušalinimas ir jo teisiniai padariniai*. Teisė, 2016, nr. 99, p. 180.

¹⁸⁵ DAELE, Karel. *Challenge and Disqualification of Arbitrators in International Arbitration*. p. 318. [interaktyvus, žiūrėta 2019 m. kovo 16 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.kluwerarbitration.com.proxy.library.uu.nl/book-toc?title=Challenge+and+Disqualification+of+Arbitrators+in+International+Arbitration>>

¹⁸⁶ BORN, Gary B. *International Arbitration: Law and Practice*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2012, p. 149.

¹⁸⁷ DAELE, Karel. *Challenge and Disqualification of Arbitrators in International Arbitration*. p. 318 <...>.

naują arbitrą tokia pačia tvarka, kaip buvo paskirtas keičiamas arbitras. Pavyzdžiui, LCIA taisyklių¹⁸⁸ 11 str. 1 d. numato, jog jeigu dėl kokių nors priežasčių reikia pakeisti arbitrą, LCIA teismas gali nuspręsti ar laikytis, ar ne pradinės arbitro skyrimo tvarkos tokiam arbitro paskyrimui. VKAT arbitražo procedūros reglamento 21 str. 5 d. yra numatyta panaši taisyklė: „antrą kartą atsistatydinus ar nušalinus šalių paskirtą arbitrą, kita ginčo šalis <...> gali prašyti VKAT pirmininką paskirti arbitrą už kitą šalį“.

Arbitražo teisės doktrinoje mokslininkų nėra bendrai sutariama kaip turėtų būti elgiamasi, jei arbitražo teismą sudaro du šalių paskirti arbitrai ir jų pasirinktas pirmininkas ir vienas iš šalių paskirtų arbitrų nušalinamas, o vietoj jo paskiriamas naujas arbitras. Ar tokiu atveju turėtų būti nušalintas ar nusišalinti ir teismo pirmininkas, nes jį pasirinko arbitrai, iš kurių vienas neteko įgaliojimų? Vieni autoriai laikosi nuomonės, jog tokiu atveju arbitražo teismo pirmininkas, nesant kitų nušalinimo pagrindų, turėtų toliau likti pirmininkaujančiu arbitru, nes, skiriant jį arbitražo teismo pirmininku, kiti arbitrai turėjo reikiamus įgaliojimus paskirti pirmininkaujantį arbitrą, o faktas, kad vienas iš arbitrų vėliau neteko įgaliojimų, nepaneigia, jog arbitražo teismo pirmininkas buvo paskirtas teisėtai¹⁸⁹. Kiti mokslininkai išreiškia priešingą poziciją teigdami, jog visi procesiniai veiksmai, kuriuose dalyvavo nušalintas arbitras, laikomi negaliojančiais, įskaitant ir jo bendradarbiavimą su kitu arbitru skiriant trečiąjį arbitrą. Abu, nušalintas arbitras ir trečiasis arbitras, kadangi nušalintas arbitras dalyvavo jį skiriant, yra laikomi netekę įgaliojimų¹⁹⁰. Lietuvos teismų praktikoje taip pat yra pritariama šiai pozicijai. Lietuvos apeliacinis teismas vienoje iš nagrinėtų bylų nurodė, jog „kadangi nustatyta, kad E. N. <...> nėra nepriklausomas arbitras, A. A. taip pat negali būti laikomas teisėtai paskirtu arbitru, nes teisę kartu su kitu arbitru skirti arbitražo teismo pirmininką turi tik tas arbitras, kuris buvo paskirtas teisėtai“¹⁹¹. Magistro darbo autorės nuomone, tokia Lietuvos apeliacinio teismo formuojama praktika yra ydinga, kadangi nei UNCITRAL Pavyzdiniame įstatyme, nei pagal jį parengtame KAĮ nėra numatyta, jog nušalinus šalies paskirtą arbitrą, šio ir kito arbitro kartu paskirtas arbitražo teismo pirmininkas turėtų atsistatydinti ar būti pakeistas kitu arbitru. Manytina, kad reiktų pritarti išsakytai nuomonei, jog skiriant arbitražo teismo pirmininką kiti arbitrai turėjo įstatymuose

¹⁸⁸ LCIA Arbitration Rules (2014) [interaktyvus, žiūrėta 2019 m. kovo 16 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.lcia.org/Dispute_Resolution_Services/lcia-arbitration-rules-2014.aspx>.

¹⁸⁹ VARAPNICKAS, Tadas. *Arbitro nušalinimas ir jo teisiniai padariniai*. Teisė, 2016, nr. 99, p. 180-181.

¹⁹⁰ AL-HAWAMDEH, A. M.; DABBAS, N. A. ir AL-SHARARIRI, Q. E. *The Effects of Arbitrator's Lack of Impartiality and Independence on the Arbitration Proceedings and the Task of Arbitrators under the UNCITRAL Model Law*. Journal of Politics and Law. Vol. 11, No. 3, 2018, p. 71.

¹⁹¹ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. *2014 m. rugsėjo 29 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Galinta ir partneriai“ v. SATIVA Group OU, Nr. 2T-84/2014*

numatytus reikiamus įgaliojimu. Todėl nenustačius KAI numatytų arbitro nušalinimo pagrindų, arbitražo teismo pirmininkui neturėtų kilti jokių neigiamų pasekmių.

Kol sprendžiamas arbitro nušalinimo klausimas, arbitražo bylos nagrinėjimas gali būti sustabdytas. Šios pasekmės atsiradimas priklauso nuo konkretų ginčą sprendžiančio arbitražo teismo diskrecijos. Arbitražo teismo teisė sustabdyti bylos nagrinėjimą yra nustatyta daugumoje arbitražo taisyklių ir nacionalinių įstatymų. Tačiau Italijos kasacinis teismas laikosi priešingos pozicijos, teigdamas, jog „prašymas nušalinti arbitražą negali *ipso iure* lemti arbitražo proceso sustabdymo“¹⁹².

Visi procesiniai veiksmai, kuriuose dalyvavo nušalintas arbitras, yra laikomi negaliojančiais. Tai lemia, jog dauguma arbitražo taisyklių ir nacionalinių įstatymų numato, jog nušalinus arbitražą ir į jo vietą paskyrus kitą, byla pradeda nagrinėti iš naujo, jei šalys nesusitarė kitaip. Analogiška taisyklė yra įtvirtinta ir KAI 18 str. 2 d. Tačiau, pažymėtina, jog UNCITRAL Pavyzdiniame įstatyme tokia nuostata nėra nustatyta. Minėtas teisinis padarinys yra aktualus tuo aspektu, kad bylą pradėjus nagrinėti iš naujo dėl arbitro nušalinimo, bylos nagrinėjimo išlaidos neabejotinai padidėja, pailgėja ir bylos nagrinėjimo trukmė, kuri gali sukelti šalutinių padarinių, pvz. atsakovas gali tapti nemokus, nors to nebūtų buvę, jei bylą būtų pavykę išnagrinėti nepakeitus arbitro¹⁹³. Dėl šios priežasties siekiant užtikrinti arbitražo proceso operatyvumą ir ekonomiškumą, šalims yra suteikiama teisė susitarti, jog arbitražo procesas būtų tęsiamas toliau, arba iš naujo būtų pakartotos tik tam tikros arbitražo proceso dalys, pavyzdžiui, tokiu atveju jeigu nušalintas arbitras nebuvo pateikęs nuomonės dėl ginčo esmės. Šalys gali būti suinteresuotos sudaryti tokį susitarimą kuomet arbitražo procesas yra toli pažengęs, siekdamas sutaupyti laiko ir išlaidų.

¹⁹² BERNINI, Giorgio. *Challenge of an arbitrator, with a reference to recent judgments of the Italian Court of Cassation*, p. 2. [interaktyvus, žiūrėta 2019 m. kovo 16 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.arbitration-icca.org/media/4/42947887490463/media012571314030360bernini_challenge_of_an_arbitrator.pdf>

¹⁹³ VARAPNICKAS, Tadas. *Arbitro nušalinimas ir jo teisiniai padariniai*. Teisė, 2016, nr. 99, p.181.

3.1.4. Pasikartojančios aplinkybės, sudarančios arbitro nušalinimo pagrindą

Atsižvelgiant į pagrįstų abejonių standarto neapibrėžtumą, nuolatinių arbitražo institucijų ir nacionalinių teismų praktika tampa itin aktuali, siekiant atsakyti į klausimą kokios aplinkybės sudaro pakankamą arbitro nušalinimo pagrindą. Dažniausiai pasikartojančias aplinkybes, keliančias pagrįstas abejones dėl arbitro nepriklausomumo ir nešališkumo, galima išskirti į keturias grupes¹⁹⁴.

Pirma, arbitro ryšiai su ginčo šalimis. Arbitro ryšiai su ginčo šalimis gali pasireikšti įvairiomis situacijomis, iš kurių dažniausiai pasitaikanti – arbitro finansinis suinteresuotumas dėl vienos iš šalių arba suinteresuotumas bylos baigtimi¹⁹⁵. Nereikšmingos akcijų dalies vienoje iš šalių turėjimas savaime nereiškia nepriklausomumo stokos, tačiau finansinis interesas, sukuriantis pavaldumo ryšius tarp šalies ir arbitro sudaro pakankamą arbitro nušalinimo pagrindą¹⁹⁶. Byloje *Desbois v. Industries A. C. Davie Inc.* Kvebeko apeliacinis teismas pažymėjo, jog pagrįstos abejonės dėl arbitro nešališkumo ir nepriklausomumo kyla, kai arbitras, kuris yra ministras, sprendžia ginčą susijusį su sutartimi, kurios šalis jisai yra¹⁹⁷. Šis sprendimas prieštarauja Indijos Aukščiausiojo Teismo sprendimui byloje *Indian Oil Corp. Ltd. & Ors. V. M/S Raja Transport(P) Ltd.*, kurioje nurodyta, kad vyriausybės sutartyse numatytos arbitražinės išlygos, pagal kurias vyriausybės darbuotojas veiks kaip arbitras nėra negaliojančios ar neįgyvendinamos, nes galima daryti prielaidą, kad kai vyriausybės pareigūnai yra paskiriami arbitrais, jie veiks nepriklausomai ir nešališkai. Be to, teismas sprendė, kad šie argumentai gali būti netaikomi, kai arbitras yra susijęs su įmone, asmeniu ar kitu subjektu, išskyrus valstybę¹⁹⁸. Lietuvos teismų praktikoje nurodoma, kad tiesioginis arbitro suinteresuotumas yra laikomas absoliučiu nušalinimo pagrindu. Nušalinimas galimas ir bet kokių kitų pagrindų, kuris leidžia suabejoti nešališku ir objektyviu bylos nagrinėjimu, tačiau toks nušalinimas turi būti motyvuotas¹⁹⁹. Lietuvos apeliacinis teismas vienoje byloje sprendė, jog vien faktas, kad arbitrė ir arbitražo byloje vienas iš atsakovų tuo pačiu laikotarpiu (nuo 1992 m. iki 1996 m.) dirbo vienoje advokatų

¹⁹⁴ REDFERN, Alan *et al.* *Redfern and Hunter on International Arbitration*. Sixth edition. New York: Oxford University Press, 2015, p. 268.

¹⁹⁵ *Ibidem*, p. 269.

¹⁹⁶ WAINCYMER, Jeffrey. *Procedure and Evidence in International Arbitration*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2012, p. 299-300.

¹⁹⁷ Kvebeko apeliacinis teismas. 1990 m. balandžio 26 d. sprendimas byloje *Desbois v. Industries A. C. Davie Inc.*, Nr. 616.

¹⁹⁸ Indijos Aukščiausiasis Teismas. 2009 m. rugpjūčio 24 d. sprendimas byloje *Indian Oil Corp. Ltd. & Ors. V. M/S Raja Transport(P) Ltd.*, No. 5760.

¹⁹⁹ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2004 m. spalio 5 d. nutartis civilinėje byloje UAB „NCC Statyba“ v. UAB „Švilda“, Nr. 2A-259/2004.

kontoroje, nėra pakankamas konstatuoti arbitrės šališkumą. Kolegija vertino, jog šis ryšys yra pernelyg nutolęs, kad būtų galima spręsti apie galimą poveikį arbitrei ir nėra pakankamas konstatuoti arbitrės šališkumą arbitražo byloje. Šioje byloje Lietuvos apeliacinis teismas kartu pažymėjo, jog pati savaime aplinkybė, kad arbitras ir arbitražo teismo, kaip nuolatinės arbitražo institucijos, kolegialaus valdymo organo narys yra tos pačios advokatų kontoros advokatai, negali būti vertinama kaip pagrindžianti bylą nagrinėjusio arbitro šališkumą²⁰⁰. Aplinkybė, kad viena iš šalių nesutinka su arbitražo teismo išvadamis Lietuvos teismo praktikoje taip pat pripažįstama, kaip nesudaranti objektyvaus pagrindo abejoti arbitražo teismo nešališkumu. Pažymėtina, kad net ir netinkamas įrodymų vertinimas savaime nesudaro pakankamo pagrindo spręsti apie arbitro šališkumą²⁰¹. Lietuvos apeliacinis teismas yra nurodęs, jog procesinių veiksmų atlikimas bei atitinkamų procesinių sprendimų priėmimas negali būti vertinamas kaip arbitro šališkumo ar suinteresuotumo bylos baigtimi įrodymas bei arbitro nušalinimo pagrindas²⁰².

Antra, arbitro ryšiai su šalims atstovaujančiais asmenimis ir advokatų kontoromis. Byloje *AT&T Corporation and another v Saudi Cable* ICC taryba nušalino arbitrą, kadangi per paskutinius penkerius metus jis aštuonis kartus buvo paskirtas arbitru tos pačios advokatų kontoros²⁰³. Pažymėtina, jog ICSID arbitraže nėra vieningo požiūrio dėl pakartotinio arbitro paskyrimo. *Highbury v. Venezuela* byloje ICSID tribunolas sprendė, jog Tarptautinės advokatų asociacijos Gairėse numatytas minimalus arbitro paskyrimų tos pačios šalies ar atstovo skaičius, nesudarantis pagrindo atskleisti šio fakto, yra būtina, bet nepakankama sąlyga arbitrai išvengti nušalinimo²⁰⁴. Skirtingas požiūris į pakartotinį arbitro paskyrimą tos pačios šalies ar jos atstovo yra išreiškiamas *Tidewater v. Venezuela* byloje. Profesorė Stern per paskutinius šešerius metus keturis kartus buvo paskirta arbitre Venesuelos ir tris kartus Venesuelos atstovų. Šioje byloje nušalinimas buvo atmestas nurodant, jog klausimas ar pakartotinis paskyrimas arbitražo teismuose gali paneigti arbitro nepriklausomumą ar nešališkumą, yra esminis, o ne vien tik matematinis apskaičiavimas²⁰⁵. Arbitražo doktrinoje kai kurie mokslininkai išreiškia kritiką dėl Tarptautinės advokatų asociacijos Gairių nuostatų, reguliuojančių pakartotinį arbitro

²⁰⁰ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2016 m. balandžio 27 d. nutartis civilinėje byloje R. K. v. advokatų profesinė bendrija „Baltic Legal Solutions Lietuva“, Nr. 2A-231-407/2016.

²⁰¹ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2018 m. vasario 8 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Petrochema“ v. UAB „Muštuvis“, UAB „IPSUN“, Nr. e2A-272-823/2018.

²⁰² Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2014 m. liepos 1 d. nutartis civilinėje byloje UAB „ELGAMA-ELEKTRONIKA“ v. UAB „THE7“, Nr. 2A-902/2014.

²⁰³ Švedijos prekybos rūmų (SCC) tarybos sprendimas Nr. 14/2004.

²⁰⁴ ICSID. 2015 m. birželio 9 d. sprendimas byloje *Highbury v. Venezuela*, No. ARB/14/10.

²⁰⁵ ICSID. 2015 m. kovo 13 d. sprendimas byloje *Tidewater v. Venezuela*, No. ARB/10/5.

paskyrimą nurodydami, jog pirma, yra per daug supaprastinta teigti, kad suinteresuotumas gauti pakartotinius paskyrimus būtinais atsilieps nepriklausomumo ir nešališkumo sąskaita. Antra, priklausomumo nustatymas turėtų atsižvelgti į procentus, o ne absoliučius paskyrimų skaičius, t.y. turėtų būti vertinama kokią proporciją sudaro šie paskyrimai, atsižvelgiant į bendrą arbitro paskyrimų skaičių arba kokią pajamų dalį arbitras gauna iš šių paskyrimų bendrų pajamų atžvilgiu²⁰⁶. *Jung Science Information Technology Co. Ltd v. Zte. Corporation* byloje Honkongo Aukščiausiasis teismas nurodė, jog tai, kad viena iš šalių arbitražo pradžioje buvo atstovaujama advokato, su kuriuo arbitras, kuriam pareikštas nušalinimas, turėjo socialinių ir profesinių ryšių su arbitražu susijusiuose reikaluose, nesukelia pagrįstų abejonių dėl šio arbitro nepriklausomumo ir nešališkumo²⁰⁷. Lietuvos apeliacinis teismas vienoje byloje sprendė, kad aplinkybė, jog arbitras į arbitražo posėdį atvyko ir išvyko su vienos iš šalių atstovu bei tos pačios šalies iškvieštu liudytoju sudaro pagrindą abejoti arbitro nešališkumu. Objektyviaja prasme toks arbitro ir vienos iš šalių tiesioginis ryšys sudaro pagrįstą pagrindą išvadai apie galimą poveikį arbitrai²⁰⁸. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra pažymėjęs, kad nepateikus objektyvių įrodymų, patvirtinančių socialinių, finansinių, verslo, pavaldumo ir kitų ryšių tarp arbitrės ir vienos iš šalių atstovės buvimo, jų darbas tame pačiame Civilinės teisės ir civilinio proceso komitete, toje pačioje aukštojoje mokykloje bei Lietuvos advokatūros Drausmės komitete *per se* nepatvirtina arbitrės nešališkumo ir nepriklausomumo pažeidimo²⁰⁹.

Trečia, arbitro dalyvavimas kituose arbitražo tribunolo procesuose, kuriuose keliami panašūs teisės klausimai (angl. *issue conflict*). Dažniausiai tokia situacija kyla, kuomet asmuo veikia kaip arbitras vienoje byloje, kurioje sprendžiamas toks pats teisinis klausimas kaip ir kitoje byloje, kurioje arbitras veikia kaip advokatas²¹⁰. Užsienio arbitražo doktrinoje nurodoma, jog „paprastai prašymas nušalinti teismo teisėją nebus sėkmingas vien dėl to, kad tas pats asmuo buvo teismo teisėju prieš tai buvusioje byloje, kurioje dalyvavo viena iš šalių. Toks prašymas nušalinti nebūtų sėkmingas teismo teisėjo

²⁰⁶ WILSON KOH, Will Sheng. *Think Quality Not Quantity: Repeat Appointments and Arbitrator Challenges*, 2017, p. 732-734. [interaktyvus, žiūrėta 2019 m. kovo 25 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.kluwerarbitration.com.proxy.library.uu.nl/document/kli-joia-340406#S0001>>.

²⁰⁷ Honkongo Aukščiausiasis teismas. 2008 m. liepos 22 d. sprendimas byloje *Jung Science Information Technology Co. Ltd v. Zte. Corporation*, No. HCCT 14/2008.

²⁰⁸ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. spalio 20 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Niskama“ v. UAB „Eidina“, Nr. 2A-573-407/2015.

²⁰⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2018 m. liepos 5 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Galinta ir partneriai“ v. SATIVA Group OU, Nr. e3K-3-298-687/2018.

²¹⁰ REDFERN, Alan et al. *Redfern and Hunter on International Arbitration*. Sixth edition. New York: Oxford University Press, 2015, p. 274.

atžvilgiu ir sunku pasakyti, kodėl ši taisyklė turėtų būti kitokia arbitražo atveju²¹¹. Tačiau užsienio teismų praktikoje yra laikomasi priešingos pozicijos. *The Republic of Ghana v. Telekom Malaysia* byloje Hagos apygardos teismas sprendė, kad arbitro veikimas arbitru ir advokatu tuo pat metu yra nesuderinamas, kadangi neįmanoma išvengti matomumo, jog arbitras nebus pajėgus griežtai atriboti šias skirtingas pozicijas²¹². Kitoje byloje SCC taryba patenkino prašymą nušalinti arbitrą, kadangi kitame vykstančiame arbitraže arbitras veikė kaip teisės ekspertas ir suteikė teisinę nuomonę prieš šalį, kuri pateikė prašymą dėl arbitro nušalinimo²¹³. Panaši situacija buvo nagrinėta ir vienoje Lietuvos apeliacinio teismo byloje. E. N., jau būdamas paskirtas arbitru ir turėdamas pareigą elgtis nešališkai ir nepriklausomai, vienos iš ginčo šalių vardu ir interesais rengė ar dalyvavo rengiant procesinius dokumentus byloje prieš kitą ginčo šalį, teikė juos Estijos teismams ir netgi pats atstovavo šaliai Estijoje vykusiuose teismo procesuose. Lietuvos apeliacinis teismas šioje byloje sprendė, kad tarp arbitro ir šalies nustatytas ryšys, jo pobūdis, trukmė, laiko tarpas, praėjęs nuo paskutinių arbitro ir šalies santykių ir šių aplinkybių visumos santykis su asmens galimybe būti arbitru byloje tarp tų pačių šalių ir dėl tų pačių teisinių santykių neabejotinai reiškia interesų konflikto kilimą ir ši aplinkybė yra akivaizdžiai ir nedviprasmiškai suvokiama bet kuriam protingam asmeniui²¹⁴.

Ketvirta, išankstinė nuomonė dėl ginčo esmės (angl. *pre-judgment*). Nuomonės dėl konkrečių teisės bei teisinės filosofijos klausimų išreiškimas nesukelia pagrįstų abejonių dėl arbitro nepriklausomumo ir nešališkumo. Kita vertus, viešai išreikšta nuomonė apie konkretų ginčą, atskiriant ją nuo nuomonės teisiniais klausimais, dažniausiai sudaro arbitro nušalinimo pagrindą²¹⁵. Užsienio teismų praktikoje buvo pripažinta, jog arbitrai išleidus straipsnį, kuriame buvo išreikšta jo nuomonė dėl ginčo nagrinėjamo arbitraže, kyla pagrįstos abejonės dėl arbitro nepriklausomumo ir nešališkumo. Be to, situacija, kai arbitras vienai iš šalių pateikė eksperto nuomonę dėl arbitraže nagrinėjamų klausimų, taip pat lėmė arbitro nušalinimą²¹⁶. Lietuvos teismų

²¹¹ CRAIG, W. L.; PARK, W. W. ir PAULSSON, J. *International Chamber of Commerce Arbitration*. Oceana publications, 2000, III ed., p. 231. Cituota DAUJOTAS, Rimantas. *Tarptautinio investicinio arbitražo arbitro nušalinimo institutas*. Teisė, 2015, Nr. 95, p. 205.

²¹² Hagos apygardos teismas. 2004 m. spalio 18 d. sprendimas byloje *The Republic of Ghana v. Telekom Malaysia*, Nr. 17/2004.

²¹³ DAELE, Karel. *Challenge and Disqualification of Arbitrators in International Arbitration*. p. 382 <...>.

²¹⁴ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2014 m. rugsėjo 29 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Galinta ir partneriai“ v. SATIVA Group OU, Nr. 2T-84/2014.

²¹⁵ BORN, Gary B. *International Commercial Arbitration. Second Edition. Volume II: International Arbitral Procedures*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2014, p. 1888.

²¹⁶ UNCITRAL 2012 Digest of Case Law on Model Law on International Commercial Arbitration, U. N. Sales No. E.12.V.9. (2012), p. 66 [interaktyvus. Žiūrėta 2019 m. kovo 16 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.uncitral.org/pdf/english/clout/MAL-digest-2012-e.pdf>>.

praktikoje yra laikomasi analogiškos pozicijos. Vienoje byloje Lietuvos apeliacinis teismas sprendė, kad komentaras, kuris nėra apie konkretų ginčą, kuriame nebuvo išreikšta jokia teisinė arbitražo teismo pirmininko nuomonė, nesudaro pagrindo išvadai apie arbitražo šališkumą²¹⁷.

3.2. Arbitražo teismo sprendimo panaikinimas ar nepripažinimas pagal Lietuvos teisę

Šis magistro darbo skyrius analizuos arbitražo teismo sprendimo panaikinimą ar nepripažinimą, remiantis arbitro nepriklausomumo ar nešališkumo pareigos pažeidimu. Pirmojoje ir antrojoje magistro darbo skyriaus dalyse bus analizuojami arbitražo teismo sprendimo panaikinimo ar nepripažinimo pagrindai. Trečiojoje magistro darbo skyriaus dalyje bus atsakoma į klausimą koks arbitro nepriklausomumo ir nešališkumo standartas taikomas arbitražo teismo sprendimo panaikinimo ar nepripažinimo stadijoje taip pat, ar arbitražo proceso metu priimtas sprendimas dėl arbitro nušalinimo turi res judicata galią. Galiausiai ketvirtojoje magistro darbo dalyje bus analizuojamas teisės į prieštaravimą atsisakymas.

3.2.1. Bendroji apžvalga

Jeigu aplinkybės, kurios sudaro arbitro nušalinimo pagrindą, atsirado po arbitražo teismo sprendimo priėmimo ar jei viena iš šalių prašė nušalinti arbitrą, tačiau to nebuvo padaryta, šalis gali siekti žalos atlyginimo dėl arbitro nepriklausomumo ir nešališkumo reikalavimų nesilaikymo kreipdamasi į teismą su prašymu panaikinti ar nepripažinti arbitražo teismo sprendimo.

KAĮ 50 straipsnio 3 dalyje yra nustatyti arbitražo teismo sprendimo panaikinimo pagrindai, kurie iš esmės yra tapatūs 1958 m. Niujorko konvencijos dėl arbitražo teismo sprendimų pripažinimo ir vykdymo (toliau – Niujorko konvencija) V straipsnyje įtvirtintiems užsienio arbitražo teismo sprendimo nepripažinimo pagrindams. Dėl šios priežasties KAĮ numatyti arbitražo teismo sprendimo panaikinimo pagrindai turi būti aiškintini remiantis Niujorko konvencijos analogiškų nuostatų aiškinimu²¹⁸. Analogiška pozicijos yra laikomasi ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje, nurodant, kad

²¹⁷ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2019 m. sausio 7 d. nutartis civilinėje byloje *Serbijos Respublikos privatizavimo ginčų sprendimo agentūra*, Nr. e2T-4-370/2019.

²¹⁸ MIKELĖNAS, V.; NEKROŠIUS, V. ir ZEMLYTĖ, E. *Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymo komentaras*. Vilnius: Justitia, 2016, p. 174.

teismo procese dėl arbitražo sprendimo panaikinimo *mutatis mutandis* gali būti vadovaujamosi teismų praktika dėl Niujorko konvencijos V straipsnio aiškinimo ir taikymo tiek kiek tai nesusiaurina Lietuvos viešosios tvarkos sampratos²¹⁹.

Nors nė viename iš minėtų teisės aktų nėra tiesiogiai numatyta, kad arbitražo teismo sprendimas gali būti panaikintas ar nepripažintas nustačius, kad arbitras buvo šališkas ar priklausomas, tačiau tiek Lietuvos, tiek užsienio teismų praktikoje pripažįstama, kad arbitražo teismo sprendimas gali būti panaikintas ar nepripažintas toliau analizuojamais pagrindais.

3.2.2. Arbitražo teismo sprendimo panaikinimo ar atsisakymo pripažinti pagrindai

Remiantis analizuota teismų praktika ir teisės doktrina, galima teigti, jog nustačius, kad arbitras buvo šališkas ar priklausomas, arbitražo teismo sprendimas gali būti panaikintas ar nepripažintas remiantis toliau nurodytais, KAI 50 straipsnio 3 dalyje ir Niujorko konvencijos V straipsnyje įtvirtintais, pagrindais.

Pirma, arbitražo teismo sprendimas gali būti panaikintas ar nepripažintas, jeigu šaliai nebuvo sudaryta galimybė pateikti savo paaiškinimus (KAI 50 str. 3 d. 2 p., Niujorko konvencijos V str. 1 d. b p.). Tai yra vadinamasis tinkamo proceso (angl. *due process*) pagrindas²²⁰. Arbitro nešališkumo ir nepriklausomumo stoka gali tiesiogiai paveikti šalies galimybę pateikti savo paaiškinimus, kadangi arbitrai esant šališkam, viena iš šalių neturės realios galimybės veiksmingai pristatyti savo bylą²²¹. Užsienio doktrinoje nurodoma, jog šis pagrindas yra taikomas pažeidus visuotinai pripažintą nepriklausomumo ir nešališkumo principą, o ne šalių susitarimu nustatytus konkrečius arbitrų nepriklausomumo ir nešališkumo reikalavimus²²². Užsienio teismų praktika rodo, jog daugeliu atvejų, nesant pakankamai įrodymų, teismai atmeta šalių argumentus dėl arbitrų nepriklausomumo ir nešališkumo trūkumo, pagrįstus Niujorko konvencijos V straipsnio 1 dalies b punktu. Nepaisant to, egzistuoja ir priešinga teismų praktika, kuomet pagal Niujorko konvencijos V straipsnio 1 dalies b punktą teismai atsisakė pripažinti arbitražo sprendimą remiantis arbitražo teismo ar arbitro nepriklausomumo ar

²¹⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. gegužės 22 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Molesta“ v. UAB „EICORE“, Nr. 3K-3-320-611/2015.

²²⁰ FACH GOMEZ, K. ir LOPEZ RODRIGUEZ, A. M. *60 Years of the New York Convention: Key Issues and Future Challenges*, p. 139 [interaktyvus. Žiūrėta 2019 m. kovo 29 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.kluwerarbitration.com.proxy.library.uu.nl/document/KLI-KA-Lopez-Rodriguez-2019-Ch09>>

²²¹ BORN, Gary B. *International Commercial Arbitration. Second Edition. Volume II: International Arbitral Procedures*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2014, p. 3525.

²²² *Ibidem*, p. 3588.

nešališkumo stoka²²³. Lietuvos apeliacinis teismas vienoje iš savo nutarčių atsisakė panaikinti arbitražo sprendimą pagal KAĮ 50 str. 3 d. 2 p. numatytą pagrindą dėl arbitro šališkumo ir nepriklausomumo, nurodydamas, jog „nenustačius šiurkščių arbitražo proceso pažeidimų, dėl kurių būtų apribota galimybė tinkamai ir laiku pasinaudoti procesinėmis teisėmis, nėra pagrindo išvadai, jog arbitražo proceso metu buvo pažeisti šalių lygiateisiškumo bei rungimosi principai“²²⁴. Pažymėtina, jog arbitražo sprendimas gali būti panaikintas ar nepripažintas šiuo pagrindu tik tada, kai to reikalauja arbitražo šalis. Todėl būtent šiai šaliai tenka pareiga įrodyti aplinkybes, patenkančias į šio pagrindo taikymo sritį²²⁵.

Antra, arbitražo teismo sprendimas gali būti panaikintas arba nepripažintas tuo atveju, jei arbitražo teismo sudėtis ar arbitražo procesas neatitiko šalių susitarimo arba imperatyvių arbitražo vietos valstybės nuostatų (KAĮ 50 str. 3 d. 4 p., Niujorko konvencijos V str. 1 d. d p). Visuotinai pripažįstama, kad arbitražo teismą turėtų sudaryti nepriklausomi ir nešališki arbitrai, kurie tokiais turėtų išlikti viso arbitražo proceso metu²²⁶. Užsienio doktrinoje nurodoma, jog komentuojamas arbitražo sprendimo panaikinimo ar nepripažinimo pagrindas yra taikomas tais atvejais, kai yra nesilaikoma šalių susitarimo dėl konkrečių arbitrų nepriklausomumo ir nešališkumo reikalavimų, o ne visuotinai pripažinto arbitrų nepriklausomumo ir nešališkumo reikalavimo²²⁷. Kadangi šis pagrindas apima imperatyviųjų normų pažeidimą, o būtent tokia ir yra norma, įtvirtinanti arbitro nepriklausomumo ir nešališkumo pareigą, be to, ją taikant kartu yra užtikrinamas ir tinkamas arbitražo procesas, aptariamasis pagrindas yra glaudžiai susijęs su tinkamo proceso ir viešosios tvarkos pagrindu. Taigi, jeigu arbitras buvo šališkas, priklausomai nuo priežasčių tai gali reikšti tiek tik komentuojamo pagrindo buvimą jeigu, pavyzdžiui, šalys susitarė dėl konkrečių arbitrų šališkumo vertinimo kriterijų, tiek ir šio pagrindo bei tinkamo proceso pagrindo buvimą, tiek visų trijų pagrindų buvimą, pavyzdžiui, jeigu arbitras buvo šališkas dėl to, kad viena iš šalių jį papirko²²⁸. Pažymėtina, jog analogiškai

²²³ BORN, Gary B. *International Commercial Arbitration. Second Edition. Volume II: International Arbitral Procedures*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2014, p. 3525-3526.

²²⁴ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2018 m. vasario 8 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Galinta ir partneriai“ v. SATIVA Group OU, Nr. e2A-435-381/2018.

²²⁵ KAĮ 50 str. 3 d.; Niujorko konvencijos V str. 1 d.

²²⁶ FACH GOMEZ, K. ir LOPEZ RODRIGUEZ, A. M. *60 Years of the New York Convention: Key Issues and Future Challenges*, p. 141 [interaktyvus, žiūrėta 2019 m. kovo 29 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.kluwerarbitration.com.proxy.library.uu.nl/document/KLI-KA-Lopez-Rodriguez-2019-Ch09>>

²²⁷ BORN, Gary B. *International Commercial Arbitration. Second Edition. Volume II: International Arbitral Procedures*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2014, p. 3588.

²²⁸ MIKELĖNAS, V.; NEKROŠIUS, V. ir ZEMLYTĖ, E. *Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymo komentaras*. Vilnius: Justitia, 2016, p. 180.

kaip ir pirmiau analizuoto pagrindo atveju, arbitražo sprendimas šiuo pagrindu gali būti panaikintas ar nepripažintas tik tada, kai to reikalauja arbitražo šalis²²⁹.

Trečia, arbitražo teismo sprendimas gali būti panaikintas ar nepripažintas, jeigu arbitražo teismo sprendimas prieštarauja Lietuvos Respublikos viešajai tvarkai (KAĮ 50 str. 3 d. 6 p., Niujorko Konvencijos V str. 2 d. b p.). Sąvoka „viešoji tvarka“ tarptautinio arbitražo doktrinoje ir praktikoje aiškinama kaip tarptautinė viešoji tvarka, apimanti fundamentalius sąžiningo proceso principus, taip pat imperatyviasias teisės normas, įtvirtinančias pagrindinius ir visuotinai pripažintus teisės principus²³⁰. Taigi, sąvoka „viešoji tvarka“ turi būti aiškinama siauriau, nei nacionalinė viešoji tvarka ir turi apimti tarptautinėje praktikoje priimtus standartus²³¹. Viešosios tvarkos pagrindas apima pagrindinius teisės ir teisingumo principus tiek materialiąja, tiek ir procesine prasme. Visuotinai pripažinta, jog nepriklausomumo ir nešališkumo reikalavimai patenka į procesinės teisės pažeidimus²³². Lietuvos teismų praktikoje taip pat laikomasi pozicijos, jog nešališkumo ar nepriklausomumo pareigos pažeidimas gali būti laikomas procesinės viešosios tvarkos pažeidimu²³³. Užsienio teismų praktikoje buvo nustatyta, jog egzistuoja viešosios tvarkos pažeidimas, kai kilo akivaizdžių abejonių dėl arbitro nepriklausomumo ir nešališkumo. Vienoje Prancūzijos Kasacinio teismo byloje ginčo šalys dėl tarpusavyje susijusių klausimų inicijavo kelis arbitražo teismų procesus ir vienas iš arbitražo dalyvavo abiejuose procesuose, o arbitražo teismo sprendimo pripažinimo stadijoje paaiškėjo, kad jis antrajam arbitražo teismui atskleidė klaidingą informaciją, kurią sužinojo nagrinėjant ginčą pirmajame arbitraže, ir tai galimai turėjo įtakos antrajam arbitražo teismui priimant sprendimą²³⁴. Viešosios tvarkos pagrindą Lietuvos apeliacinis teismas turi tikrinti *ex officio*, t.y. kiekvienu atveju, nepriklausomai, ar šalis juo remiasi²³⁵.

²²⁹ KAĮ 50 str. 3 d.; Niujorko konvencijos V str. 1 d.

²³⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2008 m. rugsėjo 30 d. nutartis civilinėje byloje Baltarusijos Respublikos Prezidento reikalų valdybos Valstybinė gamybos prekybos unitarinė įmonė „Belaja Rus“ v. Westintorg Corp., Nr. 3K-3-443/2008.

²³¹ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2014 m. rugsėjo 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2T-84/2014.

²³² International Law Association, Final Report on Public Policy as a Bar to Enforcement of International Arbitral Awards, p. 26. [interaktyvus, žiūrėta 2019 m. kovo 29 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.academia.edu/18281348/ILA_INTERIM_REPORT_ON_PUBLIC_POLICY_AS_A_BAR_TO_ENFORCEMENT_OF_INTERNATIONAL_ARBITRALAWARDS_LONDON_2000>.

²³³ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2016 m. vasario 15 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Aukštaitijos vandenys“ v. AB „Ekra“, Nr. e2A-410-823/2017; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2016 m. gruodžio 20 d. nutartis civilinėje byloje AB „Ekra“ v. UAB „Aukštaitijos vandenys“, Nr. 3K-3-471-916/2016.

²³⁴ Prancūzijos Kasacinis teismas. 1998 m. kovo 24 d. sprendimas byloje Soc. Excelsior Film TV v. Soc. UGC-PH, Nr. 95-17.285.

²³⁵ Žr. KAĮ 50 str. 4 d.; Niujorko konvencijos V str. 2 d.

Pabrėžtina, kad net ir nustatęs esant vieną iš minėtų arbitražo sprendimo panaikinimo ar nepripažinimo pagrindų Lietuvos apeliacinis teismas turi diskrecijos teisę, bet ne pareigą panaikinti ar nepripažinti arbitražo sprendimo²³⁶.

Lietuvos teismų praktikos analizė leidžia teigti, jog Lietuvoje nėra aiškiai atribojamas minėtų arbitražo teismo sprendimo panaikinimo ar nepripažinimo pagrindų taikymas bei nėra nuosekliai vadovaujama teisės mokslo doktrinoje išreikšta pozicija dėl jų taikymo. Lietuvos apeliacinis teismas vienoje byloje sprendė, jog konstatuotas arbitražo institucijos pirmininkės šališkumas lėmė atsakovės teisės į tinkamą procesą ir procesinės viešosios tvarkos pažeidimą, tačiau panaikino arbitražo teismo sprendimą remdamasis ne KAI 50 str. 3 d. 2 d. ir 6 d. įtvirtintais tinkamo proceso ir viešosios tvarkos pagrindais, o KAI 50 str. 3 d. 4 ir 6 p. nurodytais pagrindais²³⁷. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo formuojama praktika taip pat neatitinka teisės mokslo doktrinos analizuojamu aspektu. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pasisakydamas dėl KAI 50 str. 3 d. 2 ir 4 p. nustatytų sprendimo panaikinimo pagrindų atribojimo nurodė, jog arbitro nešališkumo ir nepriklausomumo trūkumas gali patekti į kelių arbitražo sprendimo panaikinimo (nepripažinimo) pagrindų taikymo sritį: a) KAI 50 straipsnio 3 dalies 4 punkto (Niujorko konvencijos V str. 1 d. d p.), nes šališkas arbitražas gali būti sudarytas pažeidžiant šalių susitarimą arba imperatyviasias teisės normas; b) KAI 50 straipsnio 3 dalies 6 punkto (Niujorko konvencijos V str. 2 d. b p.), nes arbitražo sprendimas gali pažeisti procesinę viešąją tvarką²³⁸. Taip pat Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pažymėjo, jog „tais atvejais, kai nešališkumo ir nepriklausomumo pareigos pažeidimas yra šiurkštus ir akivaizdus, jis tikrinamas taikant viešosios tvarkos taisykles. Visais kitais atvejais aktualios KAI 50 straipsnio 3 dalies 4 punkto nuostatos“²³⁹. Atkreiptinas dėmesys, jog Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nenurodė galimybės panaikinti arbitražo teismo sprendimo remiantis KAI 50 straipsnio 3 dalies 2 punkto pagrindu. Apibendrinant, galima teigti, jog Lietuvos teismų formuojama praktika nepateikia aiškaus atsakymo kokios arbitro nepriklausomumo ar nešališkumo principo pažeidimo aplinkybės patenka į minėtų sprendimo panaikinimo ar nepripažinimo pagrindų taikymo sritį. Be to, Lietuvos teismų praktikoje yra nurodomi siauresni arbitražo sprendimo panaikinimo ar nepripažinimo

²³⁶ BORN, Gary B. *International Arbitration: Law and Practice*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2012, p. 313.

²³⁷ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2016 m. vasario 15 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Aukštaitijos vandenys“ v. AB „Ekra“, Nr. e2A-410-823/2017.

²³⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2016 m. gruodžio 20 d. nutartis civilinėje byloje AB „Ekra“ v. UAB „Aukštaitijos vandenys“, Nr. 3K-3-471-916/2016.

²³⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2016 m. gruodžio 20 d. nutartis civilinėje byloje AB „Ekra“ v. UAB „Aukštaitijos vandenys“, Nr. 3K-3-471-916/2016.

pagrindai dėl arbitro nepriklausomumo ar nešališkumo pareigos pažeidimo, lyginant su užsienio teismų praktika.

3.2.3. Arbitro nepriklausomumo ir nešališkumo standartas

Nei KAI 50 straipsnis, nei Niujorko Konvencijos V straipsnis nenumato koks arbitro nepriklausomumo ir nešališkumo standartas turėtų būti taikomas sprendžiant dėl arbitražo teismo sprendimo panaikinimo ar nepripažinimo. Kyla klausimas, ar egzistuojantis ryšys tarp arbitro ir šalies ar jos advokato, kuris būtų pateisinęs arbitro nušalinimą prieš arbitražo teismo sprendimo priėmimą, taip pat pateisina arbitražo teismo sprendimo panaikinimą ar nepripažinimą, ar šiais atvejais turėtų būti taikomas griežtesnis standartas?

Užsienio arbitražo doktrinoje nurodoma, jog standartas, taikomas arbitro nušalinimui iš esmės skiriasi nuo standarto, taikomo arbitražo teismo sprendimo panaikinimui ar nepripažinimui²⁴⁰. Pagal daugelio valstybių arbitražo teisę, arbitras gali būti nušalintas remiantis „pagrįstomis abejonėmis“ dėl jo nepriklausomumo ar nešališkumo, t.y. remiantis standartu, pagal kurį nereikalaujama nustatyti realaus arbitro šališkumo ar jo įtakos arbitražo teismo sprendimui. Tuo tarpu dauguma valstybių pripažįsta, jog arbitražo teismo sprendimo panaikinimas ar nepripažinimas negali būti grindžiami „abejonėmis“ dėl arbitro šališkumo ar nepriklausomumo, šiuo atveju būtina taikyti griežtesnį standartą, kuris reikalauja įrodyti, kad arbitras iš tikrųjų buvo šališkas ar priklausomas²⁴¹. Iš esmės, analogiškos pozicijos yra laikomasi ir užsienio teismų praktikoje. Vokietijos Aukščiausiasis Teismas yra nurodęs, kad „jei faktai keliantys abejonę dėl arbitro nepriklausomumo ir nešališkumo buvo nustatyti tik po arbitražo teismo sprendimo priėmimo, šie faktai pateisina sprendimo panaikinimą tik nustačius pagrįstą ir akivaizdų šališkumą ar priklausomumą“²⁴². Europos Žmogaus Teisių Komisija *Nordström-Janzon ir Nordström-Lehtinen v. Nyderlandai* byloje nurodė, jog sprendžiant klausimą dėl arbitražo sprendimo panaikinimo pagrįstai buvo reikalauta įrodyti realų šališkumą, atsižvelgiant į tai, jog arbitražo sprendimo panaikinimas reikštų, kad ilgas ir brangus arbitražo procesas taps beverčiu ir jog papildomos išlaidos bei laiko sąnaudos turės būti investuotos į naują procesą²⁴³.

²⁴⁰ BORN, Gary B. *International Commercial Arbitration. Second Edition. Volume II: International Arbitral Procedures*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2014, p. 1823.

²⁴¹ *Ibidem*, p. 3279.

²⁴² LEW, J. D. M.; MISTELIS, L. A. ir KROLL, S. M. *Comparative International Commercial Arbitration*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2003, p. 314.

²⁴³ Europos Žmogaus Teisių Komisija. 1996 m. lapkričio 27 d. sprendimas byloje *Nordström-Janzon ir Nordström-Lehtinen v. Nyderlandai*, Nr. 28101/95.

Lietuvos teismų praktikoje yra laikomasi analogiško požiūrio. Vienoje byloje Lietuvos apeliacinis teismas sprenddamas arbitražo teismo panaikinimo klausimą nurodė, jog „pareiškėja turėjo įrodyti, kad arbitražo teismo pirmininkės bei arbitrės ir suinteresuoto asmens atstovės profesiniai ir pedagoginiai ryšiai nagrinėjamoje individualioje situacijoje galėjo tiesiogiai įtakoti arbitražo teismo nepriklausomumą, t.y. įrodyti šių asmenų realų šališkumą“²⁴⁴. Magistro darbo autorės nuomone aptartą užsienio bei Lietuvos teismų praktiką reiktų vertinti teigiamai, kadangi realaus šališkumo standarto reikalavimas arbitro sprendimo panaikinimo ar nepripažinimo stadijoje užtikrina tinkamą pusiausvyrą tarp arbitražo proceso nepriklausomumo ir nešališkumo bei proceso efektyvumo.

Arbitražo teisės doktrinoje ir teismų praktikoje nėra vieningai sutariama dėl arbitražo proceso metu arbitražo teismo ar teismo priimto sprendimo, kuriuo buvo išspręstas arbitro nušalinimo klausimas, *res judicata* galios. Vieni mokslininkai laikosi pozicijos, jog jei nušalinimas buvo pareikštas ir išspręstas įstatymo ar šalių susitarimo nustatyta tvarka, arbitražo sprendimo panaikinimas šiuo pagrindu taip pat neturėtų būti galimas, išskyrus extraordinarias situacijas, nes klausimas, kuris kartą jau buvo galutinai išspręstas, būtų keliamas iš naujo²⁴⁵. Užsienio teismų praktikoje taip pat išreiškiamas požiūris, jog institucijų nušalinimo sprendimai yra galutiniai, todėl kreiptis dėl arbitražo teismo sprendimo panaikinimo ar nepripažinimo remiantis tomis pačiomis aplinkybėmis negalima²⁴⁶. Teismai nurodo, kad atsisakymas pripažinti šiuo pagrindu galimas tik tais atvejais, kai po sprendimo priėmimo paaiškėja aplinkybių, verčiančių abejoti arbitro nešališkumu. Kitais atvejais, šis klausimas turėtų būti keliamas arbitražo proceso metu ir sprendžiamas pagal arbitražo taisykles²⁴⁷.

Pažymėtina, jog Lietuvos teismų praktikoje yra laikomasi analogiškos pozicijos. Lietuvos apeliacinis teismas, sprenddamas, ar panaikinti arbitražo teismo sprendimą dėl to, kad arbitras buvo šališkas, nors nušalinimo reikalavusi šalis to neįrodė Vilniaus apygardos teisme, taip pat konstatavo, kad tuo atveju, jei šalis jau įrodinėjo arbitro nešališkumą teisme, pakartotinai kelti tokį argumentą teisme negalima, kadangi Vilniaus apygardos teismo nutartis turi *res judicata* galią²⁴⁸.

²⁴⁴ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2018 m. vasario 8 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Galinta ir partneriai“ v. SATIVA Group OU, Nr. e2A-435-381/2018.

²⁴⁵ VARAPNICKAS, Tadas. *Arbitro nušalinimas ir jo teisiniai padariniai*. Teisė, 2016, Nr. 99, p. 182.

²⁴⁶ BORN, Gary B. *International Arbitration: Law and Practice*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2012, p. 332.

²⁴⁷ *Ibidem*, p. 399.

²⁴⁸ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2014 m. liepos 1 d. nutartis civilinėje byloje UAB „ELGAMA-ELEKTRONIKA“ v. UAB „THE7“, Nr. 2A-902/2014.

Vis tik, kai kuriose jurisdikcijose pripažįstama, jog arbitražo teismo sprendimas gali būti panaikintas ar nepripažintas dėl arbitro šališkumo ar priklausomumo, nepaisant ankstesnių sprendimų, kuriais buvo atsisakyta nušalinti arbitrą remiantis tomis pačiomis aplinkybėmis. Tačiau net ir šiais atvejais ankstesni sprendimai dėl arbitro nušalinimo turės didelę reikšmę sprendžiant arbitražo sprendimo panaikinimo ar nepripažinimo klausimą²⁴⁹. Paryžiaus Apeliacinis Teismas vienoje byloje yra nurodęs, jog kadangi ICC nevykdo teisminės funkcijos, galutinis ICC sprendimas dėl arbitro nušalinimo neužkerta kelio valstybės teismams pakartotinai įvertinti arbitražo nepriklausomumą ir nešališkumą kaip arbitražo sprendimo ginčijimo pagrindą²⁵⁰.

Magistro darbo autorės nuomone, jeigu arbitražo proceso metu šalies prašymas nušalinti arbitrą nebuvo tenkinamas, šaliai turėtų būti suteikiama galimybė tuo pačiu pagrindu reikalauti arbitražo teismo sprendimo panaikinimo ar nepripažinimo tik išimtiniais atvejais, kuomet yra įrodomas akivaizdus arbitro priklausomumas ar šališkumas.

3.2.4. Teisės į prieštaravimą atsisakymas

Lietuvoje teisės į prieštaravimą atsisakymas yra reglamentuojamas KAI 7 straipsnyje. Šio straipsnio 1 dalis nustato, kad jeigu ginčo šalis, žinodama, kad yra pažeista jos teisė, vis tiek dalyvauja arbitražinio nagrinėjimo procese ir per protingą laiką nepareiškia savo nesutikimo dėl tokio pažeidimo, laikoma, kad šalis atsisako savo teisės į prieštaravimą. Komentuojamo straipsnio 2 dalyje numatyta, kad ši taisyklė taip pat taikoma ir reikalavimams dėl arbitražo teismo sprendimo pripažinimo. Analogiška taisyklė yra įtvirtinta ir VKAT arbitražo procedūros reglamento 32 straipsnyje. Palyginti su UNCITRAL Pavyzdinio įstatymo 4 straipsniu, kuris reguliuoja analogiškus klausimus, KAI 7 straipsnio taikymo sritis yra platesnė. UNCITRAL Pavyzdinio įstatymo 4 straipsnis yra taikomas tik prieštaravimams, susijusiems su procesiniais arbitražo klausimais²⁵¹.

Lietuvos arbitražo teisės doktrinoje nurodoma, jog minėta taisyklė yra taikoma ir sprendžiant arbitražo sprendimo panaikinimo klausimą. Taigi, jeigu šalis per protingą laiką nepareiškia prieštaravimo dėl aplinkybės, kuri suteikia pagrindą panaikinti ar

²⁴⁹ BORN, Gary B. *International Arbitration: Law and Practice*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2012, p. 332.

²⁵⁰ Paryžiaus Apeliacinis teismas. 1985 m. gegužės 15 d. sprendimas byloje *Raffineries de petrole d'Homs et de Baniyas v. Chambre de Commerce Internationale*, No. 20.

²⁵¹ MIKELĖNAS, V.; NEKROŠIUS, V. ir ZEMLYTĖ, E. *Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymo komentaras*. Vilnius: Justitia, 2016, p. 29.

nepripažinti arbitražo sprendimą, išskyrus pagrindus, kuriuos teismas tikrina *ex officio*, ji praranda teisę remtis tokia aplinkybe kaip arbitražo sprendimo panaikinimo ar nepripažinimo pagrindu²⁵². Ši taisyklė taip pat yra pripažįstama ir užsienio arbitražo teisės doktrinoje. Gary B. Born teigimu, jei šalis neginčija arbitro nepriklausomumo ir nešališkumo pagal nacionaliniuose įstatymuose ar arbitražo institucijų taisyklėse nustatytus mechanizmus, nepaisant sužinojimo apie šias aplinkybes, sudarančias arbitro nušalinimo pagrindą, paprastai bus pripažįstama, kad ji atsisakė teisės remtis šiomis aplinkybėmis sprendžiant sprendimo panaikinimo klausimą²⁵³. Šalis taip pat bus laikoma atsisakiusi teisės į prieštaravimą, jeigu arbitražo teismui ar kitai kompetentingai institucijai atmetus šalies prašymą nušalinti arbitrą, ši šalis vėliau nesikreipė į teismą dėl arbitro nušalinimo²⁵⁴. Užsienio teismų praktikoje yra laikomasi analogiškos pozicijos. Anglijos ir Velso Aukštasis teismas *ASM Shipping Ltd of India v. TTMI Ltd of England* byloje atsisakė panaikinti dalinį arbitražo teismo sprendimą remiantis tuo, kad ieškovas atsisakė teisės prieštarauti pirmininkaujančio arbitro ankstesniam dalyvavimui arbitražo procese, kadangi nesikreipė dėl pirmininkaujančio arbitro nušalinimo, kai jis atsisakė nusišalinti²⁵⁵. Danijos Aukščiausiasis Teismas yra nurodęs, kad šalis, kuri arbitražo proceso metu nereikšė prašymo nušalinti arbitrą, nors žinojo, kad arbitras veikė kaip atstovas kitame susijusiame ginče, netenka teisės vėliau remtis šiomis aplinkybėmis, sprendžiant sprendimo panaikinimo klausimą, nepriklausomai nuo to ar šios aplinkybės sudarė pakankamą arbitro nušalinimo pagrindą²⁵⁶. Taip pat užsienio teismų praktikoje yra nurodoma, jog arbitražo teismui ar atitinkamai institucijai atmetus šalies prašymą nušalinti arbitrą ir šaliai toliau nesikreipus dėl arbitro nušalinimo į teismą, bus pripažįstama, jog šalis neteko teisės kreiptis į teismą dėl sprendimo panaikinimo, remiantis arbitro šališkumu²⁵⁷. Manytina, su analizuota teismų praktika reiktų sutikti. Jei šalis žinodama tam tikras aplinkybes dėl arbitro priklausomumo ar šališkumo nesikreipė dėl jo nušalinimo, o laukė arbitražo proceso pabaigos, tokia šalis elgiasi nesąžiningai kitos šalies atžvilgiu.

²⁵² MIKELĖNAS, V.; NEKROŠIUS, V. ir ZEMLYTĖ, E. *Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymo komentaras*. Vilnius: Justitia, 2016, p. 174.

²⁵³ BORN, Gary B. *International Commercial Arbitration. Second Edition. Volume II: International Arbitral Procedures*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2014, p. 3281.

²⁵⁴ *Ibidem*, p. 3282-3283.

²⁵⁵ Anglijos ir Velso Aukštasis teismas (Komerčinis teismas). 2005 m. spalio 19 d. sprendimas byloje *ASM Shipping Ltd of India v. TTMI Ltd of England*, No. 2005/45.

²⁵⁶ Danijos Aukščiausiasis Teismas. 2009 m. gruodžio 16 d. sprendimas byloje *JKM Transport ApS v. Danish Crown*, Nr. 337/2007.

²⁵⁷ UNCITRAL 2012 Digest of Case Law on Model Law on International Commercial Arbitration, U. N. Sales No. E.12.V.9. (2012), p. 155 [interaktyvus. Žiūrėta 2019 m. kovo 16 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.uncitral.org/pdf/english/clout/MAL-digest-2012-e.pdf>>

Vis tik, yra galimos situacijos, kuomet šalis apie aplinkybes, sudarančias arbitro nušalinimo pagrindą, sužinojo tik po arbitražo teismo sprendimo priėmimo. Tokiais atvejais šalis nepraranda teisės remtis šiomis aplinkybėmis sprendžiant arbitražo teismo sprendimo panaikinimo ar nepripažinimo klausimą²⁵⁸.

Nuostata, kad prieštaravimas turi būti pareikštas per protingą laiką, nulemia poreikį kiekvieną kartą vertinti konkrečias aplinkybes. Užsienio teismų praktikoje nurodoma, kad prieštaravimas dėl pažeidimo turėtų būti pareiškiamas arba artimiausio žodinio posėdžio metu, arba, nesant paskirto žodinio posėdžio, - pateikiamas kartu su artimiausiu procesiniu dokumentu²⁵⁹. Konkrečių prieštaravimų pareiškimo momento reikalavimus gali nustatyti ir specialiosios normos. Pavyzdžiui, vadovaujantis KAI 6 straipsnio 2 dalimi, nušalinimą arbitrai reikia pareikšti per 15 dienų nuo to momento, kai šalis sužinojo apie arbitražo teismo sudarymą arba apie aplinkybes, kurių buvimas, šalies manymu, pagrindžia arbitro priklausomumo ar šališkumo prielaidas.

Pažymėtina, jog KAI 7 straipsnyje nustatyta taisyklė neturėtų būti taikoma, kai šalis prašo panaikinti arbitražo sprendimą ar nepripažinti arbitražo sprendimo dėl to, kad priimtas arbitražo sprendimas prieštarauja viešajai tvarkai. Šiuo aspektu arbitražo teismo sprendimą teismas turi vertinti *ex officio*, nepriklausomai nuo to, ar šalis remiasi šiuo pagrindu, ar ne²⁶⁰. Panašus išaiškinimas yra pateikiamas ir užsienio doktrinoje nurodant, kad arbitražo teisme gali būti tam tikrų trūkumų dėl kurių negalima laikyti, jog šalis atsisakė teisės į prieštaravimą. Pavyzdžiui, tiesioginės korupcijos ar panašaus tipo šališkumo atveju, neatsižvelgiant į nustatytas arbitražo institucijų taisykles ar šalių susitarimą²⁶¹.

Vis dėlto, yra neaišku, kokia apimtimi ir ar turėtų būti laikoma, kad šalis atsisakė teisės remtis aplinkybėmis, sudarančiomis sprendimo panaikinimo ar nepripažinimo pagrindą, vadovaujantis šių aplinkybių žinojimo prezumpcija, t.y. jeigu šalis pagrįstai galėjo sužinoti apie šias aplinkybes, tačiau akivaizdžiai to nepadarė. Vieni mokslininkai nurodo, kad turėtų būti laikomasi faktų ir aplinkybių, sudarančių arbitro nušalinimo pagrindą, žinojimo prezumpcijos ir šaliai nepateikus prašymo dėl arbitro nušalinimo, ji turėtų būti laikoma atsisakiusi teisės kreiptis dėl arbitražo teismo sprendimo panaikinimo

²⁵⁸ BORN, Gary B. *International Commercial Arbitration. Second Edition. Volume II: International Arbitral Procedures*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2014, p. 3283.

²⁵⁹ UNCITRAL 2012 Digest of Case Law on Model Law on International Commercial Arbitration, U. N. Sales No. E.12.V.9. (2012), p. 135 [interaktyvus. Žiūrėta 2019 m. kovo 16 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.uncitral.org/pdf/english/clout/MAL-digest-2012-e.pdf>>

²⁶⁰ MIKELĖNAS, V.; NEKROŠIUS, V. ir ZEMLYTĖ, E. *Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymo komentaras*. Vilnius: Justitia, 2016, p. 32.

²⁶¹ BORN, Gary B. *International Arbitration: Law and Practice*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2012, p. 405.

ar nepripažinimo, remiantis šiomis aplinkybėmis. Tačiau doktrinoje nurodoma, jog kartu reiktų atkreipti dėmesys į tai, kad arbitrai gali trūkti faktinių žinių apie egzistuojantį interesų konfliktą²⁶².

Apibendrinant išdėstyta pirmiau, galima teigti, jog KAI 7 straipsnyje nustatytos taisyklės taikymas arbitražo teismo sprendimo panaikinimo ar nepripažinimo stadijoje užtikrina arbitražo proceso operatyvumą ir šalies pareigą sąžiningai, be nepagrįsto delsimo, rūpintis savo teisių gynyba.

²⁶² BORN, Gary B. *International Commercial Arbitration. Second Edition. Volume II: International Arbitral Procedures*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2014, p. 3283.

4. NUOLATINĖS ARBITRAŽO INSTITUCIJOS IR JOS PIRMININKO NEPRIKLAUSOMUMO IR NEŠALIŠKUMO PAREIGA PAGAL LIETUVOS TEISĘ

Nuolatinės arbitražo institucijos ir jos pirmininko nepriklausomumo reikalavimas tiesiogiai įtvirtintas KAI 8 straipsnio 1 dalyje, kurioje pabrėžiama, kad nuolatinė arbitražo institucija ir jos pirmininkas, sprendami šiame įstatyme nagrinėjamus klausimus, yra nepriklausomi²⁶³. Nors nėra tiesiogiai numatyta minėtoje normoje, tačiau remiantis Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika, nuolatinėi arbitražo institucijai ir jos pirmininkui taip pat taikomas ir nešališkumo reikalavimas²⁶⁴. KAI detaliau nėra reglamentuojami su arbitražo institucijos ir jos pirmininko nešališkumu ir nepriklausomumu susiję klausimai, t.y. atskleidimo pareigos taikymas, nušalinimo tvarka bei kiti svarbūs aspektai. Dėl šios priežasties šioje magistro darbo dalyje toliau bus analizuojami Lietuvos teismų praktikoje taikytini reikalavimai arbitražo institucijos ir jos pirmininko nešališkumui ir nepriklausomumui.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2016 m. rugsėjo 1 d. nutartyje civilinėje byloje Nr. e3K-3-387-421/2016 sprendė UAB „Elgamos grupė“ ir UAB „Instra“ kreipimąsi į teismą su kasaciniu skundu atsakovui UAB „THE7“ dėl arbitražo teismo sprendimo panaikinimo remiantis viešosios tvarkos pagrindu. Pareiškėjai nurodė, jog vienasmenį arbitražą ginčui išspręsti paskyrusi Lietuvos arbitražo teismo pirmininkė neatitiko nepriklausomumo ir nešališkumo reikalavimų, kadangi atsakovo atstovo advokatų kontoros partneriai taip pat yra ir asociacijų, įsteigusių Lietuvos arbitražo teismą steigėjai. Pareiškėjų teigimu tai lėmė, jog advokatų kontoros partneriai netiesiogiai turėjo lemiamą įtaką Lietuvos arbitražo teisme priimamiems sprendimams. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas šioje byloje nurodė, jog „arbitražo institucijai ir jos pirmininkui taikomi nepriklausomumo ir nešališkumo reikalavimai *mutatis mutandis* atitinka arbitrams keliamus reikalavimus, o juos vertinant taikomi tie patys vertinimo kriterijai. Tais atvejais, kai gali egzistuoti aplinkybių, dėl kurių objektyviam stebėtojui galėtų kilti pagrįstų abejonių dėl skiriančiojo subjekto nešališkumo ir nepriklausomumo atliekant šią funkciją, šios aplinkybės turėtų būti, pirma, atskleidžiamos bylos šalims, antra, jos turi būti šalinamos. Susiklosčius ar paaiškėjus situacijai, galinčiai kelti interesų konfliktą, abejonės dėl nešališkumo ir nepriklausomumo gali būti šalinamos vadovaujantis KAI 9 straipsniu – kreipiantis į kompetentingą bendrosios kompetencijos teismą dėl atitinkamo

²⁶³ KAI 8 str. 1 d.

²⁶⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2016 m. rugsėjo 1 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Elgamos grupė“, UAB „Instra“ v. UAB „THE7“, Nr. e3K-3-387-421/2016.

procesinio veiksmo atlikimo²⁶⁵. Galiausiai, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nurodė, jog arbitražo esmė, teisingumo principas ir žmogaus teisių reikalavimai lemia, jog asmuo, nagrinėsiantis arbitražo bylą turi būti paskirtas tokio subjekto, kuris nei tiesiogiai, nei netiesiogiai nėra suinteresuotas tokio ginčo baigtimi. Atitinkamai, arbitražo teismo sprendimas buvo panaikintas viešosios tvarkos pagrindu. Nors Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nurodė, kad esant pagrįstų abejonių dėl skiriančiojo subjekto nešališkumo ir nepriklausomumo, šios aplinkybės turėtų būti atskleidžiamos bylos šalims, tačiau yra neišku kokiam subjektui tenka pareiga įgyvendinti šią prievolę.

Lietuvos Respublikos specialiųjų tyrimų tarnyba (toliau – Specialiųjų tyrimų tarnyba) 2017 m. balandžio 20 d. pateiktoje Antikorupcinio vertinimo išvadoje dėl arbitražo nešališkumo (toliau - Išvada) pateikė pasiūlymą tobulinti KAI ir nustatyti, kad esant galimam nuolatinės arbitražo institucijos pirmininko suinteresuotumui bylos baigtimi, nuolatinės arbitražo institucijos pirmininkas privalėtų nusišalinti nuo arbitro paskyrimo ir šį klausimą perduoti Vilniaus apygardos teismui, o tais atvejais, kai šalių iniciatyva teismine tvarka nušalinamas nuolatinės arbitražo institucijos pirmininkas arba nušalinamas pirmininko konkrečioje byloje paskirtas arbitras, ta pačia nutartimi teismas išspręstų ir naujo arbitro paskyrimo klausimą²⁶⁶. Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija atsakyme į Specialiųjų tyrimų tarnybos pateiktą siūlymą nurodė, jog „pareigos nuolatinės arbitražo institucijos pirmininkui informuoti ginčo šalis apie aplinkybes, galinčias kelti pagrįstų abejonių dėl jo nepriklausomumo ar nešališkumo nustatymas būtų neproporcingas ir netikslingas. Esant aplinkybių, kurios galėtų kelti pagrįstų abejonių dėl nuolatinės arbitražo institucijos pirmininko nepriklausomumo ar nešališkumo, manytina, apie šias aplinkybes šalis turėtų informuoti arbitrai KAI 15 straipsnyje nustatyta tvarka²⁶⁷. Pateiktame atsakyme taip pat nurodyta, jog KAI 16 straipsnyje reglamentuota arbitro nušalinimo tvarka galima pasinaudoti ir tais atvejais, kai kyla abejonių dėl arbitražo paskyrusios arbitražo institucijos pirmininko nešališkumo²⁶⁸. Pažymėtina, jog KAI 16 straipsnio taikymas arbitražo institucijos pirmininkui buvo paneigtas vėlesnėje teismų praktikoje.

Lietuvos apeliacinis teismas 2017 m. gruodžio 5 d. nutartyje civilinėje byloje Nr. e2-1395-381/2017 sprendė arbitražo institucijos pirmininko nušalinimo klausimą. Šioje

²⁶⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2016 m. rugsėjo 1 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Elgamos grupė“, UAB „Instra“ v. UAB „THE7“, Nr. e3K-3-387-421/2016.

²⁶⁶ Lietuvos Respublikos specialiųjų tyrimų tarnybos Antikorupcinio vertinimo išvada dėl arbitražo nešališkumo, 2017, nr. 4-01-3087.

²⁶⁷ Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos raštas Dėl antikorupcinio vertinimo išvados dėl arbitražo nešališkumo, 2017, nr. (1.11.) 7R-5273.

²⁶⁸ *Ibidem*.

byloje Lietuvos apeliacinis teismas remdamasis KAI įtvirtintomis arbitro ir arbitražo institucijos pirmininko sąvokomis nurodė, jog KAI 16 straipsnis nenumato galimybės reikšti nušalinimą nuolatinės arbitražo institucijos pirmininkui, todėl minėta norma neturėtų būti aiškinama plečiamai kaip taikoma ne tik arbitrams, bet ir arbitražo institucijų pirmininkams. Bylą sprendusi teisėjų kolegija pažymėjo, kad „aplinkybė, jog KAI nenumato galimybės nušalinti arbitražo institucijos pirmininko, kuris skiria arbitrą, netrukdo pareikšti nušalinimą paskirtam arbitrai tuo pagrindu, kad jį paskyrė nepriklausomumo standarto neatitinkantis institucijos pirmininkas. Tuo atveju, jeigu <...> nebūtų numatyta galimybė atsisakymą nušalinti arbitrą skusti Vilniaus apygardos teismui, bylą išnaginėjusio arbitro nepriklausomumo ir nešališkumo trūkumo argumentais būtų galima remtis, skundžiant arbitražo sprendimą dėl ginčo esmės“²⁶⁹.

Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, galima teigti, jog nuolatinei arbitražo institucijai ir jos pirmininkui yra taikomi nepriklausomumo ir nešališkumo reikalavimai. Nei KAI, nei Lietuvos teismų praktikoje nenurodoma kokiam subjektui tenka pareiga atskleisti aplinkybes keliančias pagrįstas abejones dėl arbitražo institucijos ir jos pirmininko nepriklausomumo ir nešališkumo. Naujesnėje Lietuvos teismų praktikoje laikomasi pozicijos, jog arbitražo institucijos pirmininko nušalinimas KAI 16 straipnio pagrindu nėra galimas.

²⁶⁹ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2017 m. gruodžio 5 d. nutartis civilinėje byloje UAB „IPSUN“ v. UAB „Logistikos sprendimų centras“, Nr. e2-1395-381/2017.

IŠVADOS

- 1) Arbitro nepriklausomumo ir nešališkumo kategorijos nei užsienio valstybių nacionalinėje teisėje, nei KAI nėra detalios apibrėžtos. Dėl šios priežasties arbitražo teisės doktrinoje egzistuoja skirtingi šių sąvokų apibrėžimai. Arbitro nepriklausomumo ir nešališkumo reikalavimas yra vienodai taikomas tiek šalies paskirtam arbitrai, tiek arbitražo teismo pirmininkui, tiek ir vienasmeniam arbitrai viso arbitražo proceso metu.
- 2) Tiek arbitro interesų atskleidimo pareigai, tiek arbitro nušalinimo pagrindo pagrindimui yra taikomas KAI 15 str. 1 ir 2 d. nustatytas objektyvus testas. Tuo tarpu pagal Tarptautinės advokatų asociacijos Gaires, arbitro atskleidimo pareigai yra taikomas subjektyvus testas, o arbitro nušalinimo pagrindo pagrindimui objektyvus testas. Siekiant užtikrinti vienodą tarptautinę arbitražo praktiką, manytina, jog tiek subjektyvus, tiek objektyvus testai taikomi arbitro atskleidimo pareigai turėtų būti aiškinami vienodai, kaip reikalaujantys įvertinti aplinkybes, keliančias abejonių dėl arbitro nepriklausomumo ir nešališkumo protingo trečiojo asmens akimis. Manytina, jog KAI nustačius arbitrams papildomą pareigą atlikti protingą informacijos paiešką, siekiant nustatyti faktus ar aplinkybes, kurios gali kelti abejonių dėl arbitro nepriklausomumo ir nešališkumo, atitinkamai sumažėtų pareiškiamų nušalinimų ir prašymų panaikinti ar nepripažinti arbitražo teismo sprendimo skaičius.
- 3) Arbitro pareigos atskleisti interesų konfliktą metu turėtų būti taikomas žemas pagrįstų abejonių standartas, reikalaujantis atskleisti visas aplinkybes, kurios gali sukelti galimo nepriklausomumo ar nešališkumo įspūdį. Sprendžiant arbitro nušalinimo klausimą turėtų būti taikomas vidutinis pagrįstų abejonių standartas, reikalaujantis nušalinti arbitrą, jeigu labiau tikėtina, nei ne, kad arbitras yra šališkas ar priklausomas. Tuo tarpu sprendžiant dėl arbitražo teismo sprendimo panaikinimo ar nepripažinimo turėtų būti taikomas aukštas pagrįstų abejonių standartas, pagal kurį arbitražo sprendimas turėtų būti panaikintas ar nepripažintas tik įrodžius realų arbitro šališkumą ar priklausomumą.
- 4) Lietuvos apeliacinio teismo formuojama praktika, jog nušalinus šalies paskirtą arbitrą, kuris dalyvavo skiriant arbitražo teismo pirmininką, pastarasis negali būti laikomas teisėtai paskirtu, nes teisę kartu su kitu arbitru skirti arbitražo teismo pirmininką turi tik tas arbitras, kuris buvo paskirtas teisėtai, manytina, yra ydinga, kadangi nei UNCITRAL Pavyzdiniame įstatyme, nei pagal jį parengtame KAI

nėra numatyta, jog nušalinus šalies paskirtą arbitrą, šio ir kito arbitro kartu paskirtas arbitražo teismo pirmininkas turėtų atsistatydinti ar būti pakeistas kitu arbitru.

- 5) Arbitražo teisės doktrinoje pripažįstama, kad arbitražo teismo sprendimas gali būti panaikintas ar nepripažintas remiantis tinkamo proceso (angl. *due process*), viešosios tvarkos ir arbitražo teismo sudėties ar arbitražo proceso neatitikimo šalių susitarimui pagrindu. Tuo tarpu, Lietuvos teismų praktikoje yra nurodomi siauresni arbitražo sprendimo panaikinimo ar nepripažinimo pagrindai dėl arbitro nepriklausomumo ar nešališkumo pareigos pažeidimo, lyginant su užsienio teismų praktika bei arbitražo teisės doktrina. Lietuvos teismų praktikoje nėra aiškiai atribojama kokios arbitro nepriklausomumo ar nešališkumo principo pažeidimo aplinkybės patenka į KAI 50 str. 3 d. 2, 4 ir 6 d. numatytų arbitražo teismo sprendimo panaikinimo ar nepripažinimo pagrindų taikymo sritį. Jeigu arbitražo proceso metu nebuvo tenkinamas šalies prašymas nušalinti arbitrą, manytina, kad šaliai turėtų būti suteikiama galimybė remiantis tomis pačiomis aplinkybėmis reikalauti arbitražo teismo sprendimo panaikinimo ar nepripažinimo tik išimtiniais atvejais, kuomet yra įrodomas akivaizdus arbitro priklausomumas ar šališkumas.
- 6) Lietuvoje nuolatinei arbitražo institucijai ir jos pirmininkui yra taikomi tiek nepriklausomumo, tiek ir nešališkumo reikalavimai, kurie atitinka arbitrams keliamus reikalavimus. Manytina, jog reiktų tobulinti KAI nustatant ar ir kokiam subjektui yra taikoma pareiga atskleisti aplinkybes, keliančias pagrįstas abejones dėl arbitražo institucijos ir jos pirmininko nepriklausomumo ir nešališkumo. Naujesnėje Lietuvos teismų praktikoje laikomasi pozicijos, jog arbitražo institucijos pirmininko nušalinimas KAI 16 straipsnio pagrindu nėra galimas.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

I. Teisės norminiai aktai

1.1. Nacionaliniai teisės aktai

- 1) Lietuvos Respublikos Konstitucija (su pakeitimais ir papildymais). *Lietuvos Aidas*, 1992, Nr. 220;
- 2) Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymas. *Valstybės žinios*, 1996, nr. 39-961.

1.2. Užsienio teisės aktai

- 3) 1950 m. lapkričio 4 d. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. *Valstybės žinios*, 1995, nr. 40-987;
- 4) 1958 m. Niujorko konvencija dėl užsienio arbitražų sprendimų pripažinimo ir vykdymo. *Valstybės žinios*, 1995, nr. 10-208;
- 5) UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration 1985. With amendments as adopted in 2006 [interaktyvus, žiūrėta 2019 m. kovo 10 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.uncitral.org/pdf/english/texts/arbitration/ml-arb/07-86998_Ebook.pdf>;
- 6) Rules of Ethics for International Arbitrators (1987) [interaktyvus, žiūrėta 2019 m. Kovo 10 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.trans-lex.org/701100>>;
- 7) Guidelines on Conflicts of Interest in International Arbitration (2014) [interaktyvus, žiūrėta 2019 m. kovo 12 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.ibanet.org/Publications/publications_IBA_guides_and_free_materials.aspx#Practice Rules and Guidelines>;
- 8) ICC Note to Parties and Arbitral Tribunals on the Conduct of the Arbitration under the ICC Rules of Arbitration (2019) [Interaktyvus, žiūrėta 2019 m. kovo 7 d.]. Prieiga per internetą: <<https://iccwbo.org/publication/note-parties-arbitral-tribunals-conduct-arbitration/>>;
- 9) English Arbitration Act 1996 [interaktyvus, žiūrėta 2019 m. kovo 16 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1996/23>>;

- 10) The Swedish Arbitration Act 1999 (SAA) [interaktyvus, žiūrėta 2019 m. kovo 16 d.]. Prieiga per internetą: <<https://sccinstitute.com/media/37089/the-swedish-arbitration-act.pdf>>;
- 11) The Federal Arbitration Act (USA) [interaktyvus, žiūrėta 2019 m. kovo 16 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.sccinstitute.com/media/37104/the-federal-arbitration-act-usa.pdf>>;
- 12) Switzerland's Federal Code on Private International Law (CPIL) [interaktyvus, žiūrėta 2019 m. kovo 7 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.umbricht.ch/fileadmin/downloads/Swiss_Federal_Code_on_Private_International_Law_CPIL_2017.pdf>.

1.3. Nuolatinių arbitražo institucijų arbitražo taisyklės ir patvirtintos *ad hoc* arbitražo taisyklės

- 13) UNCITRAL Arbitration Rules 2010. With amendments as adopted in 2013 [interaktyvus, žiūrėta 2019 m. kovo 10 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.uncitral.org/uncitral/en/uncitral_texts/arbitration/2010Arbitration_rules.html>;
- 14) ICC 2017 Arbitration Rules [interaktyvus, žiūrėta 2019 m. kovo 16 d.]. Prieiga per internetą: <<https://iccwbo.org/publication/arbitration-rules-and-mediation-rules/>>
- 15) LCIA Rules (2014) [interaktyvus, žiūrėta 2019 m. kovo 16 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.lcia.org/Dispute_Resolution_Services/lcia-arbitration-rules-2014.aspx>;
- 16) SCC Arbitration Rules (2017) [interaktyvus, žiūrėta 2019 m. kovo 16 d.]. Prieiga per internetą: <<https://sccinstitute.com/dispute-resolution/rules/>>;
- 17) Vilniaus komercinio arbitražo teismo 2012 m. arbitražo procedūros reglamentas (su pakeitimais ir papildymais) [interaktyvus, žiūrėta 2019 m. kovo 16 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.arbitrazas.lt/arbitrazo-reglamentas.htm>>.

II. Specialioji literatūra

- 18) ALESSI, Dario. *Enforcing Arbitrator's Obligations: Rethinking international Commercial Arbitrators' Liability*. Journal of International Arbitration, 2014, t. 31(6);

- 19) AL-HAWAMDEH, A. M.; DABBAS, N. A. ir AL-SHARARIRI, Q. E. *The Effects of Arbitrator's Lack of Impartiality and Independence on the Arbitration Proceedings and the Task of Arbitrators under the UNCITRAL Model Law*. Journal of Politics and Law. Vol. 11, No. 3, 2018;
- 20) BĚLOHLÁVEK, A. J.; ROZEHNALOVÁ, N. ir ČERNÝ, F. *Czech (& Central European) Yearbook of Arbitration. Volume IV. 2014. Independence and Impartiality of Arbitrators* [interaktyvus, žiūrėta 2019 m. kovo 16 d.]. Prieiga per internetą: <https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2420497>;
- 21) BERNINI, Giorgio. *Challenge of an arbitrator, with a reference to recent judgments of the Italian Court of Cassation* [interaktyvus, žiūrėta 2019 m. kovo 16 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.arbitration-icca.org/media/4/42947887490463/media012571314030360bernini_challenge_of_an_arbitrator.pdf>;
- 22) BORN, Gary B. *International Arbitration: Law and Practice*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2012;
- 23) BORN, Gary B. *International Commercial Arbitration. Second Edition. Volume II: International Arbitral Procedures*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2014;
- 24) BREKOULAKIS, Stravros L., et al. *The Evolution and Future of International Arbitration*, 2016 [interaktyvus, žiūrėta 2019 m. kovo 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.kluwerarbitration.com.proxy.library.uu.nl/document/KLI-KA-Lew-2016-Ch23>>;
- 25) CARTER, James H. *The Rights and Duties of the Arbitrator: Six Aspects of the Rule of Reasonableness*, in *The Status of the Arbitrator*, ICC International Court of Arbitration Bulletin, 1995;
- 26) CRAIG, W. L.; PARK, W. W. ir PAULSSON, J. *International Chamber of Commerce Arbitration*. Oceana publications, 2000, III ed.;
- 27) CROFT, C.; KEE, C. ir WAINCYMER, J. *A guide to the UNCITRAL Arbitration Rules*. Cambridge University Press, 2013;
- 28) DAELE, Karel. *Challenge and Disqualification of Arbitrators in International Arbitration* [interaktyvus, žiūrėta 2019 m. kovo 16 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.kluwerarbitration.com.proxy.library.uu.nl/book-toc?title=Challenge+and+Disqualification+of+Arbitrators+in+International+Arbitration>>;

- 29) DAUJOTAS, Rimantas. *Tarptautinio investicinio arbitražo arbitro nušalinimo institutas*. Teisė, 2015, Nr. 95;
- 30) DOMINAS, G. ir MIKELĖNAS, V. *Tarptautinis komercinis arbitražas*. Vilnius: Justitia, 1995;
- 31) FACH GOMEZ, K. ir LOPEZ RODRIGUEZ, A. M. *60 Years of the New York Convention: Key Issues and Future Challenges* [interaktyvus. Žiūrėta 2019 m. kovo 29 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.kluwerarbitration.com.proxy.library.uu.nl/document/KLI-KA-Lopez-Rodriguez-2019-Ch09>>;
- 32) FOUCHARD, GAILLARD, GOLDMAN on *International Commercial Arbitration*. Edited by Emmanuel Gaillard, John Savage. The Hague: Kluwer Law International, 1999;
- 33) HASCHER, Dominique. *Independence and impartiality of arbitrators: 3 issues*. 2012;
- 34) HWANG, M., et al. *Claims Against Arbitrators for Breach of Ethical Duties. Contemporary Issues in International Arbitration and Mediation: The Fordham Papers*, 2007, t.1;
- 35) KOCH, Christopher. *Standards and Procedures for Disqualifying Arbitrators*. Journal of International Arbitration. Vol. 20, No. 4, 2003;
- 36) KUMAR, Leela. *The independence and Impartiality of Arbitrators in International Commercial Arbitration* [interaktyvus, žiūrėta 2019 m. kovo 16 d.]. Prieiga per internetą: <https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2428632>;
- 37) LEW, J. D. M.; MISTELIS, L. A. ir KROLL, S. M. *Comparative International Commercial Arbitration*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2003;
- 38) LOPEZ, Carlos A. Matheus. *Should Arbitrators Come from Utopia Island? Kluwer Arbitration Blog, 2018* [interaktyvus, žiūrėta 2019 m. kovo 10 d.]. Prieiga per internetą: <<http://arbitrationblog.kluwerarbitration.com/2018/12/06/should-arbitrators-come-from-utopia-island/>>;
- 39) LUTTRELL, Sam. *International Commercial Arbitration: The Need for a “Real Danger” Test* [interaktyvus, žiūrėta 2019 m. kovo 16 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.kluwerarbitration.com.proxy.library.uu.nl/document/KLI-KA-0946058-n>>;
- 40) MAEDA, Y. ir BLOOMENTHAL, J. M. *Japanese Supreme Court’s First Decision On Arbitrator’s Non-disclosure. Kluwer Arbitration Blog, 2018*

- [interaktyvus, žiūrėta 2019 m. kovo 15 d.]. Prieiga per internetą: <<http://arbitrationblog.kluwerarbitration.com/2018/02/05/japanese-supreme-courts-first-decision-arbitrators-non-disclosure/>>;
- 41) MALYNES, Gerard. *Consuetudo, vel, Lex Mercatoria, or The Ancient Law Merchant. Divided into Three Parts, according to the Essentiall Parts of traffick. Necessarie for All Statesmen, judges, Magistrates, Temporal and Civil Lawyers, Mint-men, Merchants, Mariners, and all Others Negotiating in All Places of the World Ch. XV*, 1622;
- 42) MIKELĖNAS, V.; NEKROŠIUS, V. ir ZEMLYTĖ, E. *Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymo komentaras*. Vilnius: Justitia, 2016;
- 43) MOSES, Margaret L. *The Principles and Practice of International Commercial Arbitration* [interaktyvus, žiūrėta 2019 m. kovo 16 d.]. Prieiga per internetą: <<https://utrechtuniversity-on-worldcat-org.proxy.library.uu.nl/oclc/989719432>>;
- 44) NEKROŠIUS, Vytautas ir RAČKO, Renata. *Arbitro nušalinimo instituto taikymas Vilniaus komercinio arbitražo teismo praktikoje. Arbitražas. Teorija ir praktika*, 2016;
- 45) PARK, William. *Arbitrator Bias*, 2015 [interaktyvus, žiūrėta 2019 kovo 10 d.]. Prieiga per internetą: <https://scholarship.law.bu.edu/faculty_scholarship/15/?utm_source=scholarship.law.bu.edu%2Ffaculty_scholarship%2F15&utm_medium=PDF&utm_campaign=PDFCoverPages>;
- 46) PAULSSON, Jan. *The Idea of Arbitration*. New York: Oxford University Press, 2013;
- 47) REDFERN, Alan *et al.* *Redfern and Hunter on International Arbitration*. Sixth edition. New York: Oxford University Press, 2015;
- 48) ROEBUCK, Derek. *Ancient Greek Arbitration*, 2001;
- 49) ROEBUCK, D. ir De Loynes de Fumichon, B. *Roman Arbitration*, 2004;
- 50) SHIPCHANDLER, Alefiyah M. *Advance Waivers of Conflicts of Interest – Changing the Dimensions of Arbitrator challenges. Kluwer Arbitration Blog, 2018* [interaktyvus, žiūrėta 2019 m. kovo 15 d.]. Prieiga per internetą: <<http://arbitrationblog.kluwerarbitration.com/2018/09/27/advance-waivers-of-conflicts-of-interest-changing-the-dimensions-of-arbitrator-challenges/>>;
- 51) STEYN, Lord. *England: the independence and/or impartiality of arbitrators in international commercial arbitration, ICC Special Supplement – Independence of Arbitrators (Paris: ICC)*;

- 52) TIMMER, Laurens J. E. *The quality, independence and impartiality of the arbitrator in international commercial arbitration*, 2012;
- 53) TRAKMAN, Leon. *The impartiality and Independence of Arbitrators Reconsidered* [interaktyvus, žiūrėta 2019 m. kovo 25 d.]. Prieiga per internetą: <https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=981085&download=yes>;
- 54) VARAPNICKAS, Tadas. *Arbitro civilinė atsakomybė ir jos ribos: daktaro disertacija*. Vniaus universitetas, 2018;
- 55) VARAPNICKAS, Tadas. *Arbitro nušalinimas ir jo teisiniai padariniai*. Teisė, 2016, nr. 99;
- 56) WAINCYMER, Jeffrey. *Procedure and Evidence in International Arbitration*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2012;
- 57) WILSON KOH, Will Sheng. *Think Quality Not Quantity: Repeat Appointments and Arbitrator Challenges, 2017* [interaktyvus, žiūrėta 2019 m. kovo 25 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.kluwerarbitration.com.proxy.library.uu.nl/document/kli-joia-340406#S0001>>.

III. Teismų praktika

3.1. Tarptautinė teismų praktika

- 58) Europos Žmogaus Teisių Komisija. 1996 m. lapkričio 27 d. sprendimas byloje *Nordström-Janzon ir Nordström-Lehtinen v. Nyderlandai*, Nr. 28101/95;
- 59) Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2008 m. balandžio 3 d. sprendimas byloje *R. C. v. Ukraine*, Nr. 773/03.

3.2. Lietuvos teismų praktika

- 60) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2008 m. rugsėjo 30 d. nutartis civilinėje byloje *Baltarusijos Respublikos Prezidento reikalų valdybos Valstybinė gamybos prekybos unitarinė įmonė „Belaja Rus“ v. Westintorg Corp.* Nr. 3K-3-443/2008;
- 61) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. spalio 30 d. nutartis civilinėje byloje *AB SEB bankas v. Ž. S.*, Nr. 3K-3-570-701/2015;

- 62) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. gegužės 22 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Molesta“ v. UAB „EICORE“, Nr. 3K-3-320-611/2015;
- 63) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2016 m. rugsėjo 1 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Elgamos grupė“, UAB „Instra“ v. UAB „THE7“, Nr. e3K-3-387-421/2016;
- 64) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2016 m. gruodžio 20 d. nutartis civilinėje byloje AB „Ekra“ v. UAB „Aukštaitijos vandenys“, Nr. 3K-3-471-916/2016;
- 65) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2018 m. birželio 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-7-154-378/2018;
- 66) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2018 m. liepos 5 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Galinta ir partneriai“ v. SATIVA Group OU, Nr. e3K-3-298-687/2018;
- 67) Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2004 m. spalio 5 d. nutartis civilinėje byloje UAB „NCC Statyba“ v. UAB „Švilda“, Nr. 2A-259/2004;
- 68) Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2014 m. liepos 1 d. nutartis civilinėje byloje UAB „ELGAMA-ELEKTRONIKA“ v. UAB „THE7“, Nr. 2A-902/2014;
- 69) Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2014 m. rugsėjo 29 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Galinta ir partneriai“ v. SATIVA Group OU, Nr. 2T-84/2014;
- 70) Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. spalio 20 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Niskama“ v. UAB „Eidina“, Nr. 2A-573-407/2015;
- 71) Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2016 m. gegužės 12 d. nutartis civilinėje byloje AB „Ekra“ v. UAB „Aukštaitijos vandenys“, Nr. e2A-300-370/2016;
- 72) Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2016 m. vasario 15 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Aukštaitijos vandenys“ v. AB „Ekra“, Nr. e2A-410-823/2017;
- 73) Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2016 m. balandžio 27 d. nutartis civilinėje byloje R. K. v. advokatų profesinė bendrija „Baltic Legal Solutions Lietuva“, Nr. 2A-231-407/2016;

- 74) Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2017 m. gruodžio 5 d. nutartis civilinėje byloje UAB „IPSUN“ v. UAB „Logistikos sprendimų centras“, Nr. e2-1395-381/2017;
- 75) Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2018 m. vasario 8 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Galinta ir partneriai“ v. SATIVA Group OU, Nr. e2A-435-381/2018;
- 76) Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2018 m. vasario 8 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Petrochema“ v. UAB „Muštuvis“, UAB „IPSUN“, Nr. e2A-272-823/2018;
- 77) Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2019 m. sausio 7 d. nutartis civilinėje byloje Serbijos Respublikos privatizavimo ginčų sprendimo agentūra, Nr. e2T-4-370/2019;
- 78) Vilniaus apygardos teismas. 2015 m. sausio 5 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Ina trade“ v. UAB „Ave Matrox“, Nr. A2-104-823/2015;

3.3. Užsienio valstybių teismų praktika

- 79) Jungtinės Karalystės Lordų rūmai. 1993 m. gegužės 26 d. sprendimas byloje R v. Gough, Nr. AC 646;
- 80) Jungtinės Karalystės Lordų rūmai. 2001 m. gruodžio 13 d. sprendimas byloje Magill v. Porter, Nr. UKHL 67;
- 81) Anglijos Aukščiausiasis Teismas. 2016 m. kovo 2 d. sprendimas W Limited v. M SDN BHD byloje, No. CL-2015-000344;
- 82) Anglijos Aukštasis teismas. 1923 m. lapkričio 9 d. sprendimas byloje R v. Sussex Justices, Ex p McCarthy, Nr. [1924] 1 KB 256 (KB);
- 83) Anglijos ir Velso Aukštasis teismas (Komerčinis teismas). 2005 m. spalio 19 d. ASM Shipping Ltd. of India v. TTMI Ltd. of England, Nr. [2005] EWHC 2238 (Comm);
- 84) Anglijos ir Velso Aukštasis teismas (Komerčinis teismas). 2011 m. liepos 15 d. sprendimas byloje A & Ors v B & Anor, Nr. [2011] EWHC (Comm);
- 85) Danijos Aukščiausiasis Teismas. 2009 m. gruodžio 16 d. sprendimas byloje JKM Transport ApS v. Danish Crown, Nr. 337/2007;
- 86) Hagos apygardos teismas. 2004 m. spalio 18 d. sprendimas byloje The Republic of Ghana v. Telekom Malaysia, Nr. 17/2004;

- 87) Honkongo Aukščiausiasis teismas. 2008 m. liepos 22 d. sprendimas byloje *Jung Science Information Technology Co. Ltd. v. Zte. Corporation*, No. 14/2008;
- 88) Indijos Aukščiausiasis Teismas. 2009 m. rugpjūčio 24 d. sprendimas byloje *Indian Oil Corp. Ltd. & Ors. V. M/S Raja Transport(P) Ltd.*, No. 5760;
- 89) JAV Aukščiausiasis Teismas. 1968 m. lapkričio 18 d. sprendimas byloje *Commonwealth Coatings Corp. v. Continental Casualty Co. et al.*, No. 14;
- 90) JAV Apeliacinis teismas. 2007 m. liepos 7 d. sprendimas byloje *Applied Indus. Materials Corp. v. Ovar Makine Ticaret Ve Sanayi A.S.*, Nr. 06-3297;
- 91) Kvebeko apeliacinis teismas. 1990 m. balandžio 26 d. sprendimas byloje *Desbois v. Industries A. C. Davie Inc.*, Nr. 616;
- 92) Prancūzijos Kasacinis teismas. 1998 m. kovo 24 d. sprendimas byloje *Soc. Excelsior Film TV v. Soc. UGC-PH*, Nr. 95-17.285;
- 93) Prancūzijos Kasacinis teismas. 1999 m. kovo 16 d. sprendimas byloje *Creighton v. Qatar*, Nr. 96-12748;
- 94) Prancūzijos Aukščiausiasis Teismas. 2012 m. spalio 10 d. sprendimas byloje *Tecso v. Neoelectra Group*, No. 11-20299;
- 95) Paryžiaus Apeliacinis teismas. 1985 m. gegužės 15 d. sprendimas byloje *Raffineries de petrole d'Homs et de Banias v. Chambre de Commerce Internationale*, No. 20;
- 96) Paryžiaus Apeliacinis teismas. 2011 m. kovo 10 d. sprendimas byloje *Nykcool v. Dole France and Agrunord et al.*, 2011, Nr. 09/21413;
- 97) Šveicarijos Konfederacijos Federalinio Aukščiausiojo Teismo Pirmoji civilinių bylų kolegija. 2010 m. spalio 29 d. sprendimas byloje *Alejandro Valverde Belmonte v. Comitato Olimpico Nazionale Italianp el al*, Nr. 4A_234/2010;
- 98) Teksaso Apeliacinis teismas. 2011 m. rugsėjo 9 d. sprendimas byloje *Karlseng v. Cooke*, No. 05-08-00380;

3.4. Užsienio arbitražų teismų praktika

- 99) ICSID. 2007 m. spalio 22 d. sprendimas byloje *AWG Group v. Argentine Republic*, No. ARB/03/17;
- 100) ICSID. 2015 m. kovo 13 d. sprendimas byloje *Tidewater v. Venezuela*, No. ARB/10/5;
- 101) ICSID. 2015 m. birželio 9 d. sprendimas byloje *Highbury v. Venezuela*, No. ARB/14/10;

102) Švedijos prekybos rūmų (SCC) tarybos sprendimas Nr. 14/2004.

IV. Kiti šaltiniai

103) ICC Dispute Resolution Bulletin, 2018 [interaktyvus, žiūrėta 2019 m. kovo 10 d.].
Prieiga per internetą: < <https://iccwbo.org/publication/2017-icc-dispute-resolution-statistics/>>;

104) International Law Association, Final Report on Public Policy as a Bar to Enforcement of International Arbitral Awards [interaktyvus, žiūrėta 2019 m. kovo 29 d.].
Prieiga per internetą: <https://www.academia.edu/18281348/ILA_INTERIM_REPORT_ON_PUBLIC_POLICY_AS_A_BAR_TO_ENFORCEMENT_OF_INTERNATIONAL_ARBITRAL_AWARDS_LONDON_2000_>;

105) Lietuvos Respublikos specialiųjų tyrimų tarnybos Antikorupcinio vertinimo išvada dėl arbitrų nešališkumo, 2017, nr. 4-01-3087;

106) Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos raštas Dėl antikorupcinio vertinimo išvados dėl arbitrų nešališkumo, 2017, nr. (1.11.) 7R-5273;

107) Status of UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration (1985), with amendments as adopted in 2006 [interaktyvus, žiūrėta 2019 m. kovo 20 d.].
Prieiga per internetą: <http://www.uncitral.org/uncitral/en/uncitral_texts/arbitration/1985Model_arbitration_status.html>;

108) The UNCITRAL Arbitration Rules: A Commentary, p. 136 [interaktyvus, žiūrėta 2019 kovo 10 d.]. Prieiga per internetą: < <https://utrechtuniversity-on-worldcat-org.proxy.library.uu.nl> >;

109) UNCITRAL 2012 Digest of Case Law on Model Law on International Commercial Arbitration, U. N. Sales No. E.12.V.9. (2012) [interaktyvus, žiūrėta 2019 m. kovo 16 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.uncitral.org/pdf/english/clout/MAL-digest-2012-e.pdf>>.

SANTRAUKA

Tiek Tarptautinės advokatų asociacijos Gairės, tiek UNCITRAL Pavyzdinis įstatymas ir Komercinio arbitražo įstatymas įtvirtina arbitro nepriklausomumo ir nešališkumo principą. Tačiau šie teisės šaltiniai nenustato aiškaus ir vieningo arbitro nepriklausomumo ir nešališkumo reikalavimo bei priemonių, kuriomis šalis gali naudotis pažeidus šią pareigą, teisinio reguliavimo. Arbitro nepriklausomumo ir nešališkumo pareiga bei su jos taikymu susiję klausimai taip pat yra skirtingai aiškinami ir taikomi teismų praktikoje bei arbitražo teisės doktrinoje. Dėl šių priežasčių požiūris į arbitro nepriklausomumo ir nešališkumo pareigą, šią pareigą užtikrinančias priemones bei pasekmes neįgyvendinus šios pareigos skirtingose jurisdikcijose yra skirtingas. Pirmojoje magistro darbo dalyje atskleidžiami vyraujantys arbitro nepriklausomumo ir nešališkumo sąvokų apibrėžimai užsienio arbitražo teisės doktrinoje ir Lietuvos teismų praktikoje. Antrojoje magistro darbo dalyje yra analizuojama arbitro atskleidimo pareiga, nurodant pagrindinius Tarptautinės advokatų asociacijos Gairių bruožus, taip pat yra vertinama atskleidimo pareigos trukmė, arbitro pareiga tirti galimus interesų konfliktus bei egzistuojantys skirtingi požiūriai į atskleidimo pareigos neįgyvendinimo pasekmes. Trečiojoje magistro darbo dalyje yra pateikiama skirtingų arbitro nušalinimo standartų, arbitro nušalinimo tvarkos pagal Lietuvos teisę ir kylančių teisinių padarinių nušalinus arbitrą analizė. Šioje magistro darbo dalyje taip pat vertinami arbitražo teismo sprendimo panaikinimo ar nepripažinimo pagrindai, arbitro nepriklausomumo ar nešališkumo pareigos pažeidimo kontekste, teisės į prieštaravimą atsisakymas ir analizuojamas taikytinas arbitro nepriklausomumo ir nešališkumo standartas arbitražo teismo sprendimo panaikinimo ar nepripažinimo stadijoje. Ketvirtojoje magistro darbo dalyje yra analizuojama Lietuvos teismų praktika dėl nuolatinės arbitražo institucijos ir jos pirmininko nepriklausomumo ir nešališkumo pareigos.

SUMMARY

The Guidelines of the International Bar Association, the UNCITRAL Model Law and the Commercial Arbitration Law establish the principle of independence and impartiality of the arbitrator. However, these sources of law do not establish a clear and unanimous requirement of the independence and impartiality of the arbitrator and the legal regulation of remedies which the party may use in breach of that obligation. The duty of independence and impartiality of the arbitrator and the issues relating to its application are also interpreted and applied differently in case law and in the doctrine of arbitration. For these reasons, the attitude to the duty of independence and impartiality of the arbitrator, the measure for enforcement of those obligations and consequences if it is not implemented, is different in different jurisdictions. The first part of the Master's thesis reveals the prevailing definitions of the concepts of independence and impartiality of the arbitrator in the doctrine of foreign arbitration law and in the case law of Lithuanian courts. The second part of the Master's thesis analyses the obligation of the arbitrator's disclosure, specifying the main features of the Guidelines of the International Bar Association, as well as the duration of the disclosure obligation, the obligation of the arbitrator to investigate potential conflicts of interest and different approaches to the consequences of non-disclosure. The third part of the Master's thesis presents the analysis of different standards of the arbitrator's removal, procedure of removal of the arbitrator under the Lithuanian law and the legal consequences upon arbitrator's removal. This part of the Master's thesis also evaluates the grounds for annulment or non-recognition of the arbitrator's award in the context of violation of the obligation of independence or impartiality of the arbitrator, waiver of the right of objection, and analyses the applicable standard of independence and impartiality of the arbitrator at the stage of annulment or non-recognition of the arbitrator's award. The fourth part of the Master's thesis analyses the case law of the Lithuanian courts regarding the obligation of independence and impartiality of the permanent arbitral institution and its chairman.